

ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ V PROCESECH PLÁNOVÁNÍ A PROJEKTOVÁNÍ KRAJINY

Sborník z konference AUÚP, Lednice 24.–25. 9. 2015

1. vydání

© Ústav územního rozvoje 2015

© Ministerstvo pro místní rozvoj ČR 2015

© Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR 2015

ISBN 978-80-87318-42-3

ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ V PROCESECH PLÁNOVÁNÍ A PROJEKTOVÁNÍ KRAJINY

Sborník z konference AUÚP, Lednice 24.–25. 9. 2015

Mimořádná příloha časopisu Urbanismus a územní rozvoj č. 6/2015

Brno, Ústav územního rozvoje

2015

1. vydání

OBSAH

Slovo úvodem Vladimír Mackovič	5
Úvodní příspěvky	
Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně – Úvodní slovo hostitele Robert Pokluda	9
Komponovaná krajina Lednicko-valtického areálu a problémy jejího managementu Alena Salašová	10
Plán ochrany a koncepce regenerace krajinné památkové zóny a problémy dostupnosti informací o kulturní krajině pro územní plánování Ivan Vorel Simona Švecová	15
Implementace Evropské úmluvy o krajině do nástrojů územního plánování Karel Maier	22
Příklady ze zahraničí	
Krajina a územné plánovanie na Slovensku Peter Jančura	26
Krajina a územní plánování v Dolním Rakousku Ilse Wollansky	31
Plánování krajiny	
Nový obsah „Koncepce uspořádání krajiny“ Petr Kučera	33
Jiné přístupy k územnímu plánování a řešení krajiny Radim Perlín	37
Legislativa a strategická východiska v procesu plánování krajiny Vladimír Dujka	40
Plánování krajiny – panelová diskuse	44
Závěry a doporučení z panelové diskuse v rámci bloku „Plánování krajiny“ Martin Říha	46
Informace z jiných tematických oborů	
LPIS a jeho využití při řešení krajiny Petr Birklen	48
Ochrana půdy a vody ve vztahu k plánování v krajině Pavel Novák Petr Fučík	51
Vyhodnocení povodňových rizik jako jednoho z podkladů územního plánování Karel Drbal	54
Přechod od plánování k projektování krajiny	
Nástroje územního plánu a přístup k plánování krajiny Pavel Koubek	59
Transformace krajinného plánu do podoby projektu v komplexních pozemkových úpravách Václav A. Mazín	63
Přechod od plánování k projektování krajiny – panelová diskuse	70
Stavba roku 2015 a Urbanistický projekt roku 2015 Jan Fibiger	72

Poděkování

zástupcům Ministerstva pro místní rozvoj, Ministerstva životního prostředí, Ministerstva zemědělství, Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně, Jihomoravského kraje a České komory architektů za odbornou i organizační pomoc při pořádání konference.

Slovo úvodem

Vladimír Mackovič

Konference Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR na téma „Územní plánování v procesech plánování a projektování krajiny“ se uskutečnila v Lednici v Multifunkčním centru ve dnech 24.–25. září 2015.

Konala se pod záštitou ministryně pro místní rozvoj Karly Šlechtové, ministra zemědělství Mariana Jurečky, ministra životního prostředí Richarda Brabce, hejtmana Jihomoravského kraje Michala Haška, děkana Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně Roberta Pokludy a České komory architektů. Konference byla zařazena do programu celoživotního vzdělávání architektů při České komoře architektů.

Pojem krajina je v posledním období častým tématem jak odborných, tak laických diskusí. Na krajinu lze nahlížet z různých pohledů. Konference se zaměřila na vybrané vazby fenoménu krajina na územní plánování.

Legislativa stanovila územnímu plánování atributy, které determinují silné a slabé stránky územního plánování z hlediska jeho možnosti zabývat se krajinou a navrhovat její rozvoj. Jedná se zejména o následující skutečnosti:

- obsah vydaných územně plánovacích dokumentací (ÚPD) představuje závazný dokument pro rozhodování o změnách využití území (tedy i v krajině) v daném správním obvodu;
- obsahové zaměření územně plánovacích dokumentací (i s ohledem na řešení krajiny) stanovují stavební zákon a navazující vyhlášky;
- územně plánovací dokumentace se zabývají krajinou zejména:
 - na úrovni kraje v zásadách územního rozvoje (ZÚR); obvykle se jedná o měřítko 1 : 100 000; v ZÚR se stanovuje koncepce rozvoje území kraje a určují se základní požadavky na jeho účelné a hospodárné uspořádání; pojem krajina se na území kraje vztahuje na vymezení typů krajin, kterým se stanovují cílové charakteristiky krajiny a územní podmínky pro jejich zachování nebo dosažení;
 - na úrovni správního území měst a obcí se pro jejich správní obvod stanovuje základní koncepce rozvoje území; jejich územní plány, vyhotovené obvykle v měřítku 1 : 5 000, mají dále obsahovat koncepci urbanistickou, koncepci uspořádání krajiny, koncepci veřejné infrastruktury a návrh systému sídelní zeleně;
 - vybranými složkami krajiny (voda, půda, horninové prostředí, ochrana přírodních složek krajiny) se zabývají v rozboru udržitelného rozvoje pravidelně aktualizované územně analytické podklady (ÚAP), a to jednak na úrovni krajů, jednak na úrovni obcí s rozšířenou působností;
- otázky vlastnictví řeší uvedené ÚPD jen ve vztahu k veřejnému zájmu v území (vymezením ploch pro veřejně prospěšné stavby a veřejně prospěšná opatření); z toho mimo jiné vyplývá, že mezi primární úkoly územního plánování patří vymezení a odůvodnění veřejného zájmu v řešeném území, tedy i v krajině;

- ZÚR a ÚP sice neřeší vlastnické vazby v území, ale vlastníci dotčených nemovitostí mohou podat námitku při veřejném projednání dokumentace nebo napadnout vydané ÚPD u soudu; v soudním řízení se mimo jiné posuzuje, zda je v ÚPD dostatečně odůvodněno omezení vlastnických práv, které vyplývá z navrženého řešení; mezi základní atributy navrženého řešení (tedy i pro krajinu) patří jeho relevantní odůvodnění;
- proces pořizování územního plánu představuje vhodný prostor pro formulaci konkrétních přání a požadavků obyvatel a jejich promítnutí do cílových charakteristik krajiny správního území obce, v němž žijí;
- prostorovým řešením konkrétních krajinářských opatření se může zabývat proces územního plánování v regulačních plánech a v dokumentaci k územnímu řízení.

Konferenci byly stanoveny následující cíle:

- zabývat se rolí, postavením a funkcemi územního **plánování** v procesech plánování krajiny (tj. na koncepční úrovni) a specifikovat vazby územního plánu na procesy **projektování** krajiny (na příkladu vztahu řešení územního plánu a řešení komplexních pozemkových úprav);
- představit další obory, které se zabývají krajinou a naznačit jejich vazby na územní plánování.

Odborná část konference byla rozdělena do pěti tematických bloků. Úvodní blok se zabýval problémy managementu komponované krajiny na příkladu Lednicko-valtického areálu (Alena Salašová), regenerací krajinových památkových zón ve vazbě na územně plánovací činnost (Ivan Vorrel) a Evropskou úmluvou o krajině z hlediska její aplikace do nástrojů územního plánování (Karel Maier).

Poloha Lednice v blízkosti hranic s Rakouskem a Slovenskem přímo vybízela zjistit, jak funguje vazba krajiny na územní plánování u sousedů. V druhém bloku proto zazněly příspěvky o vztahu územního plánování a krajiny v Rakousku a na Slovensku.

Třetí blok zaměřený na plánování krajiny měl těžiště v panelové diskusi, před kterou nejprve zazněly pilotní příspěvky krajinářského architekta (Petr Kučera), geografa (Radim Perlín) a urbanisty (Vladimír Dujka). Panelovou diskusi moderoval Martin Říha.

Čtvrtý blok byl věnován vybraným oborům, které se zabývají složkami krajiny. Zemědělství se týkal příspěvek o registru zemědělské půdy (LPIS) a jeho využití při řešení krajiny (Petr Birklen). Erozním ohrožením půdy se zabýval příspěvek Pavla Nováka. Podklady pro územní plánování o povodňových rizicích specifikuje materiál Karla Drbala.

Poslední odborný blok byl zaměřen na přechod od plánování k projektování krajiny na příkladu hodnocení vazeb územního plánu a komplexních pozemkových úprav. Pilotní příspěvek za územní plánování přednesl Pavel Koubek a za pozemkové úpravy Václav Mazín. Panelovou diskusi moderoval Radim Perlín.

Průběh panelových diskusí dokládá přepis jejich zvukového záznamu. Následně bezprostřední hodnocení provedli jejich moderátoři.

Příspěvky uvedené v tomto sborníku obsahují řadu podnětů a informací, které se týkají vztahu krajiny a územního plánování. K posílení zájmu o přečtení tohoto sborníku jsou proto v jeho úvodu volně interpretovány některé z nich.

ad) Pojmosloví

- Je nutné výrazně odlišit pojem krajina (landscape) a pojem prostředí (environment). Ingold a Bradly chápou:
 - prostředí jako soubor přírodních a dalších fyzických prvků, které se nacházejí na stejném místě;
 - krajinu jako mentální, kulturní abstrakt; krajina je podle tohoto výkladu chápána jako kulturní obraz, výraz vnímání prostředí člověkem;
- je nedostatečná obsahová koordinace pojmů užívaných ve vazbě na krajinu (významné krajinné prvky x krajinné prvky; údolní niva x údolnice apod.).

ad) Evropská úmluva o krajině

- Ochrana, management i plánování krajiny v Evropské úmluvě o krajině vycházejí z principu dynamického vývoje krajin.
 - o **Ochrana krajiny** tedy není primárně určena k tomu, aby „zastavila čas“ anebo aby obnovila zaniklé přírodní nebo člověkem ovlivněné charakteristiky.
 - o **Management krajiny** zahrnuje činnosti vedoucí k udržitelnému rozvoji, zajišťující pravidelnou údržbu krajiny tak, aby usměrňovala a harmonizovala změny způsobované společenskými, hospodářskými a environmentálními procesy.
 - o **Plánování krajiny** znamená „silnou akci směřující do budoucnosti, jejímž cílem je povznést, obnovit nebo vytvořit krajinu“. Úkolem plánování je předvídat nové potřeby společenství a uvědomovat si probíhající změny v území.

ad) Kulturní krajina

- Nedílnou součástí kvality života je kulturní krajina, která vytváří na jedné straně rámec pro aktivity obyvatel a na druhé straně představuje zdroj přírodního, kulturního ale i sociálního bohatství společnosti.
- Kulturní krajina představuje „kombinované dílo přírody a člověka“, které v sobě skrývá i odhaluje dědictví kulturního a historického vývoje.
- Podobně jako urbanistická struktura měst, tak i struktura krajiny vypovídá o historii, o vývoji filozofie a umění, o technických schopnostech a vyspělosti, o citovém vztahu ke krajině a k její kráse.
- Struktura krajiny se projevuje jejím vnitřním řádem funkčního uspořádání a vnějším projevem – obrazem (tvářností) – prostorovým uspořádáním (prostorovými vztahy, prostorovou organizací). Krajinná struktura se též vyznačuje nehmotnými atributy – významy jednotlivých složek a míst, důležitými pro paměť krajiny a jedinečnost krajin.
- Krajinařské hodnoty vycházejí z krajinné struktury. Krajinnou strukturou rozumíme vzájemné uspořádání složek – prvků, funkcí a procesů – přírodních (biotických a abiotických) a civilizačních (sociokulturních a socioekonomických) v krajině.
- Na straně územního plánování leží úkoly v zdokonalení informačního obsahu ÚAP obcí. Jedná se zejména o:
 - definování obsahové stránky sledovaných jevů v ÚAP obcí v položkách, významných pro strukturu krajiny včetně rozsahu údajů a doplněním sledovaných jevů minimálně o jevy „kulturní hodnoty krajiny“ a „historické krajinné struktury“

nebo připojením informací o těchto jevech k existujícímu sledovanému jevu č. 11 – „urbanistické hodnoty“;

- zároveň je potřeba konkrétnějšího stanovení obsahu textové části ÚAP, kde by se měla objevit povinnost identifikace a charakteristika alespoň stěžejních jevů ÚAP, které by pomohly v následném přenesení dané informace do dalších nástrojů územního plánování.

ad) Komponovaná krajina (současné problémy komponované krajiny na příkladu Lednicko-valtického areálu – LVA)

- K výraznému ohrožení charakteru komponované krajiny a narušení kulturně historické podstaty LVA by došlo v případě realizace některých záměrů, zakotvených v územně plánovacích dokumentech kraje a obcí, a to především na úseku dopravy, průmyslu, vedení nadzemní technické infrastruktury a rozvoje bydlení.
- K nejvýznamnějším záměrům, které ohrožují kvalitu komponované krajiny, patří zejména snaha obcí a podnikatelů o rozvoj zástavby za stávající hranici intravilánu obcí (zřejmě u všech obcí), neadekvátní přestavby stávajícího stavebního fondu, rozvoj obchodních a průmyslových suburbií v blízkosti páteřních komunikací (zejména Valtice a Břeclav), přestavby a intenzifikace dopravní sítě včetně velkokapacitních parkovišť (zejména Lednice a Valtice), těžba ropy a zemního plynu v nivě řeky Dyje, posilování nadzemních přenosových soustav elektrické energie.

ad) Péče o krajinu

- V posledních deseti letech jsme svědky řady vážných symptomů, indikujících sníženou schopnost území tlumit nebo tolerovat extrémní situace a stavy (povodně, sucho, ztráta nebo degradace půdy, migrační bariéry vytvářející izolované genetické ostrovy, ztráta schopnosti osidlovat volné biotopy, ztráta kulturní identity krajiny – vznik unifikované magazínové eurokrajiny...).
- Hospodářská činnost zemědělců a lesníků determinuje aktuální stav cca 70 procent kulturní krajiny ČR a výrazně podmiňuje její další rozvoj. Jejich činnost zajišťuje management rozhodující části nezastavěného území ČR. Koncepte stanovené v ÚPD pro nezastavěné území nemohou korigovat hospodářské činnosti a technologie provozované zemědělci a lesníky v řešeném území.
- „Složková“ část péče o krajinu je zajištěna jednotlivými odvětvovými zákony (zákon lesní, vodní, o ochraně přírody a krajiny, o ochraně zemědělské půdy... atd.). Zásadně však chybí silný průřezový nástroj, který by dokázal v jednom konkrétním prostoru rezortní zájmy propojit a „zasíťovat“ tak, aby se hodnoty krajiny staly skutečně veřejně sdíleným zájmem. Problémem tedy není ani tak „zákon o krajině“, jako spíše zastaralá a nepružná kompetenční zákon č. 2/1969 Sb. (ve znění 79 novel).
- Ochrana půdy i vody před plošným zemědělským znečištěním vyžaduje znalost souvisejících procesů a komplexní analýzu území, neboť identifikace příčin a zdrojů znečištění je obtížná z důvodu současné působících a časoprostorově proměnlivých vlivů a aspektů, jako jsou:
 - doba aplikace živin a cizorodých látek,
 - různorodost půdy a horninového prostředí,
 - preferenční cesty v půdě,
 - puklinová či průlinová propustnost hornin,

- sorpce a vyplavování látek,
- rozsah a funkčnost drenážních systémů.
- Při řešení krajiny v ÚPD či komplexních pozemkových úpravách je nezbytné využívat autorizované podklady z příslušně zaměřených výzkumných pracovišť (například výsledky, závěry a doporučení z pedologických, hydrologických či hydrogeologických analýz). Jedná se například o:
 - lokality zranitelnosti podzemních vod;
 - určování lokalit ochrany mělkých podzemních vod,
 - určování lokalit ochrany podzemních vod,
 - určování lokalit přímé ochrany vodních útvarů,
 - vymezení rizikových lokalit z hlediska erozní ohroženosti,
 - území povodňových rizik,
 - apod.

ad) Role územního plánování v krajině

- Ve vztahu ke krajině se musí racionálně naplňovat cíle územního plánování zakotvené ve stavebním zákoně. Jedná se například o vytváření územních podmínek pro udržitelný rozvoj území, komplexní řešení účelného a prostorového uspořádání území, dosažení souladu veřejných a soukromých zájmů na rozvoji území, chránit krajinu a nezastavěné území.
- Územní plánování má z hlediska hodnocení krajiny, přírodního prostředí a jeho jednotlivých prvků v zásadě dva úkoly.
 - Prvním úkolem je analytické posuzování stavu, tedy shromažďovat informace a stavu využití území a tyto informace vyhodnocovat mimo jiné i s ohledem na koncept udržitelnosti.
 - Druhým úkolem je koncepční nebo rozvojový úkol stanovovat koncepci. Tím se územní plánování proměňuje z regulační role do pozice hledání budoucího „optimálního, správného“ postupu nebo stavu.
- Územní plánování musí lépe využívat potenciál ÚAP pro evidenci informací o problémech v území. Využívat autorizované zdroje, jako jsou například odborné výstupy z výzkumných ústavů (erozní ohroženost, povodňová rizika, hodnocení potenciálu půdní retence, propustnost půd a horninového prostředí apod.).
- Pro řešení problémů v krajině je nutné lépe využívat potenciál existujících vazeb a potenciálů v procesu územního plánování. Jedná zejména o následující skutečnosti:
 - Územní plánování umožňuje řešit krajinu od celku k detailu. Vertikální řešení území od republikové úrovně (politika územního rozvoje), přes regionální úroveň (zásady územního rozvoje) a správní obvody měst a obcí (územní plán), k dokumentaci pro územní řízení, ve kterém se stanovují podmínky pro realizaci záměrů směřujících do území. Pro řešení jednotlivých úrovní jsou stavebním zákonem specifikovány vzájemné vazby a návaznosti řešení.
 - Proces územního plánování umožňuje sledovat i horizontální vazby (například opatření navrhovaná v krajině, která jsou promítnuta do řešení územně plánovací dokumentace; může se jednat o kontrolu návaznosti ÚSES či promítnutí protipovodňových opatření nebo protierozních opatření do území několika správních obvodů apod.).
 - Pro řešení krajiny je nedostatečně využíván rozbor udržitelného rozvoje území prováděný v pravidelně aktualizovaných územně analytických podkladech. V rozboru mají být analyzovány mimo jiné základní složky krajiny (voda, půda, horninové prostředí, živá a neživá příroda) a to jak na úrovni krajů, tak obcí s rozšířenou působností.
 - Územní plánování má nástroj pro podrobnější ověření možných způsobů řešení problému v území pořízením územních studií. Z hlediska problémů v krajině se tento nástroj dosud využíval jen v omezené míře.
 - Pořízení regulačních plánů umožňuje zabývat se v zadaném území prostorovými parametry požadovaného řešení.

ad) Koordinace zájmů v krajině

- Územní plánování má sice po přijetí nového stavebního zákona v krajině „přůřezovou“ ambici. Po určité době projevvalo územní plánování snahu tuto ambici naplnit. Ale dnes je zpět v roli pouhého registrátora jednotlivých resortních zájmů a požadavků. Pro řešení případných střetů mezi resorty, případně střetů mezi státní správou a samosprávou neexistují účinné ná-

stroje – k dispozici je vlastně jen dohodovací řízení Ministerstva pro místní rozvoj.

- Územní plánování nelze považovat za samospasitelný nástroj k dosažení udržitelného rozvoje, tedy k nalezení souladu mezi příznivým životním prostředím, podmínkami pro hospodářský rozvoj a příznivými podmínkami pro vytváření partnerství a sociální soudržnosti obyvatel. Ale ve vazbě a v koordinaci s ostatními resorty (přes které například směřují veřejné dotace do krajiny) nabízí potenciál vytvořit územní podmínky pro udržitelný rozvoj.

ad) Krajina a participace veřejnosti

- Územní plánování jako jediný typ rozhodování o území disponuje velmi formalizovanou a jasně stanovenou strukturou projednávání, kterou je možné alespoň částečně využít pro posílení participativní role.
- Územní plán lze chápat buď jako nástroj regulace, nebo jako dohodu o využití území.
 - Regulační nástroje územního plánování vycházejí svým ukotvením ze strukturalistických konceptů s důrazem na význam institucionálních teoretických konceptů lokálního a regionálního rozvoje.
 - Participativní nástroje územního plánování jsou ideově ukotveny v poststrukturalistických konceptech s oporou v teoretických směrech založených na participaci, na konceptu sociálního kapitálu a na koncepci governmentu (vládnutí). Územní plán v tomto duchu více respektuje přístupy založené na aktivitě lokálních lídrů.
- V praktickém uplatňování jednotlivých nástrojů územního rozvoje ale nikdy nebude možné a ani účelné takto protikladně stavět oba přístupy proti sobě. V reálném využití již nyní dochází a bude vždy v budoucnosti docházet ke kombinaci obou přístupů, k využití jak regulačních nástrojů pro regulaci nevhodné, nesprávné nebo nekvalitní zástavby, a současně budou využívány prvky participativních přístupů, tedy dohody o využití území mezi hlavními aktéry lokálního rozvoje v těch lokalitách nebo v těch prostorech, kde to je vhodné a možné.
- Veřejnost je velmi rychle připravena mobilizovat svoje síly a zapojit se do diskuse o veřejném prostoru, pokud se jedná o diskusi vymezenou jako konflikt, souboj, boj proti něčemu, proti nějakému zájmu nebo na obranu jakkoliv formulovaného partikulárního nebo obecnějšího zájmu. Jednotliví developéři, kteří dlouhodobě připravují projekty, mají v této oblasti nepřehlednou zkušenost. Pokud se ale kdokoliv pokouší vytvořit podmínky, aktivovat a moderovat diskusi s veřejností o formulaci budoucí vize, o nalezení společné cesty, o formulaci budoucích cílů, je účast a aktivita jednotlivých lokálních představitelů velmi vlnná nebo dokonce zanedbatelná. Představa kulatého stolu o budoucím uspořádání krajiny prostě neláká.

ad) Koncepce uspořádání krajiny

- Východí princip pro návrh koncepce uspořádání krajiny je vždy shodný. Je třeba formulovat principy utváření primární struktury krajiny, sekundární struktury krajiny a terciární struktury krajiny.
- Argumentační přesvědčivost koncepce uspořádání krajiny musí být natolik zřejmá, aby odradila případné odpůrce od rozporování územního plánu u správního soudu nebo ve správním řízení. Musí dodržovat základní atributy práva: princip předvídatelnosti koncepce, přiměřenosti zásahu do výkonu vlastnického práva a přezkoumatelnosti příslušného rozhodnutí.
- Na sebelepší koncepci uspořádání krajiny, která je navržena v územním plánu, nejsou vázány veřejné prostředky vydávané na ochranu a tvorbu krajiny. Tok veřejných finančních prostředků směřuje do krajiny zejména přes jednotlivé resorty. Přitom územní plánování nabízí prostor pro hledání racionálnějšího vynaložení finančních prostředků, které případně může přinášet v krajině synergické efekty, které vyplynou z koordinované realizace veřejných zájmů v krajině.

ad) Pozemkové úpravy a projektování krajiny

- I když pozemkové úpravy integrují několik inženýrských činností (dopravní, vodohospodářskou, krajinářskou, půdochrannou), je zásadní udržet při zpracování plánu společných zařízení právě odbornost krajinářského plánování, která koncepčně zastřešuje tyto specializované inženýrské činnosti.

- Postup prací a technologie navrhování staveb a opatření v krajině je plně svěřeno odbornosti a kvalifikaci zadavatele a zhotovitele plánu společných zařízení (PSZ). V tomto směru zůstává kreativita a umění tvorby krajiny při pozemkových úpravách subjektivní. Koncepce opatření na subsystémech krajiny je v rukách příslušného úředníka pozemkového úřadu a osoby s úředním oprávněním k projektování pozemkových úprav.
- Hlavní zásady při tvorbě plánu společných zařízení v komplexních pozemkových úpravách:
 - stanovené priority realizace navržených společných zařízení od pobočky pozemkového úřadu po spolupráci se sborem;
 - reálnost a prahové hodnoty společného zařízení (minimální návrhové parametry nebo naopak předimenzované);
 - kategorizace společných zařízení (HPC, VPC, DO) podle katalogu (svozná plocha, erozní ohroženost atd.);
 - synergický efekt soustavy společných zařízení a míra dosažené polyfunkčnosti;
- technické řešení, rámcový návrh dle standardní situace;
- širší územní vazby mimo obvod komplexní pozemkové úpravy;
- úplnost a kontinuita vzhledem k výsledkům průzkumů a rozběrů;
- míra dosažené změny (zvýšení podílu TTP, řešení bloků orné půdy apod.).
- Koncepční a koordinační funkce územního plánování je komplikovaně naplňována ve vztahu ke komplexním pozemkovým úpravám. Mezi jejich priority patří řešení vlastnických vazeb k zemědělské půdě. Realizaci koncepce uspořádání krajiny, která je navržena v územním plánu, podmiňuje umístění krajinných opatření na půdě ve veřejném vlastnictví. V katastrálním území, které řeší komplexní pozemkové úpravy, však zpravidla není dostatek veřejné půdy. Tato skutečnost obvykle vyvolá nesoulad mezi řešením krajiny v územním plánu a v komplexních pozemkových úpravách.

Ing. Vladimír Mackovič ● za předsednictvo AUÚP

Zdroj: Archiv Českého dědictví UNESCO

Lednice-valtický areál

Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně – Úvodní slovo hostitele

Robert Pokluda

Vážené dámy a pánové,

je mi ctí přivítat Vás na Zahradnické fakultě Mendelovy univerzity v Brně se sídlem v Lednici při příležitosti konání konference Územní plánování v procesech plánování a projektování krajiny.

Zahradnická fakulta je naprosto příhodné místo pro konání takto zaměřené konference z několika významných důvodů. Prostředí Lednice, celého Lednicko-valtického areálu, je ukázkovým příkladem komponované krajiny. Prostředí, kde se vzájemně spojují a doplňují dva momenty. Na straně jedné široká rozmanitost přírodních společenstev vázaných na nejteplejší klimatickou oblast v České republice, na straně druhé naplňování představ a uspokojování potřeb člověka. Tedy na vzájemné kombinaci přírody a zemědělství, na organické syntéze, která se soudobému člověku jeví jako zcela přirozená, i když přesný opak je pravdou.

Zahradnická fakulta v Lednici je však příhodným místem také z dalšího důvodu. Je to vysokoškolská instituce, která nejenže navazuje na uplynulý a možno říci i dlouhodobý a historický vývoj v poznávání zahradnictví a zahradní a krajinářské architektury, ale i na řadu let bádání, objevování a popisování fenoménu komponované krajiny. Kdo jiný, nežli odborníci zde působící, by měli být schopni fundovaně popsat, vyhodnotit tato místa, najít vzájemné souvislosti mezi potřebami člověka a přírody. Pochopit význam činů našich předků, kteří ve své velké představitosti vybudovali takové prostředí, jež obdivujeme my, miliony turistů a návštěvníků ročně, a bezesporu budou obdivovat i generace budoucí. To je tedy druhý důvod, proč diskutovat otázky krajiny právě zde.

Třetím důvodem je pak škola samotná. Vysoké učení, Zahradnická fakulta, sídlící v Lednici, při spojení genia loci, poznávání a zkoumání, zcela patřičně a komplexně plní svoji roli nositelky informačního pokroku. Předává znalosti, zprostředkovává zkušenosti svým posluchačům. Ti pak mají neopakovatelnou příležitost čerpat ze studnice poznání přímo tam, kde je její nejsilnější pramen. Fakulta svoje odborné znalosti a vědomosti předává ve výuce – na oborech Zahradní a krajinářská architektura, Management zahradních a krajinářských úprav – prostřednictvím odborníků vysoce fundovaných, kteří tvoří špičku zahradní a krajinářské architektury zdaleka nejen v České republice. Kvalitu nabízeného studia podtrhuje například také

mezinárodní akreditace zahradně-krajinářského oboru i zájem řady institucí a partnerů o expertní znalosti, studie, projekty a rady.

Zcela rozhodujícím článkem ve vzdělávání jsou studenti. Možná si to mnozí neuvědomují, až s postupem času procitnou, aby pochopili dosah a význam diskusí o krajině v tak půvabném místě. Na místě, které je někdy možná sežehne úpalem, jindy nápory komářích kalamit, ale na místě, kde poznávat a učit se lze i jen „obyčejnou“ procházkou, cestou na kole od sklípku ke sklípku. Až pak mohou začít vnímat, že do této krajiny patří všechny ty aspekty – lužní les i vinohrad, pole i zámek, rybník i penzion. A možná až zde pochopí, že tu nemají místo solární nebo větrné elektrárny, uniformně tvarované budovy továren, stejně jako přírodní rezervace zapovězené lidské noze.

Zdroj: Audiovizuální centrum MENDELU v Brně

Akademická zahrada v areálu Zahradnické fakulty

Bohužel však mám mnohdy pocit, že těchto procházek a osobních zkušeností se tragicky nedostává mnoha lidem na odpovědných místech. Že nevidí potřebu rozvoje civilizace jako příležitost, jak měnit krajinu, aby krajinou byla i v budoucnu.

Dovolu mi proto doufat, že konference, která právě začíná, přispěje k lepšímu poznání a řízení právě takových pohledů, které umí předvídat, nápadů, které umí akceptovat různé potřeby rozvoje krajiny. Nápadů, které jsou hodny zasahovat do krajiny tu citlivě, tu energicky, ale vždy tak, aby i generace po nás mohly místo a žít obdivovat tak, jako obdivujeme naši krajinu my.

Vážené dámy a pánové, přeji Vám nádherný čas strávený na Zahradnické fakultě v Lednici.

prof. Ing. Robert Pokluda, Ph.D. ● děkan Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně

Komponovaná krajina Lednicko-valtického areálu a problémy jejího managementu

Alena Salašová

Kulturní krajina jako výsledek formování přírodního prostředí, které probíhalo po generace a souviselo s rozvojem osídlení a urbanizace, je vnímána jako součást kulturního dědictví. Možnost památkové ochrany ucelených částí kulturní krajiny se v České republice otevřela až přijetím zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, s účinností od 1. ledna 1988. Jedná se o prohlášení území za památkovou zónu ve smyslu § 6, který v odstavci 1 stanovuje, že: „Území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty, může Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem prohlásit za památkovou zónu a určit podmínky její ochrany.“

Vytvoření legislativních podmínek pro zákonnou památkovou ochranu kulturní krajiny v České republice reflektovalo jak specifika vývoje v historických českých zemích, tak mezinárodní impulsy. Pro současnou praxi jsou nejdůležitější dokumenty, které vznikaly v prostředí Evropské unie a které jsou součástí právního řádu či mezinárodně platných metodických dokumentů odborných institucí. Mezi nimi je nutné uvést především Úmluvu o ochraně architektonického dědictví, kterou přijala Rada Evropy na své konferenci v Granadě dne 3. října 1985 a Evropskou úmluvu o krajině, přijatou 20. října 2000 ve Florencii.

Kulturní krajiny jsou v mezinárodním kontextu uznávány kategorií kulturního dědictví. Ochrana, specifikům a typologické různorodosti kulturní krajiny se v posledních desetiletích věnují odborníci v mnoha zemích s narůstající intenzitou. Na globální úrovni znamenala významný krok ke sjednocení názorů na hodnoty kulturní krajiny jejich přesnější specifikace založená na spolupráci v rámci smluvních států Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Na 16. zasedání Výboru světového dědictví v Santa Fé v roce 1992 byly definovány tři základní kategorie kulturních krajin: krajina komponovaná (člověkem záměrně navržená a vytvořená), organicky vyvinutá (krajina reliktní nebo vývojově kontinuální) a asociativní (je vnímána v silné asociaci s legendou, významnou událostí nebo osobností).

Komponovaná krajina

Pod pojmem krajina rozumíme obvykle část povrchu zemského utvářeného zejména přírodními jevy (krajina přírodní) a/nebo činností člověka (krajina kulturní). Kulturní krajina se v průběhu svého historického vývoje formovala

pod vlivem široké škály nejrůznějších přírodních a socio-ekonomických faktorů. V naprosté většině byla ovlivněna spontánní hospodářskou činností člověka. Za nejvýznamnější „krajinotvorné“ činnosti člověka jsou na území ČR považované: zemědělství, lesnictví, rybníkářství a vodní hospodářství, urbanizace, doprava, těžba nerostných surovin, průmysl a v posledních 150 letech i rekreace.

Ve střední Evropě existuje relativně velké množství území, které byly navíc přetvářené na základě jasného a předem definovaného uměleckého, náboženského nebo filozofického konceptu. Do krajiny běžně hospodářsky využívané byla vložena myšlenka – sdělení tvůrce všem stávajícím i následujícím generacím, zhmotněna jeho vize o řádu věcí, jejich významu či estetice. Toto sdělení je zpravidla zašifrováno v podobě specifického rozmístění objektů a jejich podobě, je dáno fixací symbolických linií, záměrným směřováním pohledů na významná místa prostoru, cílenou prací s vedutou sídel, krajiny, krajinným interiérem a umocňováním atmosféry místa. Každá doba a každý tvůrce používá jinou „kódovací“ řeč při komponování krajinného prostoru a jinou symboliku. Na druhé straně většina tvůrců byla ovlivněna dobou symbolikou, estetikou a společenskými ideály. Díky hlubšímu studiu vývoje umění a filozofie v kontextu dobových reálií jsme schopni většinu kompozic identifikovat [Kulišťáková et al. 2014]; rozumět autorskému sdělení dokážeme, ale často jenom částečně.

Pro všechny typy krajin, jejichž změny v organizaci prostoru byly prováděny záměrně s důrazem na kompoziční, symbolické a estetické parametry krajiny, používáme označení krajina komponovaná. Komponovaná krajina bývá v literatuře označována rovněž termíny urbanizovaná, architektonizovaná nebo záměrně koncipovaná [Kulišťáková et al. 2011]. Obvykle známe konkrétního tvůrce, resp. autora kompozičního záměru. Česká republika je krajinou neobyčejně bohatou na počet i kvalitu komponovaných prostorů. Na území Čech, Moravy a Slezska je zanechalo období vrcholného středověku (13.–14. stol.), renesance a manýrismu (15.–16. stol.), baroka a klasicismu (17. stol.) a romantismu (19. stol.). Silný vliv na krajinné kompozice tří posledně jmenovaných slohových období mělo zahradní umění spolu s architekturou. Klasické principy tvorby zahrad obvykle překračovaly jejich hranice a pokračovaly velkorysým způsobem do volné krajiny. Ať vznikaly krajinářské úpravy v kterékoli době, jedno mají společné – základním principem jejich tvorby je spojení užitku a krásy. Více o komponovaných krajinách v pracích Kulišťákové et al. (2011, 2014), Salašové nebo Kučery.

Lednicko-valtický areál

Lednicko-valtický areál se rozkládá v jihovýchodním výběžku Jihomoravského kraje na hranici s Rakouskem, v blízkosti hranic se Slovenskem. Reprezentuje světově unikátní komponovanou krajinu na území o rozloze 143 km². Skutečný rozsah komponované krajiny je ale větší, dosahuje až 185 km². Lednicko-valtický areál je nejrozsáhlejší krajinnou památkovou zónou České republiky; jedná se nejen o nejvýznamnější krajinářské dílo v České republice, ale také o největší komponovanou krajinu v Evropě. Lednicko-valtický areál byl v roce 1996 zapsán na Seznam světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO jako kulturní krajina mimořádné hodnoty.

Klíčovým faktorem formujícím podobu zdejší komponované krajiny byla kontinuální péče knížecí rodiny Liechtensteinů o svá panství, trvající více než 700 let. Liechtensteinové patřili po dlouhou dobu k prominentním šlechtickým domům v habsburské monarchii. V souladu s dobovými zvyklostmi manifestovali svou politickou a ekonomickou sílu a celkovou vzdělanost také kultivací krajiny tak, aby co nejlépe reprezentovala špičkovou úroveň panství a jeho vlastníků po stránce hospodářské i estetické. Spojení ideálu krásy a užitku se stalo mottem stavebních, zahradních a krajinářských úprav areálu ve třech klíčových obdobích formování zdejší krajiny: v 15.–16. století, kdy se pod vlivem renesančních ideálů rozvíjela spíše jako běžná hospodářská krajina, od poloviny 17. téměř až do konce 18. století, kdy vznikla velkorysá barokní kompozice, a od konce 18. století do počátku 20. století, kdy velká část území nabyla charakteru přírodně krajinářského parku. Jednotnému kompozičnímu řešení nebyla na překážku ani skutečnost, že po celou dobu aktivního přetváření krajiny se území areálu dělilo mezi dvě historické země: Moravu a Dolní Rakousy.

Lednicko-valtický areál se nachází na kontaktu dvou krajinářsky a přírodně unikátních území: nivy dolního toku řeky Dyje a vyvýšeného pásma Pavlovských vrchů s výchozy vápencových bradel, z nichž sice na území krajinné památkové zóny (KPZ) zasahuje jen velmi malá část severovýchodně od Sedlce, silueta tohoto mimořádného krajinného útvaru však tvoří neodmyslitelný rámec zdejší krajiny. Lednicko-valtický areál je územím vysoké přírodní hodnoty s významným výskytem mokřadů, lužních lesů, slanišť, vátých písků, teplomilných doubrav i stepních formací. Pochopit charakter Lednicko-valtického areálu, podstatu jeho genia loci a genia temporae, lze nejenom studiem přírodního charakteru území, ale zejména poznáním lidské kultury, jež jej formovala. Dějiny civilizace v areálu jsou mnohvrstevnaté. Odrážejí zejména fakt, že dolní Podjíví a Pomoraví jako součást středního Podunají bylo křižovatkou národů a místem prolínání různých kultur a etnik. Jedná se o území, které zejména v pravěku střední Evropy sehrálo klíčovou roli. Nivní krajina Moravy a Dyje měla vysoký produkční potenciál, tvořila přírodní úvalovou cestu pro národy přicházející ze severovýchodního směru Moravskou bránou nebo karpatskými průsmyky

od východu. Naproti tomu bradlové pohoří Pálavy (Pavlovských vrchů) bylo významným orientačním prvkem v regionu a vynikajícím obranným místem. Tento fakt patří k jednomu ze základních fenoménů oblasti.

Současná kompozice krajiny je po vzoru anglické krajinářské školy založena na principu sentimentální a zejména pozdější romantické stafážní zahrady. Dochovaná fáze areálu představuje v evropském i světovém kontextu mimořádný doklad spojení krajiny s architekturou, vzešlého z idejí osvícenectví, pantheismu a klasicistního romantismu. Kompozice Lednicko-valtického areálu je ale ve své podstatě složitější; v romantických úpravách krajiny byly respektovány i starší raně barokní a klasicistní kompozice.

Na tvorbě komponované krajiny Lednicko-valtického areálu se podíleli vynikající architekti (Domenico Martinelli, Giovanni Giacomo Tencalla, Johann Bernard Fisher z Ehrlichu, Josef Hardtmuth, Georg Wingelmüller, Josef Kornhäusel, Franz Engel, Johann Poppelack, bratří Ernové, Karl Weinbrenner), zahradníci a správci panství (Bernard Petri, Josef van der Shott, Wilhelm Lauche) a nakonec i samotní Liechtensteinové (zejména Karel Eusebius, Alois I. Josef, Jan I. Josef I. a Jan II.).

V tomto příspěvku nelze podrobně rekapitulovat složitý historický vývoj a formování Lednicko-valtického areálu. Více informací nalezne zájemce např. v publikaci Lednicko-valtický areál [Zatloukal, Krejčířík et Zatloukal 2012] nebo v připravované monografii Krajinné památkové zóny České republiky [Kuča et al., dosud nepublikováno]. Z uvedeného důvodu uvádím pouze základní fakta.

Území pod Pálavou je ekumenickou oblastí, osídlenou již více než 30 tisíc let. Sídlní struktura území, tak jak ji známe v základních rysech dnes, se formovala zejména v průběhu středověké kolonizace. Podstatným momentem pro další vývoj areálu byl příchod Liechtensteinů v polovině 13. století. Roku 1249 získal Mikulov a díl vsi Lednice Jindřich z Liechtensteina za služby prokazané českému králi Václavu I. Lednice se tak dostává do državy rodu Liechtensteinů téměř na 700 let (1249–1571, 1575–1945). Historie Valtic je starší. Ve 12. století přicházejí do území pasovští biskupové. Zakládají hrad, v podhradí vzniká sídliště. Roku 1391 získává valtický hrad Jan I. z Liechtensteina (1358–1398). Valtice zůstávají v državě Liechtensteinů více než 550 let (1391–1945). Hradní, později zámecké areály v Mikulově (rodové sídlo do roku 1560), ve Valticích (rodové sídlo od roku 1560) a v Lednici (letní rezidence) se staly jádry budoucích krajinářských úprav. Byly několikrát přestavovány podle dobových ideálů předními staviteli Liechtensteinů nebo císařského dvora.

Již v období před husitskými válkami Liechtensteinové zásadním způsobem zasáhli do obrazu krajiny Mikulovska a Valticka vybudováním soustavy mikulovsko-lednických rybníků. Rybníky byly stavěny především z hospodářských důvodů, ale později byly využity jako zcela zásadní komponenta krajinářského přetvoření areálu.

Druhá polovina 16. století znamenala začátek postupného procesu proměn Valtic i Lednice. Již krátce před rokem 1560, kdy se Valtice staly hlavním rodovým sídlem, zahájil Jiří Hartman z Liechtensteina renesanční přestavby středověkého hradu na nový čtyřkřídlý renesanční arkádový zámek. Také tvrz v Lednici prodělala renesanční přestavbu, a to nákladem Hartmana z Liechtensteina kolem roku 1582. Zámek pak obklopovala přísně geometricky řešená zahrada osovou kompozicí, upravená do šesti velkých čtverců s terasami a vodotryskem. Před náměstím byla situována květinářská zahrada, nedaleko zámku se rozkládala štěpnice, chmelnice a ovocný sad.

Skutečně zásadní proměna Valtic a především Lednice je spojena až s osobou Karla Eusebia z Liechtensteina (1627–1684), nejbohatšího šlechtice Moravy, která v sobě ztělesňuje jak hospodářský rozvoj panství a jeho nebyvalý umělecký rozmach, tak silné rekatolizační působení. Teprve v této době se na starších renesančních základech krajinářských úprav začaly formovat rysy světové jedinečnosti Lednicko-valtického areálu.

Krajina mezi Valticemi, Lednicí a Břeclaví sloužící rodu jako hospodářský, rekreační a reprezentativní prostor knížecí rodiny, byla sjednocena velkorysým barokním organizačním plánem. Krajina byla chápána jako „výkladní skříň“ prezentující novinky v zemědělství, lesnictví, vinohradnictví, zahradnictví, chovatelství, ale i umění a architektury. Barokní vidění světa ovlivnilo dopravní systémy, sídelní strukturu, znaky architektury a poprvé právě v této době začínají nejenom dvorní architekti, ale i poddaný lid utvářet podobu krajiny na základě uměleckých vizí. Krajina je vnímaná s velkou pokorou jako dílo Boží a Boží vůle nachází svůj odraz i ve vůli panovníka. Zvýrazněny jsou tedy především sakrální díla a objekty reprezentující světskou moc. Zvláštní podobu získávají i jednoduché stavby poddanstva, které přebírají některé znaky formální architektury. V nezastavěném území se zvláštním způsobem snoubí hospodářská racionalita s esteticky dotvořenou krajinářskou kompozicí a prostorovým detailem.

Barokní silueta Valtic, která se v podstatných rysech dochovala dodnes, měla už z dálky symbolizovat centrum moci, centrum hospodářského a kulturního rozkvětu. Dominanta zámku podepřena konfigurací terénní, siluetou farního kostela Nanebevzetí Panny Marie a Kláštera milosrdných bratří vyjadřovala sepětí šlechty s katolickou církví. Roku 1660 založil Karel Eusebius na ploše 2 298 ha rozsáhlou oboru Bořil v oblasti východně od Valtic. V téže době byl položen také základ kompozičního formování celého Lednicko-valtického areálu vybudováním hvězdice alejí, zejména sedmikilometrové Valtické aleje (nyní Bezručova alej) vedoucí z Valtic přes hráz Hlohoveckého rybníka do Lednice v roce 1656. Valtická alej v přesné přímkce spojila oba velkolepé barokní zámecké celky a stala se dominantním krajinářským prvkem. Původně byla tvořena smrky, které byly kolem roku 1713 nahrazeny lípami (po roce 1880 doplňovanými jírovcí). Další aleje postupně propojily město Valtice s Břeclaví, Ladnou, Lanžhotem a Katzelsdorfem.

Nedílnou součástí upravované krajiny byly i záměrně komponované průseky v lesních porostech či oborách. V lednickém parku, v jeho východní části se nacházela tzv. Hvězda (patrně od roku 1692, obora nebo park ve tvaru osmiúhelníka s alejemi na úhlopříčkách). Za vlády knížete Aloise I. Josefa byla Hvězda (tzv. Eisgrube Stern) kolem roku 1790 přebudována. V jejím středu byl umístěn pavilón (Hardtmuth, 1794), zvaný Slunečný (Hvězdový nebo také Dianý). Další soustava průseků vznikla podle Rothmayerova projektu v Bořím lese mezi Lednicí a Valticemi.

Koncem 18. století na liechtensteinská panství pronikají ideje anglického parku, jejichž nositelem byl zejména kníže Jan I. (1767–1853). Přestavby zámeckého parku v Lednici se ujímá realizátor těchto myšlenek hospodářský rada Bernhard Petri, který v letech 1805–1808 přebudoval zámecký park v Lednici. Na území parku vyhloubením dnes Zámeckého rybníka získal zeminu, kterou použil na zvýšení terénu parku a k vymodelování dnešních ostrovů, aby do budoucna ochránil jeho území proti záplavám Dyje. Ke konci úprav, které pokračovaly i po jeho odchodu (1808) bylo vyhloubeno nové koryto Dyje mimo vlastní park a řeka, aby nadále nepoškozovala zámecký park, byla do něho převedena. Napájení Zámeckého rybníka zajišťoval umělý vodní kanál – Zámecká Dyje.

Krajinářské úpravy se neomezily pouze na zámecké zahrady v Lednici a ve Valticích. Kníže nechal založit anglické parky kolem rybníků Hlohoveckého, Prostředního a Mlýnského. V krajinářských úpravách prostoru lednických rybníků sehrál rozhodující roli Bernhard Petri spolu s architekty Kornäuselem, Poppelackem a bratři Engelovými. Parkové výsadby jsou zřejmě až dílem Wilhelma Laucheho. [Zatloukal, Krejčířík et Zatloukal 2012]. Základním inspiračním zdrojem pro parkové úpravy byla tvorba významného anglického krajináře Lancelota Capability Browna (1716–1783) a zkušenosti z cest Liechtensteinů po Anglii. Původní koncept vycházel z Brownovy zahradní abstrakce a čistoty formy. Měkké promodelování břehů rybníků, vizuální členění prostoru na intimnější interiérové části a současné dálkové pohledové propojení celého prostoru tří rybníků z vybraných bodů jsou toho jasným důkazem. Zdánlivá jednoduchost kompozice výsadeb musela konečný efekt práce s prostorem umocnit. Později byly parky upravovány podle modernějších názorů (porosty byly dosazovány do kompaktnějších forem). Jednoduché parkové úpravy byly založeny také kolem staveb (tzv. saletů, follies), které byly rozptýleny v areálu a měly jak estetický, tak hospodářský význam (např. Dianin chrám, Apollonův chrám, Nový dvůr, Hraniční zámeček, Belveder, Kolonáda, kaple sv. Huberta, Janohrad, zámeček Lány, zámeček Pohansko apod.).

Dalším důmyslným schématem kompozice byl systém vizuální provázanosti staveb průhledy, kde jako „point de vue“ fungují jednotlivé salety. Několik staveb v areálu je využito jako vyhlídka (Kolonáda, Minaret). Průhledy, v minulosti naprosto jednoznačné, spojovaly navzájem např. Rybníční zámeček, Tři Grácie a zřejmě Nový Dvůr, z nadhledu terasy určitě i chrám Apollo. Zámek v Lednici byl

propojen pohledem s minaretem, Janohradem, věží podivinského kostela, Loveckým zámečkem a obeliskem. Ke stěžejním patří propojení chrámu Apollo s Hraničním zámečkem. Dnes už hůře poznatelné je propojení Kolonády s valtickým zámekem, Belvederem a Katzelsdorfským saletem (dnes z něho zbyla pouze studna). Náhledy je propojena většina staveb s Kolonádou a minaretem.

Jan Josef II. (1840–1929) se věnoval odkazu svých předků a Lednicko-valtický areál nadále zveleboval. Lednicko-valtický areál vyvrával, vyvíjel se ve své krajinářské podobě po celé 19. a první třetinu 20. století. Areál vypadal jinak v době, kdy byl krajinářsky zformován za vlády knížete Jana Josefa I. (za období architektů P. Petriho, J. Hardtmutha, J. Kornhäusela, F. Engela a J. Poppelacka), jinak vypadal v době vlády knížete Jana Josefa II., který se od mládí zajímal o zahradní umění. Během své dlouhé vlády (71 let) krajinu dotvořil, poučen pracemi největších dosavadních krajinářů Evropy (J. H. Püchler, P. J. Lenné, L. A. André, G. Jekyll a další). Vývoj kompozice Lednicko-valtického areálu se uzavírá počátkem 20. století. V této době pověřuje kníže architekta Karla Weinbrennera stavbou kostelů a světských staveb v duchu secese a neoromantismu, ale i obnovou většiny památek (Apollónův chrám, chrám Tří grácií, kolonáda na Rajstně, Janův hrad, zámeček Lány, Katzelsdorfský salet, Mariánský sloup a farní kostel ve Valticích). Od roku 1900 působí v Lednici jako zahradní architekt Vincenzo Micheli, který upravuje formální část lednického parku – zahradu před jižním průčelím zámku a ve Valticích také navrhuje dílčí úpravu parku [Zatloukal, Krejčířík et Zatloukal 2012].

Další vývoj Lednicko-valtického areálu se odvíjel v intencích společensko-politických změn 20. a 21. století. Rozhodujícím způsobem do utváření jeho dnešní podoby zasáhly zejména:

- Konec feudalismu, který znamenal i konec výhradního postavení majitele panství v rozhodování o území.
- Vznik nového státního uspořádání po roce 1918, respektive 1920. Lednicko-valtický areál se stává součástí ČSR. Jeho vývoj je do značné míry odtržen od jeho jižní dolnorakouské části.
- Druhá světová válka a její důsledky – demografické změny charakteristické pro všechny oblasti Sudetika, lidské a materiální ztráty, těžké poškození historických objektů přechodem fronty.
- Vznik železné opony, která procházela jižní částí areálu. Záměrné poškození stavebních památek v oblasti Valticka.
- Způsob hospodaření za éry komunismu se všemi důsledky.

Současné problémy ochrany a správy území

Politické změny po roce 1989 umožnily celkovou obnovu Lednicko-valtického areálu; na druhé straně ale přinesly i nové problémy. K pozitivním změnám po roce 1989 patří zejména postupná a důsledná obnova stavebních památek a zámeckých zahrad. Díky velkým dotacím se daří postupně odstraňovat důsledky velkého investičního dluhu vzniklého do roku 1989. K významným rekonstrukcím

patří stavební úpravy zámků v Lednici a Valticích, obnova palmového skleníku v Lednici, obnova barokních jízďáren lednického zámku, rekonstrukce většiny saletů, částečná obnova zámeckých zahrad a parkových úprav kolem lednických rybníků, obnova alejí.

Přes záchranu mnoha stavebních památek, zůstává krajina Lednicko-valtického areálu jako celek ohrožena. K výraznému ohrožení charakteru krajiny a narušení kulturně historické podstaty zdejší komponované krajiny by došlo v případě realizace některých záměrů, zakotvených v územně plánovacích dokumentech kraje a obcí, a to především na úseku dopravy, průmyslu, vedení nadzemní technické infrastruktury a rozvoje bydlení.

K nejvýznamnějším záměrům, které ohrožují kvalitu komponované krajiny, patří zejména snaha obcí a podnikatelů o rozvoj zástavby za stávající hranici intravilánu obcí (zřejmě u všech obcí), neadekvátní přestavby stávajícího stavebního fondu, rozvoj obchodních a průmyslových suburbií v blízkosti páteřních komunikací (zejména Valtice a Břeclav), přestavby a intenzifikace dopravní sítě včetně velkokapacitních parkovišť (zejména Lednice a Valtice), těžba ropy a zemního plynu v nivě řeky Dyje, posilování nadzemních přenosových soustav elektrické energie.

Díky velkému zájmu o světovou památku UNESCO jsou nadměrně zatěžovaná jádrová území areálu málo koordinovaným cestovním ruchem se všemi následnými dopady (znečišťování prostředí odpady, hlukem a reklamou, poškozování stezek a porostů, výstavbou nové vybavenosti pro cestovní ruch apod.). K diskutovaným záměrům patří i rozvoj lázeňství v místech, kde nemá tradici, nebo snaha o zakládání golfových hřišť.

Pro území s tak vysokou koncentrací hodnot a rozvojového potenciálu jsou typické střety zájmů mezi veřejnou správou, obecnou samosprávou, podnikateli a širší veřejností. Dosud nejsou jednoznačně definované priority v ochraně území. Díky tomu dochází k názorovým střetům zejména mezi ochranou přírody a památkovou péčí. V území s vysokou koncentrací přírodních hodnot a kombinací velkého počtu národních a mezinárodních ochranných režimů je poměrně obtížné dohodnout a realizovat obnovná opatření zejména na vegetaci.

Současné územní plánování a památková péče nemají adekvátní nástroje na plánování rozvoje krajinných památkových zón (jako celku) nebo je v nedostatečné míře využívají (např. plán ochrany KPZ, kterého zpracování umožňuje památkový zákon a jeho prováděcí předpisy). Hodnoty komponované krajiny nejsou dodnes plnohodnotně zaznamenané ani v územně analytických podkladech, ani v evidenčních podkladech orgánů památkové péče. Dokumentace, které principy uspořádání komponované krajiny již dříve popsaly (Strategický plán rozvoje Lednicko-valtického areálu, Urbanistická studie Lednicko-valtického areálu I, Management plán Lednicko-valtického areálu), nejsou v rámci územních řízení nebo

zpracování územních plánů adekvátně využíváné. Neexistuje jednotná koncepce pro rozvoj celého území areálu. Územní plány obcí tak mohou pouze obtížně zpracovávat koncepci uspořádání krajiny, pokud nemají k dispozici exaktně definované prostorové nároky krajinné kompozice a upřesněné limity na zachování její kvality. Dosavadní praxe ukazuje, že v případě komponovaných krajín, které je nutné chránit a spravovat jako celek, do značné míry selhávají současné postupy „konvenčního“ prostorového plánování a veřejné správy.

Použité zdroje:

NOVÁK, Z. Lednicko-valtický areál jako významný doklad krajinářské tvorby ve střední Evropě. In: *Zprávy památkové péče*, LIII, 1993, s. 1–6.
 NOVÁK, Z. et al. *Lednice – Valtice – Kulturní krajina. Kulturní statek České republiky navrhovaný k zařazení do seznamu světového dědictví*. Praha: MK ČR, 1995.
 KREJČÍŘÍK, P. – SALAŠOVÁ, A. Lednicko-valtický areál – jedinečný prostor

zahradní a krajinářské architektury. In: *Životné prostredie*. 2005. sv. 39, č. 3, s. 143–148.

KUČERA, P. et al. *Lednicko-valtický areál, Urbanistická studie*. Lednice, ZF MZLU, 2000.

KULIŠŤÁKOVÁ, L. (ed.) *Komponované krajiny*. 1. vydání. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2011, 78 s.

KULIŠŤÁKOVÁ, L. et al. *Metodika identifikace komponovaných krajín*. Certifikovaná metodika č. 7/2014, sp. Zn. MK-S 5138/2013 OVV. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2014, 34 s.

SALAŠOVÁ, A. *Designed landscapes – the past, present, and future*. 4D. 2008. č. 11, s. 38–43. ISSN 1787–6613.

SÚRPMO. *Historicko-památkový soubor Lednice a Valtic. Analytická část*. Brno, 1970.

SÚRPMO. *Historicko-památkový soubor Lednice a Valtic. Územní řešení*. Brno, 1971.

KUSÁK, D. et al. *Lednice – Valtice*. In: *Má vlast*, řada B, svazek 8. Praha: Pressfoto, 1986.

WITZANY, M. *Die Marktgemeinde Eisgrub*. II. díl. Eisgrub, 1901.

ZATLOUKAL, P. – KREJČÍŘÍK, P. – ZATLOUKAL, O. *Lednicko-valtický areál*. 1. vyd. Foibos Books, Praha, 2012. 190 s.

Příspěvek vznikl na základě podpory při řešení projektu DF12P01OVV001 – Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu prostřednictvím institutu krajinných památkových zón, který naplňuje tematickou prioritu TP 1.4 Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, financovaného Ministerstvem kultury ČR.

doc. Dr. Ing. Alena Salašová. ● Ústav plánování krajiny
 Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně

Plán ochrany a koncepce regenerace krajinné památkové zóny a problémy dostupnosti informací o kulturní krajině pro územní plánování

Ivan Vorel | Simona Švecová

Kulturní krajina – svědectví historického vývoje, přetváření a proměn

Podobně jako urbanistická struktura měst, tak i struktura krajiny vypovídá o historii, o vývoji filozofie a umění, o technických schopnostech a vyspělosti, o citovém vztahu ke krajině a k její krásě. Cennost kulturní krajiny se může v krajině projevat výrazně – velkorysostí komponovaných krajinářských úprav (Lednicko-valtický areál, Žehušicko) nebo velkých feudálních hospodářských celků (Čimelicko – Rakovicko), často se však projevují nevýrazně a skromně; významná místa, stavby či úpravy jsou překryty současnou strukturou běžně využívané krajiny a novodobou zástavbou, s plochami dnešního zemědělského a lesního hospodářství.

*Kulturní krajina představuje „kombinované dílo přírody a člověka“¹⁾ které v sobě skrývá i odhaluje dědictví kulturního a historického vývoje. Kulturní krajina má tři základní kategorie,²⁾ které se mohou v určité krajině vyskytovat paralelně, nebo se mohou prolínat. Je to *komponovaná kulturní krajina*, navržená a vytvořená záměrně člověkem. Může se jednat o kompozici s výtvarnými a uměleckými cíli, vázanou na architektonické dominanty, na čitelné prostorové osy, na nehmotné vizuální a symbolické osy a provázenou skladbou zahradami, parky, bažantnicemi, oborami, lesy*

a zemědělskými plochami. Může se také jednat o hospodářsky využívanou krajinu s členěním do promyšlených prostorových celků a s výraznou geometrizací v tomto členění panské (dominikální) půdy. Druhou kategorií je organicky vyvinutá krajina, která se vyvíjela dlouhodobě, bez výrazných náhlých proměn a velkých zásahů. Tyto krajiny se dělí na reliktní a kontinuálně se vyvíjející. V reliktní neboli zkamenělé krajině byl proces vývoje v určitém období ukončen, přičemž jsou patrné stopy její podoby v období³⁾ změny ve vývoji. Kontinuálně se vyvíjející krajina skrývá svědectví postupného vývoje a dochovaných komponentů či struktur určitého období. Třetí kategorií je asociativní kulturní krajina, jejíž hodnota spočívá v přítomnosti duchovních významů míst, spojení významu místa a jeho identity s významnými událostmi apod.⁴⁾

Krajinářské hodnoty kulturní krajiny

V čem tkví krajinářské hodnoty, jak je můžeme v krajině poznat? Krajinářské hodnoty vycházejí z *krajinné struktury*. Krajinnou strukturou rozumíme vzájemné uspořádání složek – prvků, funkcí a procesů – přírodních (biotických a abiotických) a civilizačních (sociokulturních a socioekonomických) v krajině. Struktura krajiny se projevuje jejím vnitřním řádem

Foto: M. Gajda

Krajinná památková zóna Římovsko – drobné objekty barokních pašijových kaplí, jejich duchovní význam a vazby tvoří působivé hodnoty v běžně využívané krajině. Krajinná památková zóna Novohradsko – výrazná geometrizace krajiny alejemi pocházejícími z 19. stol. navazuje na renesanční rybníční soustavu a na barokní členění Buquouyské krajiny

1) Ve smyslu Úmluvy o ochraně kulturního a přírodního dědictví (UNESCO, Paříž 1972).

2) 16. zasedání Výboru světového dědictví, 1992.

3) Jedná se např. o Krajinnou památkovou zónu Novohradsko s renesanční rybníční soustavou na Krčínově stoce, s barokní komponovanou osou a s geometrizací zemědělské krajiny z období 19. století.

4) Příkladem takových krajin u nás jsou území bitev (KPZ „Území bojiště bitvy u Hradce Králové“, „Historická prostředí území bojiště bitvy u Přestanova, Chlumce a Varvažova“ nebo „Území bojiště bitvy u Slavkova“.

funkčního uspořádání a vnějším projevem – obrazem (tvářností) – prostorovým uspořádáním (prostorovými vztahy, prostorovou organizací). Krajinná struktura se též vyznačuje nehmotnými atributy – významy jednotlivých složek a míst, důležitými pro paměť krajiny a jedinečnost krajiny.

Při analýzách kulturních krajin, při identifikaci významů a hodnot jednotlivých komponent a jejich vizuálního projevu v obrazu krajiny se můžeme setkat s několika skupinami znaků (jevů), jež tvoří památkovou podstatu kulturní krajiny, a z nichž některé jsou evidovány v územně analytických podkladech (ÚAP) obcí. První skupinu tvoří *dochované prvky, objekty a jejich soubory*. Může jít o objekty chráněné jako kulturní či národní kulturní památky, ale i o objekty památkově nechráněné, přesto s výrazně dochovanými formami, detaily, tradičními materiály a regionálními znaky. Většinu z těchto jevů bychom měli nalézt v územně analytických podkladech obcí.⁵⁾

Druhou skupinou významných jevů, opět výrazně regionálně podmíněných, je vedle samotných objektů a jejich souborů i *struktura osídlení* a dochovaná *urbanistická struktura sídel*. Urbanistické hodnoty pak mohou tkvět v dochovanosti půdorysné skladby sídla, půdorysné a hmotové skladby zástavby včetně dochované parcelace, v dochovanosti významných stavebních dominant a kompozičních vztahů⁶⁾ včetně charakteristických siluet (vedut) sídla. Informace o urbanistických hodnotách sídel v krajině lze nalézt v územně analytických podkladech obcí.⁷⁾

Třetí skupinou jevů, typických pro nezastavěné území volné krajiny, jsou tzv. *hodnotné komponenty kulturní krajiny*. Jejich skladba může vyjadřovat *dochovanost historické krajinné struktury*. Jedná se o plošné, liniové i bodové komponenty tvořící prostorovou skladbu krajiny. Jsou to zejména plochy orné půdy, luk, pastvin a jiných trvalých travních porostů, plochy ovocných sadů, vinic a chmelnic, lesů, lesoparků, obor a bažantnic, rybníků a jiných umělých vodních nádrží, zámeckých zahrad a parků. V této struktuře hmot porostů a ploch otevřených prostorů hrají významnou roli i komponenty liniové – historické silnice a cesty,

liniová vodní díla, zejména historické vodohospodářské stavby (náhony, vodní kanály a stoky, plavební kanály atd.), aleje, stromořadí, doprovodné porostní linie (např. mezní pásy členění plužin) a také prvky bodové, jakými jsou solitérní stromy nebo výrazné skupiny stromů.

Vedle přítomnosti jednotlivých komponentů kulturní krajiny a jejich soustav je třeba věnovat pozornost celým krajinným segmentům s dochovanými historickými krajinnými strukturami – s dochovanou historickou cestní sítí, historickými hospodářskými úpravami, dochovanými strukturami nelesní zeleně, významnými technickými stavbami a zařízeními, s dochovanými strukturami členění plužiny apod. V krajině jsou často rozeznatelné dominantní rysy tradičních a regionálně podmíněných způsobů hospodaření, kompoziční osové vazby, svazující krajinu osami hmotnými, vizuálními či symbolickými. Dochované krajinářské kompozice (komponovaná krajina záměrně navržená a vytvořená člověkem) a hospodářské feudální celky patří k nejmýšlenějším historickým krajinným strukturám.

Informace o kulturní krajině v některých nástrojích územního plánování.

Pro zpracování územně plánovací dokumentace (ÚPD) a pro rozhodování o území je v prostředí cenné kulturní krajiny nutno mít k dispozici identifikaci hodnot a vztahů. Je to nutné pro porozumění prostorovému členění krajiny, půdorysné osnově a prostorové morfologii, kterou do krajiny přinesla cílevědomá kultivace, a pro pochopení míry významnosti těchto hodnot. Jaké informace jsou k dispozici pro cenné kulturní krajiny? Lze najít informace o komponentech krajiny či její struktuře třeba pro tvorbu územního nebo regulačního plánu?

Příkladem přenesení hledisek památkové péče do územně plánovací dokumentace na regionální úrovni je *vymezení území se shodným krajinným typem a definování cílových charakteristik krajiny v rámci zásad územního rozvoje (ZÚR)* ve smyslu Evropské úmluvy o krajině. V analýzách se

Foto: I. Vorel

Krajinná památková zóna Čimelicko – Rakovicko. Struktura mohutných alejí na hranicích dominikální půdy ovlivňuje specifický charakter krajiny a vytváří působivé scenerie

5) Dle vyhl. č. 500/2006 Sb., Příloha č. 1, Část A – ÚAP obcí – podklad pro RURÚ se jedná o sledované jevy č. 8 – nemovitá kulturní památka, popřípadě soubor, včetně ochranného pásma, č. 9 – nemovitá národní kulturní památka, popřípadě soubor, včetně ochranného pásma, č. 10 – památka UNESCO včetně ochranného pásma, č. 12 – region lidové architektury, č. 13 – historicky významná stavba, soubor, č. 14 – architektonicky cenná stavba, soubor.

6) Dle Kučová, V. – Dostálek, J. – Ehrlich, M. – Kuča, K. – Pacáková, B. Metodika standardizovaného záznamu KPZ. NPÚ Praha, 2014.

7) Dle vyhl. č. 500/2006 Sb., Příloha č. 1, Část A – ÚAP obcí – podklad pro RURÚ se jedná o sledované jevy č. 5 – památková rezervace včetně ochranného pásma, č. 6 – památková zóna včetně ochranného pásma a zejména č. 11 – urbanistické hodnoty.

jedná nejenom o shromáždění jevů, podléhajících zákoně ochrany dle památkového zákona, ale také o vyhodnocení cennosti a vizuální a charakterové výraznosti projevu některých hodnot v krajině. Zjištěné soustředění takových hodnot je znakem, využitelným k rozhraničení území jednotlivých specifických krajin.⁸⁾

Některé informace lze vyhledat v *územně analytických podkladech* (ÚAP) obcí. O cennosti komponent či struktuře krajiny však tyto údaje většinou nevypovídají, protože ÚAP některé tyto jevy identifikují,⁹⁾ ale nehodnotí jejich význam v historické skladbě kulturní krajiny. Jaké se vyskytují údaje o kulturní krajině v ÚAP obcí, je možné nejlépe ukázat na případu krajinných památkových zón (KPZ), jakožto územích se soustředěnými kulturními hodnotami. Na základě analýzy všech územně analytických podkladů obcí s rozšířenou působností (ORP), na jejichž území se vyskytuje krajinná památková zóna, bylo zjištěno, že převážná část ÚAP – popř. jejich aktualizací – obsahují v grafické části vymezené krajinné památkové zóny, a to ve *výkresech hodnot území a limitů využití území*. Výjimečně nebyly graficky znázorněny vůbec. Pozoruhodným zjištěním byl fakt, že jev č. 7 – krajinná památková zóna je ve výkresech vedena v různých skupinách jevů. Zatímco většina ORP zařadila krajinnou památkovou zónu do památkové ochrany, popřípadě obsah výkresové dokumentace nerozlišovala na jednotlivé podkapitoly, vyskytují se případy, kdy je krajinná památková zóna zařazena do přírodních hodnot, jinde do kulturních hodnot území. V textové části ÚAP mnoho obcí s rozšířenou působností krajinné památkové zóny vůbec nezmiňují, tudíž se z tohoto materiálu nedají zjistit konkrétní významné komponenty a hodnotné struktury krajiny včetně míry jejich cennosti. Pouze nízké procento územně analytických podkladů obsahuje i podrobnější informace o krajinné památkové zóně. Problémem zůstává, že většina komponent (zejména vegetační povahy) není v běžné kulturní krajině evidována jako jev ÚAP a může být evidována včetně dalších informací pouze ve vyhlášených krajinných památkových zónách v krajinářsko-analytických výkresech, v připravovaných plánech ochrany a koncepcích regenerace komplexních pozemkových úprav (KPZ).

Pro území KPZ je možno dohledat některé materiály, které pořídil Národní památkový ústav, jakými jsou např. historiko-krajinářské průzkumy s návrhy regulačních zásad nebo jiné studie. V budoucnu budou dostupné další – velmi podrobné a věcně důkladné – materiály, jakými je Standardizovaný záznam KPZ, který je v podstatě evidenčním listem dané KPZ a který bude navazovat na Integrovaný informační

systém památkové péče (IISPP).¹⁰⁾ Pro každou KPZ by měl být zpracován *krajinářsko-analytický výkres*, který bude základem pro zpracování *Plánu ochrany KPZ a Koncepce regenerace KPZ*. Je třeba si však uvědomit, že takové materiály nejsou k dispozici pro „běžnou“ kulturní krajinu. Nejsou zpracovány pro drobnější fragmenty krajiny s kulturními hodnotami, které nejsou vyhlášeny za krajinné památkové zóny.

Jaké informace o kulturních hodnotách krajiny tedy jsou k dispozici pro běžnou kulturní krajinu, ve které se nacházejí dochované historické struktury – krajina se prokazatelně vyznačuje kulturními hodnotami? Pro územně plánovací činnost relevantní informace k dispozici nejsou a je nutno je zjistit v rámci doplňujících průzkumů a rozborů, zejména porovnáním historických map a současných mapových podkladů, terénním šetřením, rozbohem literárních podkladů a analýzou krajinné kompozice.¹¹⁾ V některých územích, pro která byly zpracovány studie *preventivních hodnocení krajinného rázu* (např. pro CHKO nebo pro některá území ORP), lze řadu údajů nalézt v analýze kulturní a historické charakteristiky krajiny.

Je potřeba, aby vyhodnocení kulturních hodnot krajiny bylo provedeno komplexně – ve spojitosti s dalšími krajinářskými aspekty – v územně plánovacím podkladu, který by řešil krajinu v nezastavěném území spojitě, v širším území – např. na správním území ORP. Takovým podkladem by mohla být „Územní studie krajiny“, která musí obsahovat i kapitulu, týkající se kulturně historických hodnot krajiny.¹²⁾

Plán ochrany krajinné památkové zóny – vyjádření limitů památkové péče v územně plánovacích procesech a zdroj informací o historické kulturní krajině¹³⁾

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči (památkový zákon), přinesl možnost chránit historické architektonické a stavební i krajinné celky na základě nové kategorie plošné památkové ochrany v podobě památkové zóny. To se týká i *krajinné památkové zóny*.

Oproti městským nebo vesnickým památkovým zónám zahrnují krajinné památkové zóny zpravidla mnohem větší území s množstvím nemovitostí, kterých se týká památková ochrana. Podle památkového zákona¹⁴⁾ musí proběhnout správní řízení pro všechny akce obnovy u všech nemovitostí v krajinných památkových zónách – *je nutno si*

8) Typy krajin dle vyhlášky č. 500/2006 Sb., Příloha č. 4, Kap. I. odst. (2), písm. c.

9) Např. jevy č. 37, 38 a 39 týkající se lesů, č. 48 – vodní nádrž nebo jevy č. 88–98, týkající se silnic, železnic a lanových drah atd.

10) Viz Kučová, V. – Dostálková, J. – Ehrlich M. – Kuča, K. – Pacáková B. Metodika tvorby standardizovaného záznamu KPZ. NPÚ Praha 2014.

11) Podkladem pro analýzu krajiny je certifikovaná metodika: Metodika identifikace komponovaných krajin, Brno, ZF MZLU, 2014.

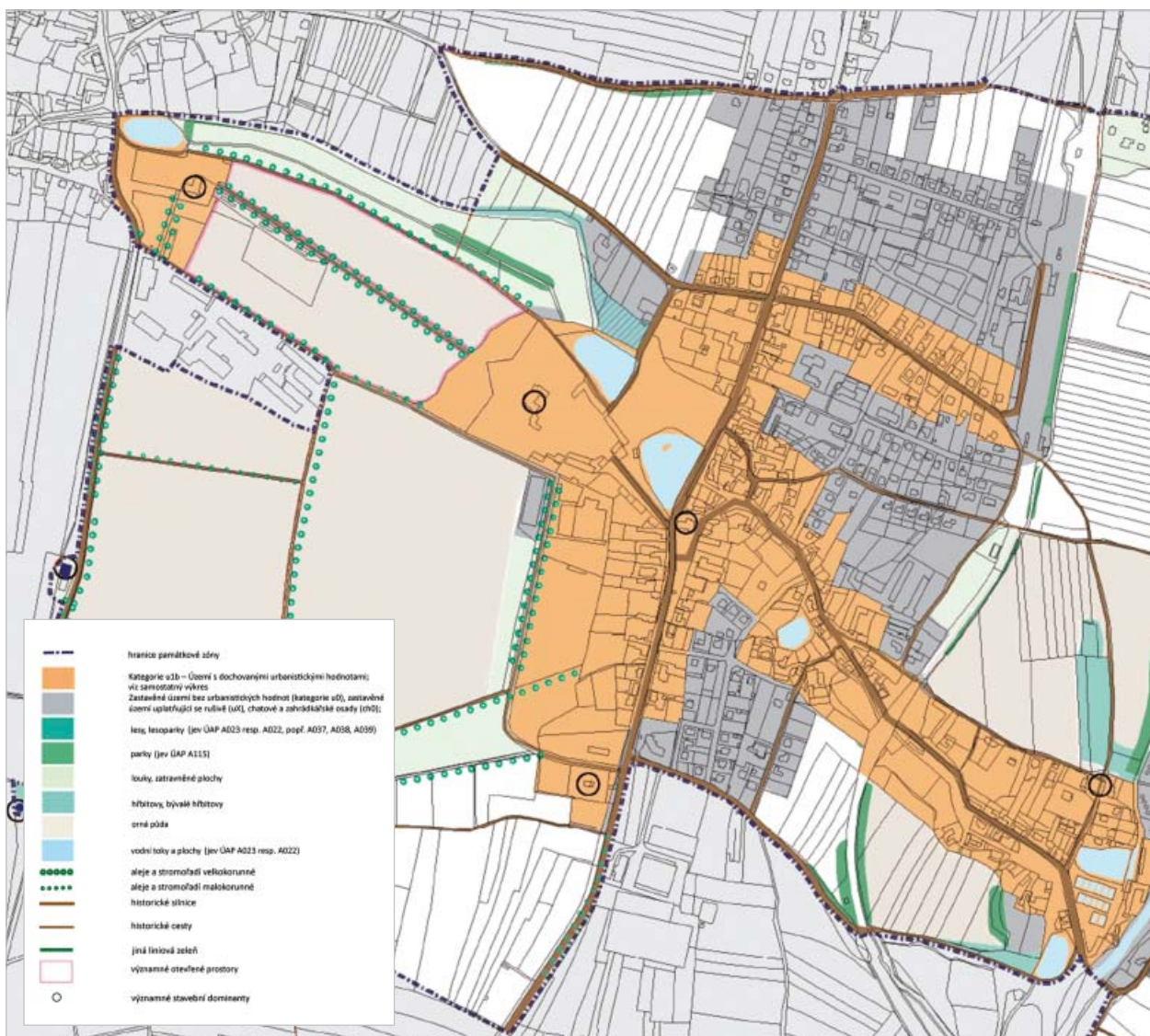
12) Může se jednat např. o kapitulu „Vývoj krajiny a dochované historické prvky a struktury v krajině“.

13) Zpracováno dle materiálu Kuča, K. – Vorel et al. Metodika plánů ochrany krajinných památkových zón. NPÚ, 2015. Tento materiál byl zpracován v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), Projekt DF 12P21OVV001 – Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu prostřednictvím institutu krajinných památkových zón.

14) § 14 odst. (2) zákona č. 20/1987 Sb. v platném znění v § 14, odst. (2) památkového zákona je uvedeno, že vlastník (správce, uživatel) nemovitosti, která není kulturní památkou, ale je v památkové rezervaci, v památkové zóně nebo v ochranném pásmu nemovité kulturní památky, nemovité národní kulturní památky, památkové rezervace nebo památkové zóny (§ 17), je povinen k zamýšlené stavbě, změně stavby, terénním úpravám, umístění nebo odstranění zařízení, odstranění stavby, úpravě dřevin nebo údržbovým pracím na této nemovitosti si předem vyžádat závazné stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností, není-li tato jeho povinnost podle tohoto zákona nebo na základě tohoto zákona vyloučena (§ 6a, § 17).

vyžádat prakticky ke všem stavbám a stavebním a jiným úpravám na všech nemovitostech stanovisko orgánu památkové péče, přičemž závažnost posuzovaných akcí je v různých případech a u různě památkově hodnotných staveb nebo částí krajiny často diametrálně odlišná – může se jednat i o zcela zanedbatelné práce na nedůležitých částech území. S cílem snížit počet správních řízení a zátěž pro vlastníky a správce nemovitostí v památkových územích byla v roce 2008 přijata novela památkového zákona, zavádějící institut tzv. plánů ochrany, tedy dokumentů, které mají být základem zjednodušení výkonu státní správy. Pro zpřesnění obsahu těchto plánů ochrany byla vydána i prováděcí vyhláška Ministerstva kultury České republiky č. 420/2008 Sb. (dále jen vyhláška), kterou se stanoví náležitosti a obsah

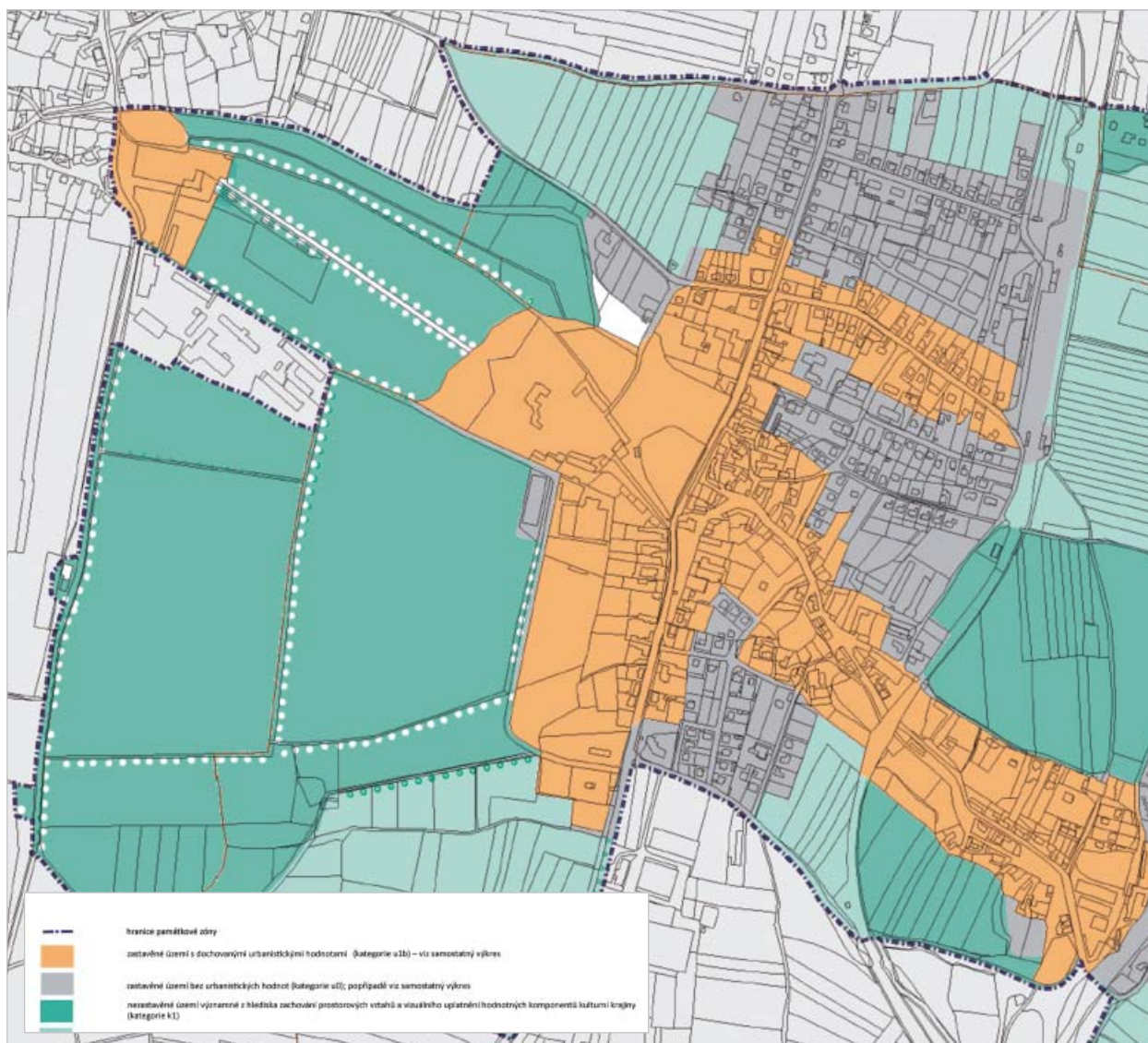
plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón. Jedná se o to, že Plán ochrany, zpracovaný dle vyhl. č. 420/2008 Sb., vymezuje *nemovité kulturní památky, nemovité národní kulturní památky, historicky významné stavby a jejich soubory, architektonicky cenné stavby a jejich soubory a významné stavební dominanty nacházející se v památkové rezervaci nebo památkové zóně.*¹⁵⁾ U těch je nutno si vyžádat závazné stanovisko. Vymezuje však také nemovitosti, u kterých není vůbec nebo pouze za určitých podmínek nutno si vyžádat závazné stanovisko – *označuje nemovitosti, které nejsou kulturní památkou, ale nacházejí se v památkové rezervaci nebo památkové zóně, u nichž je zcela nebo zčásti vyloučena povinnost vyžádat si předem závazné stanovisko podle § 14 odst. 2 zákona, s vyznačením rozsahu osvobození od této*

Příklad výkresu 1 Plánu ochrany KPZ

Západní část KPZ Čimelicko – Rakovicko – příklad výkresu 1 Plánu ochrany, ve kterém jsou vyznačeny nemovité kulturní památky, nemovité národní kulturní památky, historicky významné stavby a jejich soubory, architektonicky cenné stavby a jejich soubory, významné stavební dominanty, urbanistické hodnoty a hodnotné komponenty kulturní krajiny nacházející se v krajinné památkové zóně. Zastavěné území je v Plánu ochrany graficky řešenou v jiném – samostatném – podrobném výkresu v katastrálním měřítku. V zobrazeném výkresu jsou zobrazeny jevy, které hrají roli v rámci nezastavěného území KPZ, v rámci tzv. „ostatního území KPZ“. Z komponent krajiny vidíme především aleje (zámecký park není vyznačen, protože je v zastavěném území a bude zobrazen v samostatném výkresu pro zastavěné území), cesty, dominanty, výrazné otevřené prostory, plochy orné půdy, důležité z hlediska prostorové skladby území [VOREL, I – KUČA, K. et al. 2015].

15) § 1, odst. (3), písm. a) vyhl. č. 420/2008 Sb.

Příklad výkresu 2 Plánu ochrany KPZ

Západní část KPZ Čimelicko – Rakovicko – příklad výkresu č. 2 Plánu ochrany s označením nemovitostí, které nejsou kulturními památkami, ale nacházejí se v krajinné památkové zóně, u nichž je zcela nebo zčásti vyloučena povinnost vyžádat si předem závazné stanovisko podle § 14 odst. 2 památkového zákona, s vyznačením rozsahu osvobození od této povinnosti. Ve výkresu nejsou zobrazeny cenné komponenty z výkresu 1, ale je vidět odstupňování podmínek pro vyloučení povinnosti vyžádat si předem závazné stanovisko u dvou typů ploch – tmavší zelená – nezastavěné území významné z hlediska zachování prostorových vztahů a druhý typ – světlejší zelená – nezastavěné území dotvářející prostorové vztahy [VOREL, I – KUČA, K. et al. 2015].

*povinnosti.*¹⁶⁾ To znamená jak pro orgány památkové péče, tak i pro vlastníky nemovitostí velkou úlevu, protože právě v krajinných památkových zónách, které mohou zahrnovat velké plochy zemědělské nebo lesní krajiny, se budou nacházet poměrně velké části území, kde zcela logicky nebude nutno vyžadovat závazné stanovisko. Náročnost pořízení plánu ochrany se v takovém případě vyplatí.

Plán ochrany je *opatřením obecné povahy*¹⁷⁾ o ochraně krajinné památkové zóny nebo jejích částí, které *může vydat krajský úřad* po projednání s Ministerstvem kultury, orgánem územního plánování a příslušnou obcí (či obcemi) jako do-

tčenými orgány (§ 6a odst. 1 památkového zákona). Plány ochrany mají grafickou a textovou část (§ 1 odst. 1 vyhlášky). Dokument musí mít vlastní výrokovou část a část odůvodnění. Důležitou otázkou, která zatím byla řešena pouze v Metodice plánů ochrany KPZ,¹⁸⁾ je podrobnost způsobu zpracování, která ovlivní možnost promítnutí zásad plánu ochrany do územně analytických podkladů a zejména do územních plánů. Plány ochrany městských a vesnických památkových zón musejí být zpracovány ve výčtu i v grafickém znázornění do jednotlivých nemovitostí (pozemky nebo pozemky se stavbami).¹⁹⁾ To u větších celků krajiny s množstvím parcel v zemědělské a lesní krajině a s jiným měřítkem zobrazení,

16) § 1, odst. (3), písm. b) vyhl. č. 420/2008 Sb.

17) §§ 171–174 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád

18) Kuča, K. – Vorel, I. et al. Metodika plánů ochrany krajinných památkových zón. NPÚ, 2015.

19) § 498 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

než např. u zástavby vesnice, není možné. Je třeba postupovat jako u územních plánů, které se – tak jako plány ochrany – vydávají rovněž formou opatření obecné povahy. Aby byla usnadněna návaznost na nástroje územního plánování, požaduje se i v plánu ochrany KPZ „vymezení“ příslušných ploch a jevů, nikoli „výčet nemovitostí“.

Koncepce regenerace krajinné památkové zóny – odborný oborový materiál s vazbou na územní plánování

Materiálem, který je navrhován v souvislosti s plánem ochrany KPZ, je Koncepce regenerace KPZ. Cílem koncepce regenerace je *navrhnout zásady pro ochranu ohrožených jevů a hodnot krajiny*, které tvoří památkovou hodnotu území, pro potlačení rušivých jevů, které památkovou hodnotu snižují a potlačují kulturně historický nebo vizuálně prostorový význam takových hodnot. Koncepce regenerace navrhuje taktéž *obnovu zaniklých prvků urbanistické a krajinné struktury, významných z hlediska památkových hodnot krajinné památkové zóny*. Koncepce regenerace bude sloužit k vyjádření záměrů regenerace krajiny, které budou ve výsledcích převoditelné do procesů pořízení různých nástrojů územního a krajinného plánování a do procesů projektové přípravy pro záměry v krajině. Koncepce regenerace je nástrojem *Programu péče o vesnické památkové rezervace, vesnické památkové zóny a krajinné památkové zóny Ministerstva kultury. Z tohoto programu se poskytují příspěvky na obnovu kulturních památek nacházejících se ve vesnických památkových rezervacích a ve vesnických a krajinných památkových zónách (zejména památek lidové architektury, například zemědělských usedlostí, chalup, kapliček a božích muk)*. Program bude třeba upravit, aby dostatečně řešil i problematiku péče o komponenty historické kulturní krajiny. Koncepce regenerace – v dnešní době připravená pouze v podobě metodické – je oborovým dokumentem a přináší na základě podrobných analýz území *koncepční zásady toho, jak nadále nakládat s určitým segmentem kulturní krajiny vyhlášené za KPZ*. Tyto odborné zásady budou cenným zdrojem informací pro zpracovatele územních nebo regulačních plánů a budou prohlubovat výstupy v budoucnu zpracovávaných územních studiích krajiny (ÚSK) z pohledu památkové péče. Jako odborný oborový podklad přináší expertní pohled a mohou představovat ideální postupy činností v území, které by vedly k ochraně hodnot, odstranění rušivých jevů a k obnově zaniklých cenných součástí krajinné struktury. Pořízení takového odborného podkladu (pořizovatelem by byl krajský úřad – stejně jako u Plánu ochrany), zejména v návaznosti na zpracovanou územní studii krajiny, by mohlo být reálné časově i finančně.

Stěžejním nástrojem územního plánování, do kterého mohou být zanesena data z Plánu ochrany a Koncepce regenerace KPZ je *územní plán a především regulační plán*, který řeší podrobněji ochranné podmínky území. Vtělení plánu ochrany, plánu regenerace a plánu péče do nástrojů územního plánování je možností – spíše výchozí podmínkou – pro včasné uplatňování požadavků na ochranu,

event. rozvíjení kulturních hodnot krajinné památkové zóny. Údaje z těchto dokumentů památkové péče jsou maximálně podrobné a lze je využít jak v koncepční části, tak i v regulativech. V *urbanistické koncepci* je možné zahrnout jevy týkající se například pohledových os, funkčního využití území i obecná pravidla charakteru zástavby a jejího případného rozvoje. V *koncepci uspořádání krajiny* je pak možné stanovit zásady členění krajiny, vzhledu, obecné cíle ochrany krajinné památkové zóny a další opatření týkající se nejen nezastavitelného území, ale i celkové ho způsobu vazby sídlo – krajina.

Závěr

Pro potřeby územního plánování je k dispozici málo informací o kulturních hodnotách a cennostech historické kulturní krajiny. Informace o území, které se týkají kulturních hodnot, jsou k dispozici pouze v některých nástrojích územního plánování, a to ještě pouze v některých dílčích aspektech. Jsou to jevy ÚAP obcí, které přímo či nepřímo souvisí s hodnotami krajiny (kulturně historickými hodnotami, prostorovými vztahy a vizuálními hodnotami). V měřítku regionálních souvislostí a významů lze informace hledat v zásadách územního rozvoje souvislosti s definováním cílových charakteristik krajiny a vymezením typů krajiny (specifických krajin). Územní plán, který obsahuje základní koncepci rozvoje obce, ochrany a rozvoje jeho hodnot, by měl ochranu a rozvoj kulturních hodnot krajiny mít zakotvenu v koncepci uspořádání krajiny, a co se týká hodnot městské krajiny, tak také v urbanistické koncepci. Je ovšem otázkou, z jakých disponibilních podkladů zpracovatel územního plánu vychází, jaké analýzy a jaká vyhodnocení si sám dělá a zdali těchto údajů je dost na to, aby se mohly projevit v koncepcích územního plánu. Ani o nejcennějších kulturních krajinách, vyhlášených za krajinné památkové zóny (KPZ) není dostatek informací v územně plánovacích podkladech.

Cennými podklady, které však budou k dispozici pouze pro krajinné památkové zóny, budou Standardizované záznamy KPZ (odborný oborový materiál) jakožto komplexní informace o kulturní krajině v hranicích KPZ, Plány ochrany KPZ (opatření obecné povahy upřesňující podmínky ochrany památkové péče a soubory podrobných dat a informací o způsobech regulace) a Koncepce regenerace (odborný oborový materiál), která přinese koncepční pohled na možnosti ochrany a obnovy kulturních hodnot krajiny.

Na straně územního plánování leží úkoly v zdokonalení informačního obsahu ÚAP obcí definováním obsahové stránky sledovaných jevů v ÚAP obcí v položkách, významných pro strukturu krajiny včetně rozsahu údajů a doplněním sledovaných jevů minimálně o jevy „kulturní hodnoty krajiny“ a „historické krajinné struktury“ nebo připojením informací o těchto jevech k existujícímu sledovanému jevu č. 11 – „urbanistické hodnoty“. Zároveň je potřeba konkrétnějšího stanovení obsahu textové části ÚAP, kde by se měla objevit povinnost identifikace a charakteristika ales-

poň stěžejních jevů ÚAP, které by pomohly v následném přenesení dané informace do dalších nástrojů územního plánování. Ideálním způsobem řešení identifikace a vyhodnocení kulturních hodnot krajiny včetně návrhů na jejich ochranu a rozvíjení by byl komplexně pojatý územně plánovací podklad „Územní studie krajiny“, který by pokryl území České republiky a zahrnul by nejenom nejcenější území krajinných památkových zón, ale také kulturní krajinu, která není chráněna z pozice státní památkové péče. V této studii by došlo k prolnutí hledisek ochrany kulturní krajiny v aspektech přírodních (ochrana přírody), kulturních (památková péče) i estetických (krajinný ráz).

Použité zdroje:

Koncepce památkové péče v České republice na léta 2011–2016. Praha, Ministerstvo kultury, 2011.

KUČA, Karel. Oblasti dochovaných strukturálně výrazných pluzin v České republice. In: *Zprávy památkové péče* 74, 2014, č. 1, s. 34–49.

KUČA, Karel. Kulturněhistoricky cenná území České republiky a možnosti ochrany jejich památkových hodnot z titulu stavebního zákona. In: *Zprávy památkové péče* 74, 2014, č. 3, s. 193–202.

KUČOVÁ, Věra. Možnosti ochrany kulturní krajiny v České republice – Současná právní úprava na úseku památkové péče, ochrany přírody, stavebního zákona a územního plánování. In: *Veřejná správa*, č. 48/2006, ISSN 1213-6581.

KUČOVÁ, Věra. Kulturní krajina – krajinné památkové zóny v České republice v kontextu světového kulturního a přírodního dědictví. Vstupní údaje 18. In: *Zprávy památkové péče* 68, 2008, č. 4, s. 295–300, ISSN 1210-5538.

KUČOVÁ, Věra – DOSTÁLEK Jiří – EHRLICH, Marek – KUČA Karel – PACÁKOVÁ Božena. *Metodika tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny.* Odborné a metodické publikace NPÚ, svazek 53, NPÚ, 2014, ISBN 978-80-7480-022-1.

KULIŠŤÁKOVÁ, Lenka – KUČERA, Petr – SALAŠOVÁ, Alena – FLEKALOVÁ, Markéta – MATĚJKA, Daniel – PAVLAČKOVÁ, Katarína – SEDLÁČEK, Jozef – VÍTOVSKÁ, Daniela – MATÁKOVÁ, Barbora – LACINA, Darek: *Metodika identifikace komponovaných krajin.* Brno: Mendelova univerzita, 2014.

KUPKA, J. *Krajiny kulturní a historické.* Praha: ČVUT 2010, 179 s., ISBN 978-80-01-04653-1.

SALAŠOVÁ, Alena – SEDLÁČEK, Jozef – TRPÁKOVÁ, Lenka – MARTINKOVÁ KUCHYŇKOVÁ, Hana: *Metodika monitoringu stavu krajinné památkové zóny.* Lednice: Mendelova univerzita, 2015.

STANDARD SLEDOVANÝCH JEVŮ PRO ÚZEMNĚ ANALYTICKÉ PODKLADY OBCÍ. *Metodický návod k příloze č. 1 části A – Územně analytické podklady obcí – podklad pro rozbor udržitelného rozvoje území vyhlášky č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti.* Ústav územního rozvoje v Brně (Ing. Marie Polešáková, Ph.D., aktualizace Ing. arch. Jaroslav Tušer, CSc.). Brno, březen 2014 a Praha, září 2014. Dostupné online: <http://www.uur.cz/images/8-stanoviska-a-metodiky/13-uap-metodicky-pokyn-1-A.pdf>.

VOREL, Ivan. Čimelicko – svědectví krajinářské tvorby dvou století. In: *Zahrada, park, krajina*, VIII. roč., č. 5, Praha, 1998, ISSN 1211-1678.

VOREL, Ivan. Geometrické principy prostorové skladby některých historických krajinných úprav. Sborník ze semináře „Krajiny a zahrady – staré vzácné knihy“, Klatovy, 2004.

VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří. *Krajinný ráz, identifikace a hodnocení,* Praha: ČVUT 2011, 148 s., ISBN 978-80-01-04766-8.

Zákon ČNR č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška Ministerstva kultury ČR č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění vyhlášky Ministerstva kultury č. 139/1999 Sb. a vyhlášky č. 538/2002 Sb.

Vyhláška č. 420/2008 Sb., kterou se stanoví náležitosti a obsah plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón.

Usnesení vlády České republiky č. 209/1992 k Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón.

Příloha č. 1 k usnesení vlády ČR ze dne 25. března 1992 č. 209 – Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky.

Příloha č. 2 k usnesení vlády ČR ze dne 25. března 1992 č. 209 – Zásady přípravy, zpracování a realizace městských programů regenerace.

Zákon č. 183/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a o způsobu evidence územně plánovací činnosti.

doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc. | Ing. arch. Simona Švecová ● Katedra urbanismu a územního plánování
Fakulta stavební ČVUT v Praze

Implementace Evropské úmluvy o krajině do nástrojů územního plánování

Karel Maier

Stavební zákon a Evropská úmluva o krajině

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) mimo řadu jiných zásadních změn v pojetí územního plánování změnil vztah územního plánování a plánování krajiny. Namísto tradičního pohledu urbanisty, zaměřeného především na uspořádání a fungování sídelních útvarů zasazených do krajinného rámce, platný zákon „zrovnoprávňuje“ urbanizované prostředí sídel s tím, co obvykle označujeme jako krajinu, tedy s tou částí prostředí, v níž převládají přírodní prvky. Tento zásadní posun souvisí mimo jiné s přijetím Evropské úmluvy o krajině (dále též „Úmluva“) do českého právního systému v roce 2002 a ratifikací v roce 2004.

Úmluva formuluje požadavky na politiku krajiny, tedy na ochranu, management a plánování krajiny. Vychází přitom z některých postulátů, které je třeba zdůraznit:

- Jako krajina je chápáno nejen nezastavěné území, ale i sídelní krajina.
- Všem krajinám se připisuje rovný význam a věnuje se jim rovná pozornost.
- Mění se obsah zejména ochrany krajiny od její konzervace ve prospěch předávání jejích hlavních hodnot dalším generacím.
- Vymezování krajin, určování jejich charakteristik a jejich hodnot, je založeno primárně na tom, „jak je lidé vnímají“. Rolí odborníků je „po konzultaci s veřejností [...] definovat cílové charakteristiky krajiny pro vymezené a vyhodnocené krajiny“ [Rada Evropy 2000a: článek 6D].

Ochrana, management i plánování krajiny v Úmluvě vycházejí z principu dynamického vývoje krajin. Ochrana krajiny tedy není primárně určena k tomu, aby „zastavila čas“ anebo aby obnovila zaniklé přírodní nebo člověkem ovlivněné charakteristiky; naopak má směřovat proměny míst tak, aby předala dalším generacím lidí specifické hmotné i nehmotné jevy této krajiny. Management krajiny zahrnuje činnosti vedoucí k udržitelnému rozvoji zajišťující pravidelnou údržbu krajiny tak, aby usměrňovala a harmonizovala změny způsobované společenskými, hospodářskými a environmentálními procesy. Úkolem plánování je předvídat nové potřeby společenství a uvědomovat si probíhající změny v území [Rada Evropy 2008: § I.5]. Plánování krajiny znamená „silnou akci směřující do budoucnosti, jejímž cílem je povznést, obnovit nebo vytvořit krajiny“ [Rada Evropy, 2000a: článek 1].

Pojetí Evropské úmluvy o krajině a z něho vycházející požadavky jsou v zásadě konformní s cíli a úkoly českého územního plánování formulovanými v § 18 a § 19 stavebního zákona. Naše územní plánování se zabývá plošně celým územím, jeho cílem je udržitelný rozvoj území a prostřednictvím sběru dat v územně analytických podkladech (ÚAP) obcí a zapojením dotčených orgánů do procesu pořizování územně plánovací dokumentace (ÚPD) umožňuje horizontální koordinaci. Proces pořizování obsahuje také základní nástroje pro vstup veřejnosti do procesu plánování, na elementární úrovni tak plní i požadavky na konzultaci s veřejností.

Plná implementace Úmluvy do praxe našeho územního plánování ale vyžaduje určité úpravy praxe pořizování a zpracování některých nástrojů územního plánování:

- V zásadách územního rozvoje (ZÚR) je potřeba sjednotit postup k vymezování krajin a formulaci jejich cílových charakteristik.
- V územně analytických podkladech obcí je možno implementovat požadavek na součinnost veřejnosti jejím začleněním do identifikace hodnot krajin a problémů v území.

Zaměření na zásady územního rozvoje a územně analytické podklady obcí umožňuje efektivně ovlivnit a koordinovat územní plánování obcí:

- Z cílových charakteristik krajiny lze v zásadách územního rozvoje stanovit požadavky na koordinaci územně plánovací činnosti obcí a na řešení v územně plánovací dokumentaci obcí [Příloha číslo 4 k vyhlášce č. 458/2012 Sb., bod I(1)e].
- Výstupem rozboru udržitelného rozvoje v územně analytických podkladech jsou problémy k řešení v územně plánovacích dokumentacích [vyhláška č. 500/2006 Sb. v platném znění, § 4 odst. 1 a 2].

Z poznání o těchto dvou kritických cestách k implementaci Úmluvy do nástrojů územního plánování vyplynuly dva výzkumné projekty zadané Technologickou agenturou ČR (TAČR) České zemědělské univerzitě v Praze, Fakultě životního prostředí: Aplikace Evropské úmluvy o krajině do zásad územního rozvoje [TAČR Omega TD010203] a Interaktivní nástroje a metody pro identifikaci a analýzu hodnot a problémů pro územně analytické podklady [TAČR Omega TD020163]. Oba projekty vyústily do metodických nástrojů, které dále stručně uvádím.

Metodický postup pro implementaci požadavků Evropské úmluvy o krajině do zásad územního rozvoje

Metodika vychází z poznatků o dosavadních přístupech k vymezování typů krajin a k definování cílových charakteristik krajiny v ZÚR. Tyto přístupy vycházely z postupů dostupných v době náběhu ZÚR do praxe územního plánování a jsou odvozeny z hodnocení krajinného rázu [Lów 1999], [Lów, Kučera 1996], [Lów, Míchal 2003], popřípadě založeny na rozlišení typů krajin podle charakteru využití ploch [Lów, Novák, 2008], popřípadě extenzí postupů při preventivním hodnocení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz [Vorel et al. 2004]. Evropská úmluva o krajině jde ale za horizont krajinařského hodnocení i fyzických vlastností krajiny, protože vedle těchto charakteristik implicitně sleduje i sociálně ekonomické charakteristiky tím, že vymezení a charakteristika krajin je primárně výsledkem vnímání krajin jejich obyvateli.

Vymezování krajin

Metodika především upravuje postup vymezení jednotlivých krajin (tj. typů krajin podle bodu I (1) f) Přílohy číslo 4 k vyhlášce č. 458/2012 Sb.). Vychází přitom z identifikovaných znaků krajiny a celoplošně dostupných dat veřejných databází, zejména územně analytických podkladů, CENIA a CORINE: vymezení geomorfologických jednotek, bioregionů, rámcových sídelních krajinných typů a rozhraní generalizovaného land use nebo rámcových typů využití krajiny. Pokud je k dispozici vymezení oblastí krajinného rázu v souladu se zákonem č. 114/1992 Sb., využije se také toto vymezení. Doplnkovými kritérii mohou být další analýzy prostorové struktury vztažené na čtvercovou rastrovou síť o straně čtverce 500 m, jako je vizuální otevřenost krajiny – poměr mezi vizuálně otevřenými plochami a bariérovými plochami tvořícími vizuální překážku, mozaikovitost krajiny – počet všech plošek kategorií land use ve sledovaném čtverci, prostorová členitost – počet bariérových plošek kategorií land use ve sledovaném čtverci, terénní členitost krajiny – poměr skutečné plochy krajiny ve sledovaném čtverci k jeho planimetrické ploše (podle digitálního modelu terénu) a heterogenita krajiny – počet jedinečných druhů plošek – kategorií land use – ve sledovaném čtverci; vesměs se jedná o data CORINE.

Pro vymezení jednotlivých krajin se využije geoanalýza GIS. Výsledkem je pro některé prostory jednoznačné vymezení rozhraní krajin; v řadě dalších míst ale vymezená rozhraní mohou mít podobu přechodových zón. V těchto případech se může vymezení upřesnit expertně terénním průzkumem. Pro měřítko zásad územního rozvoje ale většinou postačuje přibližné vymezení s tím, že v přechodových zónách mezi jednotlivými krajinami budou současně přiměřeně uplatňovány cílové charakteristiky všech typů krajin, které byly ve správním území obce vymezeny.

Výhodou takového vymezení krajin je jeho založení na datech dostupných pro celou republiku, což umožní ve výsledku sourodost a spojitost vymezovaných krajin na rozhraní krajů.

Kategorizace krajin

S využitím územně analytických podkladů se pro jednotlivé krajiny indikují znaky jejich kvality, trendy, které je ovlivňují, a deficitní charakteristiky krajiny. V tomto kroku k fyzickým kritériím přistupují kritéria sociálně ekonomická, která jsou nezbytná k vymezení cílových charakteristik. Směřování dvou hypotetických krajin s těmiž charakteristikami fyzickými totiž může být velmi odlišné, pokud jedna z nich sociálně a ekonomicky prosperuje a druhá prodělává sociální a ekonomický úpadek.

Na základě syntetického vymezení s pomocí fyzických kritérií a sociálně ekonomických charakteristik jsou jednotlivé krajiny zařazeny do čtyř kategorií: převážně stabilizované, stabilizované v některých pilířích udržitelného rozvoje, převážně rozvojové a určené k transformaci nebo obnově.

Stanovení cílových charakteristik krajin

Cílové charakteristiky krajiny by měly popisovat a specifikovat vizi jednotlivých vymezovaných krajin a „tvořit předběžné vodítko pro vypracování opatření, která mají být prováděna v rámci ochrany, správy a plánování krajiny a její správy v průběhu času“ [Rada Evropy, 2008; oficiální český překlad].

Při stanovení cílových charakteristik krajin se vychází z kategorie krajiny. U prvních tří kategorií se vychází z identifikovaných kvalit krajiny a jejich deficitních charakteristik (v míře odpovídající typu krajiny). Pro návrh jednotlivých cílových charakteristik je stanovena jejich základní tematizace se zohledněním možností nástrojů územního plánování krajinu ovlivňovat. Předpokládá se jejich projednání s veřejností standardními procedurami pořizování ZÚR.

Pro kategorii krajin určených k transformaci nebo obnově je vhodné stanovovat cílové charakteristiky za aktivní spoluúčasti zainteresovaných stran. Plánovitá přeměna krajiny se předpokládá především tam, kde člověk svojí předchozí činností udržitelný vývoj krajiny zásadně narušil – například velkoplošnou povrchovou těžbou. V takových případech odborný návrh přeměny zřejmě přesahuje standardní rozsah a obsah pořizování zásad územního rozvoje a také účast zainteresovaných stran včetně obyvatel dotčeného území by měla proběhnout způsobem odpovídajícím konkrétním místním podmínkám.

V krajinách, kde identifikované trendy, rizika či záměry v území mohou negativně ovlivnit dosažení cílových charakteristik, se v zásadách územního rozvoje stanoví opatření eliminující negativní vlivy anebo pravidla pro realizaci problematických záměrů popřípadě pro koordinaci územně plánovací činnosti dotčených obcí.

Uplatnění cílových charakteristik krajiny

V procesu pořizování zásad územního rozvoje se promítnou stanovené cílové charakteristiky krajiny do ostatních částí ZÚR. Cílové charakteristiky se zejména využijí:

- pro posouzení záměrů změn v území, které jsou předmětem ZÚR: požadavky na využití vymezených ploch a koridorů nadmístního významu, zejména ploch a koridorů pro veřejně prospěšné stavby, veřejně prospěšná opatření; stanovení kritérií pro rozhodování o možných variantách nebo alternativách změn využití; stanovení využití územních rezerv [§ 36 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavebního zákona) v platném znění];
- pro upřesnění územních podmínek koncepce ochrany a rozvoje přírodních, kulturních a civilizačních hodnot území kraje [Příloha č. 4 k vyhlášce č. 458/2012 Sb., bod I(1)e];
- pro stanovení požadavků na koordinaci územně plánovací činnosti obcí a na řešení v územně plánovací dokumentaci obcí [Příloha č. 4 k vyhlášce č. 458/2012 Sb., bod I(1)h];
- pro vymezení ploch a koridorů, ve kterých je prověřeno jejich využití podmínkou pro rozhodování [Příloha č. 4 k vyhlášce č. 458/2012 Sb., bod I(1)i].

Metodický postup pro implementaci požadavků Evropské úmluvy o krajině do zásad územního rozvoje byl certifikován Ministerstvem pro místní rozvoj a je k dispozici na internetové adrese http://www.mmr.cz/getmedia/e7db63b8-24f9-42a0-8d6c-34efc74e1ffa/TD1010203_Metodika.pdf.

Metodická pomůcka pro identifikaci, sběr a analýzu hodnot a problémů v území při pořízení úplné aktualizace územně analytických podkladů obcí za účasti veřejnosti

Metodická pomůcka se věnuje postupu při identifikaci, sběru a analýze hodnot území a problémů v území, jako součásti aktualizace územně analytických podkladů obcí. Předpokládá součinnost představitelů veřejné správy dotčených obcí, profesionálů a úředníků působících v dotčeném území, místních nevládních organizací, spolků a občanských sdružení i dalších zájemců z řad laické veřejnosti.

Účast veřejnosti při identifikaci hodnot a problémů má především obohatit obsah územně analytických podkladů obcí (ÚAPO) o znalosti a zkušenosti co nejširšího okruhu lidí, kteří mají s územím každodenní zkušenost. Aktivní vstup veřejnosti do procesu identifikace hodnot a problémů v území přitom v žádném případě nemá a nemůže nahradit roli pořizovatele a dalších odborníků podílejících se na zjišťování a vyhodnocení stavu a vývoje území.

Pro sběr dat o hodnotách a problémech území za účasti veřejnosti metodická pomůcka uvažuje dva navazující a doplňující se postupy: interaktivní sběr dat o hodnotách a problémech v území s využitím internetové aplikace a participativní workshop k identifikaci hodnot a problémů v území.

Interaktivní sběr dat o hodnotách a problémech v území s využitím internetu

Interaktivní sběr dat bude podporován webovou aplikací volně dostupnou na internetu. Aplikace je uzpůsobena pro běžnou přenosovou rychlost internetového připojení na standardně dostupných zařízeních a nevyžaduje uživatelskou instalaci specializovaného softwaru na klientské straně. Sběr dat o hodnotách a problémech v území provádějí účastníci tím, že se přihlásí do systému a do webové aplikace umísťují na digitální mapové pozadí entity, které představují hodnoty anebo problémy. Po ukončení sběru dat pořizovatel získaná data zkontroluje a zjevné chyby v nich opraví, popřípadě zjevně vadná data eliminuje.

Participativní workshop k identifikaci hodnot a problémů v území

Součástí metodické pomůcky je návod na přípravu, organizaci a vyhodnocení participativního workshopu. Workshop napomáhá sdílet pohledy a názory mezi různými účastníky. Diskuse umožňuje precizovat formulace a zvyšovat jejich přesnost a srozumitelnost. Hodnoty a problémy, na kterých se účastníci shodli, se zakreslují do mapy a doprovází se textem popisujícím podstatu hodnot, respektive problémů, a případně také shrnujícím to nejpodstatnější, co z workshopu vyplynulo. Workshop není podmíněn předchozím sběrem dat s využitím interaktivní internetové aplikace, může na něj ale vhodně navázat.

Při přípravě a uspořádání workshopu je žádoucí spolupracovat s osobou, která má zkušenost s vedením diskusí cílených na konkrétní pracovní výstup (facilitátorem). Odbornou stránku workshopu garantuje pořizovatel ÚAPO.

Uložení, klasifikace a využití sebraných dat

Metodická pomůcka dále upravuje technický postup ukládání, klasifikace a zařazení dat o hodnotách a problémech v území získaných za účasti veřejnosti. Ve výsledku se data po vyhodnocení a klasifikaci pořizovatelem stanou součástí podkladů pro rozbor udržitelného rozvoje území.

Prostřednictvím územně analytických podkladů se identifikované hodnoty využijí pro sestavení požadavků na ochranu hodnot území obce v zadání územních plánů. Zjištěné problémy v území, které lze řešit pomocí nástrojů územního plánování, pořizovatel začlení do problémů k řešení v územně plánovací dokumentaci.

Porovnáním výstupů získaných za účasti veřejnosti s expertním hodnocením hodnot a problémů lze dospět k poznatkům o případné rozdílnosti vnímání hodnot a problémů veřejností a odborníky, což lze kvalifikovat jako oslabení sociálního pilíře udržitelného rozvoje.

Při následných úplných aktualizacích ÚAPO se především vychází z hodnot a problémů v území identifikovaných v předcházející úplné aktualizaci. Data vzniklá za účasti veřejnosti se podrobí kritické revizi. Pořizovatel vyloučí

ty hodnoty, které prokazatelně zanikly (například zaniklá hodnotná stavba), problémy, které ztratily aktuálnost (například odstraněná černá skládka, potenciálně problematická infrastruktura nakonec vedená jinou trasou).

Účastníky sběru dat a participativního workshopu při aktualizaci by měli být především účastníci předchozího kola participace doplnění o další vhodné účastníky. Účastníci z řad zástupců samospráv mohou být nahrazeni novými zástupci, kteří k tomu byli pověřeni příslušnými zastupitelstvy.

Další postup je obdobný jako při prvním pořizování dat o hodnotách a problémech za účasti veřejnosti.

Metodická pomůcka pro identifikaci, sběr a analýzu hodnot a problémů v území při pořízení úplné aktualizace územně analytických podkladů obcí za účasti veřejnosti prošla oponentním řízením a byla předložena k certifikaci Ministerstvem pro místní rozvoj.

Použité zdroje:

- Löw, J. Hodnocení a ochrana krajinného rázu. In: *Péče o krajinný ráz – cíle a metody*. Ed. I. Vorel, P. Sklenička. Praha: ČVUT, 1999. s. 199–203.
- Löw, J. – Kučera, P. *Metodika pro hodnocení zastavitelnosti území*. Brno: Löw a spol. s. r. o. – Ekologická dílna Brno, 1996.
- Löw, J. – Míchal, I. *Krajinný ráz*. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, s. r. o, 2003.

Löw, J. – Novák, J. Typologické členění krajín České republiky. In: *Urbanismus a územní rozvoj* 6/2008, s. 19–33. ÚÚR Brno.

Maier, K. – Novotný, V. – Franke, D. et al. *Aplikace Evropské úmluvy o krajíně do zásad územního rozvoje*. Výzkumný projekt TAČR Omega TD010203. Praha: ČZU-FŽP 2014.

Maier, K. – Klápšťová, E. – Peltan, T. – Franke, D. et al. Metodická pomůcka pro identifikaci, sběr a analýzu hodnot a problémů v území při pořízení úplné aktualizace územně analytických podkladů obcí za účasti veřejnosti. In: *Interaktivní nástroje a metody pro identifikaci a analýzu hodnot a problémů pro územně analytické podklady*. Výzkumný projekt TAČR Omega TD020163. Praha: ČZU-FŽP 2015.

MMR 2014 [on line]. Metodický postup pro implementaci požadavků Evropské úmluvy o krajíně do zásad územního rozvoje. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/e7db63b8-24f9-42a0-8d6c-34efc74e1ffa/TD1010203_Metodika.pdf.

Rada Evropy (2000a) European Landscape Convention [Evropská úmluva o krajíně]. ETS No 176. Dostupné z: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/176.htm>; český text: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/\\$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf) 3/5/2013.

Rada Evropy (2000b) European Landscape Convention. ETS No 176: explanatory report [Evropská úmluva o krajíně: Důvodová zpráva]. Dostupné z: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/html/176.htm>

Rada Evropy (2008) Recommendation CM/Rec(2008)3 of the Committee of Minister to Member States on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention. Dostupné z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1246005>.

Vorel, I. – Bukáček, R. – Matějka, P. – Culek, M. – Sklenička, P. *Metodický postup posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz*. Praha: ČVUT 2004.

prof. Ing. arch. Karel Maier, CSc. ● *Fakulta životního prostředí
Česká zemědělská univerzita v Praze*

Krajina a územné plánovanie na Slovensku

Peter Jančura

V príspevku sa zaoberáme nielen samotnou krajinou, ako prostredím, ktoré nás obklopuje, ale aj tým aká štruktúra vzťahov podmieňuje náš vzťah ku krajine. Respektíve čo všetko vytvára pozadie tejto témy. Od prístupov integrovaného manažmentu, cez aktuálne témy využitia krajiny a ekologických rizík, krajinného rázu až po profesné zabezpečenie procesu. Významnou súčasťou efektívneho územného plánu je účasť verejnosti pri formovaní koncepcií.

Úvod

Téma krajiny v územnom plánovaní má zaujímavú rolu. Záujem o krajinu akoby signalizoval progresívny, či stagnujúci prístup ku územiu. Spravidla znamená oživenie a obdobie aktívneho vývoja plánovacích procesov. „Zabúdanie na krajinu“ znamená istú stagnáciu a rutinné prístupy v tvorbe územných plánov.

V Slovenskej Republike v stále platí upravený zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov. Pochopiteľne znenie zákona je značne zmenené a v priebehu času sa novelizovalo. Významná novelizácia je v znení zákona č. 237/2000 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb., kde je kodifikovaná pozícia krajinnno-ekologického plánu. Zaujímavá je aj novelizácia, zákon č. 293/ 2014, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb., v súvislosti s reklamnými stavbami, billboardami.

V súčasnosti (september 2015) prebehla snaha o novelizáciu zákona č. 50/1976 Zb. v parlamente na zjednodušenie niektorých procesných postupov.

Územné plánovanie môžeme chápať ako zosúladovanie a koordináciu ľudských činností v území (krajinnom priestore) a zosúladovanie týchto činností s vlastnosťami prostredia (predovšetkým fyzicko-geografickými, respektíve krajinnno-ekologickými).

Dikcia zákona: ciele a úlohy územného plánovania (§ 1)

- (1) Územným plánovaním sa sústavne a komplexne rieši priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia, určujú sa jeho zásady, navrhujú sa vecná a časová koordinácia činností ovplyvňujúcich životné prostredie, ekologickú stabilitu, kultúrno-historické hodnoty územia, územný rozvoj a tvorbu krajiny v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja.
- (2) Územné plánovanie vytvára predpoklady pre trvalý súlad všetkých činností v území s osobitným zreteľom na starostlivosť o životné prostredie, dosiahnutie ekologickej rovnováhy a zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja, na šetrné využívanie prírodných zdrojov a na zachovanie prírodných, civilizačných a kultúrnych hodnôt.

Územné plánovanie je dlhodobou zúžene chápané ako nástroj rozvoja výstavby, na určovanie plôch pre nové stavby. Je to utilitárna pozícia. Splňa predpoklady primárneho zabezpečenia ľudských potrieb. Zabezpečenie bývania, práce a oddychu. Technickej a sociálnej infraštruktúry. Krajina v územnom plánovaní má atribúty priestoru pre využitie,

ako zdroj potravín a surovín. Krajina má svoje štruktúralno-priestorové parametre. Umožňuje využívať ju, rozčleňovať, vkladať do nej objekty, ako usporiadanie zložiek krajinnnej štruktúry. Krajina má atribúty „územia“, kde prevažujú územno-správne a vlastnícke vzťahy. Správa územia, hospodárske odvetvia, rozvoj infraštruktúry.

Širšie chápanie územného plánovania je označované aj ako priestorové plánovanie. Tu sa zohľadňujú tak priestorovo-koordináčnne vzťahy ako aj ekologické, respektíve krajinnno-ekologické väzby. Termín krajina tu vystupuje v „silnejšej“ pozícii. Vyhne sa definíciám krajiny, skôr sa budeme zaoberať rôznymi pohľadmi na ňu. To ako krajinu chápeme, vyplýva predovšetkým z nášho postoja ku nej. Z profesnej orientácií a očakávaní, čo si pod územným plánom predstavujeme.

V súčasnosti u nás existuje viacero prístupov k tejto téme. Zjednodušene ich môžeme charakterizovať ako reagovanie na súčasné procesy a zmeny v krajine, manažment ich zmien, aktuálne krajinnno-ekologické problémy a aktuálne krajinnno-estetické problémy.

V rámci stupňov územnoplánovacej dokumentácie, počiatočnou koncepciou územného rozvoja Slovenska (KÚRS) môže v regulatívoch nájsť hlavné zásady:

Ods. 36. V prílohe bod 5.3. znie: „5.3. Rešpektovať pri umiestňovaní činností do územia hodnotovo-významové vlastnosti krajiny integrujúce v sebe prírodné a kultúrne dedičstvo, nerastné bohatstvo, vrátane energetických surovín, zohľadňovať ich predpokladané vplyvy na životné prostredie, na charakteristický vzhľad krajiny a realizáciu vhodných opatrení dosiahnuť odstránenie, obmedzenie alebo zmiernenie prípadných negatívnych vplyvov, ako aj elimináciu nežiaducich zmien v charakteristickom vzhľade krajiny“. Ods. 39. V prílohe sa bod 5.: 5.13. Zabezpečovať trvalo ochranu krajiny v zmysle Európskeho dohovoru o krajine smerujúcu k zachovaniu a udržaniu významných alebo charakteristických črt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania, alebo ľudskej aktivity“.

Obdobné zásady ochrany a tvorby krajiny môžeme nájsť aj v dikcii zákona pre región, veľký územný celok, sídlo a zónu.

Stručný pohľad do vývoja a pozície témy

V období posledných tridsať rokov na Slovensku prešla téma krajiny „búrlivým“ procesom. V rokoch 1982–2000/2015 (do súčasnosti) sa rozvíjalo hlavne krajinnno-ekologické plánovanie a LANDEP, metodika krajinnno-ekologického plánu, optimalizácia využitia zeme.

V rokoch 1995–2011/2015 (do súčasnosti) sa prebudil záujem o krajinný obraz a krajinný ráz. Významným bol rok 2005, prijatím Európskeho dohovoru o krajine (EDoK) a záujmom o hodnotovo-významové vlastnosti krajiny. Každoročne sa na pôde Technickej univerzity vo Zvolene, Fakulte ekológie a environmentalistiky, Katedre plánovania a tvorby krajiny, uskutočňuje „Informačný deň Európskeho dohovoru o krajine“, v spolupráci MŽP SR a Slovenskej agentúry životného prostredia. V roku 2013 sa uskutočnila na pôde Slovenskej technickej univerzity, Fakulte architektúry konferencia "Aktuálne problémy krajinnnej architektúry a krajinného plánovania". Jednou z tém bolo, že krajina je priestor, v ktorom sa spájajú záujmy rôznych vedných odborov a profesií. Krajina je ich spoločným menovateľom.

Krajina je základnou bázou na urbanizáciu, ľudské aktivity i na tvorbu ekonomického rastu a rozvoja spoločnosti. Vzťahom človeka ku krajine sa urbanisti a krajinári zaoberajú už dlhší čas, minimálne od začiatku vedecko-technickej revolúcie, keď došlo v dôsledku zaťažovania životného prostredia i k filozofii zakladania záhradných miest. Názory na ochranu a tvorbu krajiny sa menili, avšak ekologizácia myslenia od 80. rokov podporila myšlienku ochrany a tvorby krajiny i princíp udržateľného rozvoja. Podpora tvorby krajiny sa odrazila i vo viacerých urbanistických chartách a dohovoroch. Najvýznamnejším krokom bola Agenda 21 a Európsky dohovor o krajine. Krajina už nie je predmetom záujmu len ochranárov, ale i urbanistov, architektov, ekológov, sociológov, ekonómov a iných profesijných skupín, ktorých cieľom je udržanie kvality života [BRATH 2001].

Na vybrané aspekty integrovaného manažmentu životného prostredia sa sústredila konferencia vo Zvolene, katedry UNESCO, FEE TU vo Zvolene, ktorá sa uskutočňuje každoročne [MIKLÓS, A KOL. 2011, DIVIAKOVÁ, Ed. 2013]. Podobných podujatí bolo samozrejme viacero. Všetky tieto snahy vyvrcholili v roku 2014 o formovanie zákona o krajine. Na konferencii Krajina – človek – kultúra v roku 2014 (mimochodom organizovanej od roku 1996) boli formulované tézy k návrhu zákona. Organizátormi podujatia boli MŽP SR a Slovenská agentúra životného prostredia v Banskej Bystrici. Pracovalo sa vo viacerých skupinách na široké spektrum tém zahŕňajúcich krajinu.

Spracovanie krajinných (krajinnno-ekologických) plánov

Kontext územného a krajinného (krajinnno-ekologického) plánovania je neustály proces o snahu akceptovať krajinu ako neodmysliteľnú súčasť územného plánu. Územie pritom môžeme chápať ako územno-správnú jednotku, socioekonomický jav, krajinu ako konkrétny fyzický priestor, kde sa odohrávajú rozhodujúce procesy. To znamená, že krajina je prirodzenou súčasťou plánovania územných vzťahov. Respektuje to aj štruktúra územného rozhodnutia v § 32 (a) rozhodnutie o umiestnenie stavby, (b) rozhodnutie o využití územia, (c) rozhodnutie o chránenom území alebo o ochrannom pásme, (d) rozhodnutie o stavebnej uzávere.

Dikcia zákona: územné plánovanie zahŕňa tieto úlohy a činnosti (§ 2):

a) určuje regulatívny priestorového usporiadania a funkčného využívania územia, b) určuje potrebné asanačné, rekonštrukčné alebo rekultivačné zásahy do územia a určuje spôsob jeho ďalšieho využívania, c) vymedzuje chránené územia, chránené objekty, oblasti pokoja a ochranné pásma (ďalej len "chránené časti krajiny"), ak nevznikajú podľa osobitných predpisov inak, a zabezpečuje ochranu všetkých chránených častí krajiny, a d) určuje zásady a podmienky vecnej a časovej koordinácie miestne sústredenej výstavby jedného stavebníka alebo viacerých stavebníkov, e) posudzuje a hodnotí územno-technické dôsledky pripravovaných stavieb a iných opatrení v území a navrhuje ich rozsah, ktorý podmieňuje ich environmentálne vhodné a bezpečné využívanie, f) rieši umiestňovanie stavieb a určuje územno-technické, urbanistické, architektonické a environmentálne požiadavky na ich projektovanie a uskutočňovanie, g) určuje zásady využívania prírodných zdrojov, podmienok územia a celého životného prostredia, aby sa činnosťami v ňom neprekročilo únosné zaťaženie územia, 1a) aby sa vytvárala a udržiavala ekologická stabilita 1b) krajiny, h) vytvára podklady pre tvorbu koncepcií výstavby a technického vybavenia územia, i) navrhuje poradie výstavby a využívania územia, j) navrhuje územno-technické a organizačné opatrenia nevyhnutné na zlepšenie životného prostredia, dosiahnutie ekologickej stability a zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja.

Spracovanie krajinnno-ekologických plánov v súčasnosti vyplýva zo zákona č. 237/2000 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa Z. č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku. V rámci ÚPD (§ 19c) sa spracováva "krajinnno-ekologický plán" ako súčasťou prieskumov a rozborov, čo je dosť nevýhodná pozícia.

V širšom kontexte môžeme „Krajinné plánovanie“ chápať v zmysle Európskeho dohovoru o krajine (EDoK) ako (1.) cielavedomé činnosti, smerujúce k (2.) zvyšovaniu kvality, ku (3.) obnove alebo ku (4.) tvorbe krajiny. Keď prepojíme tento dokument, v zmysle dikcie zákona NR SR č.237/2000 Z.z. na krajinné (krajinnno-ekologické) plánovanie smeruje ku vytvoreniu (5.) optimálneho priestorového usporiadania a (6.) využívania územia, ktoré zabezpečuje (7.) súlad všetkých činností v území s (8.) krajinnno-ekologickými podmienkami územia vrátane (9.) ÚSES.

Definície zo zákona: termín „krajina“:

Krajina v zmysle súčasného zákona NR SR č. 237/2000 Z.z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku § 139 a) je komplexný systém priestoru, polohy, georeliéfu a ostatných vzájomne funkčne prepojených hmotných prírodných a človekom pretvorených aj vytvorených prvkov, najmä geologického podkladu a pôdotvorného substrátu, vodstva, pôdy, rastlinstva a živočíšstva, umelých objektov a prvkov využitia územia, ako aj ich väzieb vyplývajúcich zo sociálno-ekonomických javov v krajine. Krajina je životným prostredím človeka a ostatných živých organizmov.

Definície zo zákona: termín „krajinnno-ekologický plán“:

Súčasný ponímanie v zmysle zákona NR SR č. 237/2000 Z.z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku § 139 a) považuje za krajinnno-ekologický plán : Ekologicky optimálne priestorové usporiadanie a funkčné využívanie krajinných štruktúr (krajinnno-ekologický plán) je komplexný proces vzájomného zosúladovania priestorových požiadaviek hospodárskych a iných činností človeka s krajinnno-ekologickými podmienkami, ktoré vyplývajú zo štruktúry krajiny. Ekologicky optimálne priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia súčasne zabezpečuje vyhovujúcu ekologickú stabilitu priestorovej štruktúry krajiny, ochranu a racionálne využívanie prírody, biodiverzity a prírodných zdrojov, tvorbu a ochranu územných systémov ekologickej stability a bezprostredného životného prostredia človeka. Štruktúra krajiny a jej prvky sa prejavujú ako limity obmedzenia alebo podporujúce faktory požadovaných činností v danom území (krajinnom priestore).

Integrovaný manažment krajiny (IMK)

Už od 90-tych rokov XX. storočia sa formujú snahy o čo najširšiu koordináciu činností v krajine ako integrovaný manažment krajiny [IZAKOVIČOVÁ – MIKLÓS – DRDOŠ 1997]. IMK predstavuje súhrn zásad, činností a opatrení, ktoré prispievajú k dosiahnutiu a udržaniu jej ekologickej stability v územnom systéme ekologickej stability, zabráneniu poškodenia alebo obnovy jej krajinného rázu, utváraniu podmienok na trvalé udržiavanie, obnovovanie a šetrné využívanie prírodných zdrojov, ochranu poľnohospodárskeho pôdneho fondu, zachovaniu prírodného a kultúrneho dedičstva a nehnuteľného pamiatkového fondu, najmä pamiatkových území a zlepšeniu kvality životného prostredia podľa určitých noriem [KOČICKÁ 2011]. Integrovaný manažment krajiny je založený na ponímaní krajiny ako integrácie prírodných zdrojov v určitom priestore. Práve priestor predstavuje zjednocujúci rámec, scénu, kde sa vyskytujú všetky zdroje ako vzájomne sa prelínajúce vrstvy (geologické, vodné a pôdne zdroje, klíma, biotické zdroje, morfometrické parametre). Ide o nadodvetvové chápanie priestoru ako integrity jednotlivých prírodných zdrojov v istom území. Integrovaný manažment krajiny je založený na komplexnom výskume krajiny v troch základných dimenziách – environmentálnej, sociálnej a ekonomickej a na skúmaní ich vzájomných vzťahov a súvislostí [IZAKOVIČOVÁ 2007].

Integrovaný manažment povodí je podporený zákonom č. 7/2010 Z.z. o ochrane pred povodňami.

Krajina, teória, prax, empiria, krajinárske štúdie

V každom odvetví sa v aktuálnom čase vyskytuje viacero prístupov ku problematike. Tak je to aj s krajinou. Môžeme hovoriť a vedeckých, či teoretických prístupoch, ktoré vytvárajú komplexné koncepčné platformy a integrované prístupy. Čím komplexnejšie a tým aj zložitejšie sú interpretované, tým sa ťažšie aplikujú v praxi. Iný prístup je pragmatický, vychádzajúci z reálií územného plánovania a snahy smerom ku riešeniu reálnych čitateľných problémov. Smerom ku aplikáciám námetov a realizáciám návrhov. Takto ponímaná, krajinno-inžiniersky formulovaná platforma, má bližšie ku realite plánovacej a projektovej praxe. Mohli by sme hovoriť aj o treťom prístupe a tým je rutinné spracovanie konkrétnych územných plánov. Tam prevláda utilitárny územno-rozvojový prístup. Príležitostne sa tieto trendy môžu spojiť a vzniknú zaujímavé progresívne dokumentácie.

V ostanom období, sa vzhľadom na naliehavosť problematiky, obnovil a zvyšuje záujem o elimináciu a sanáciu prírodných katastrof. Súčasná doba je poznamenaná neustálymi ekologickými pohromami. Rezonujú tu témy ekostabilizačných úprav v krajine - proti erózii, povodňam, zosuvom.

To čo sa v územnom plánovaní naozaj rieši, je ÚSES, bohužiaľ u nás bez výraznej realizačnej odozvy. Teoretické prístupy krajinno-ekologického plánovania a integrovaného manažmentu krajiny často nemajú, pre svoju kom-

plikovanosť, odozvu v konkrétnych dokumentáciách. I keď čiastočne ovplyvňujú postupný posun témy od rezortných ku integrovaným prístupom. Súčasné aktuálno-praktické témy súvisiace s krajinou sú:

- Zelená infraštruktúra, vytváranie kontinuálnej sústavy vegetácie tak pre účely ekologickej siete a konektivity krajiny, ako aj sprístupnenie krajiny ľuďom ako infraštruktúry greenway a rekreačných zón.
- Ekostabilizačné opatrenia v krajine, zamerané na protipovodňové, protierózne opatrenia a sanáciu zosuvov.
- Adaptačné opatrenia na zmenu klímy, zabezpečenie vodozdržnosti, retencie krajiny, hlavne na základe mikroklimatických zlepšení hydričských ekosystémov.
- Hodnotovo-významové vlastnosti krajiny, pokračovanie snahy o zachovanie krajinného rázu, prírodno-kultúrnych hodnôt a historických krajinných štruktúr.

Vhodným nástrojom na aplikáciu týchto poznatkov sa ukázali krajinárske štúdie, ktoré môžu operatívne reagovať na konkrétne problémy v krajine a navrhovať vhodné opatrenia. Sú aj aktuálnym podkladom pre územné plány.

Koordinácia procesov v ochrane prírodného a kultúrneho dedičstva

Jednou z platforiem je IMK. To čo najviac môže ovplyvniť naše súčasné postoje sú procesy a zmeny v krajine. Ak pozorne sledujeme to, čo sa v krajine deje, môžeme na to reagovať a do značnej miery zlepšiť súčasný stav krajiny. Z hľadiska EDoK je to sledovanie cieľového stavu kvality krajiny.

V súčasnosti sa nepriaznivo mení priestorová štruktúra a usporiadanie krajiny, spôsob využitia územia, zvyšuje sa rozsah zastavaných plôch. Nepriaznivo sa mení hydričský režim krajiny. Zaniká rozmanitosť pôvodných krajinných typov. Zanedbávané sú predovšetkým prírodné, civilizačné a kultúrne hodnoty krajiny. Mení sa (unifikuje) pôvodný špecifický ráz krajiny, s jeho charakteristickými črtami. Prejavujú sa deštruktívne procesy a strácajú sa ekostabilizačné funkcie krajiny.

V súčasnosti je na Slovensku viacero prístupov, ktoré sa týkajú zmien v krajine aj v širšom kontexte s územným plánovaním. Začiatkom roku 2015 prebehol zaujímavý proces, keď na pôde Štátnej ochrany prírody v koordinácii a MŽP SR boli formulované nové prístupy ku ochrane prírody a krajiny. Vznikol tak dokument, ktorý je momentálne v procese schvaľovania.

Ochrana prírody sa tradične sústreďuje na druhovú a územnú ochranu a ochranu procesov, ktoré podmieňujú fungovanie ekosystémov. V téme rezonuje aj ochrana biodiverzity, zachovanie mokradí a adaptačné opatrenie na zmenu klímy.

Ochrana prírody a krajiny dnes získava novú dimenziu. Zvýrazňuje sa význam ochrany krajiny. Ochrana krajiny „nedisponuje“ chránenými druhmi a spravidla sa sústreďuje,

okrem chránených území, na tie časti krajiny, kde sa nedá argumentovať chránenými rastlinami a živočíchmi. Základným argumentom sa stáva hodnota krajiny ako takej, rozmanitosť a riziko zániku krajinných typov, kontext významných krajinných častí, zložiek a prvkov. Interakcie ľudských činností a prírodných procesov a súvis ochrany prírody s ochranou pamiatok.

Aj v spolupráci s pamiatkovým ústavom vzniká rad koordinovaných vzťahov, kde sa snažíme navzájom pôsobiť pri zachovaní hodnôt pamiatok v krajine a historických krajinných štruktúr. Do značnej miery nám pomáha aj metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzťahu krajiny [JANČURA A KOL. 2011], ktorá umožňuje formulovať to, čo je v krajine hodnotné a pozoruhodné.

Odozvu nachádzame aj v cestovnom ruchu. Poznaním krajinných hodnôt, hlavne v ich kontexte s konkrétnymi a málo známymi hodnotnými časťami krajiny, sa posúva záujem o produkty sprístupnenia hodnotných lokalít v krajine, o ktoré doteraz nebol záujem. Pozornosť sa sústreďuje na identitu krajiny, jej charakteristické črty a regionálne, republikové a európske odlišnosti. Krajina Karpát je na to ideálna.

Profesie krajinárstva, projektovanie v krajine

Zaujímavým procesom prechádzajú aj profesie zaoberajúce sa krajinou. Od geografie, cez krajinnú ekológiu až po krajinárstvo (landscaping). Tradičné rezortné profesie svojim tematickým zameraním už nezodpovedajú šírke krajinno-ekologických problémov a potrebám integrovaného prístupu ku krajine.

Nedávno bola pripravená novela zákona č. 138/1992 Zb., „O autorizovaných architektov a autorizovaných stavebných inžinieroch“. Snaha rozšíriť profesie autorizovaných architektov a stavebných inžinierov o krajinné inžinierstvo a následne o krajinnú ekológiu sa zatiaľ neuskutočnila. Zaujímavá však bola reakcia pri verejnom pripomienkovaní, kde sa na túto tému výrazne upozornilo. V súčasnosti sú aspoň zabezpečené programy vzdelávania vysokých škôl a je rozpracovaná „národná sústava kvalifikácií“, kde sú formulované nároky na jednotlivé profesie.

Vzdelanie a profesie v rámci akreditácie študijných programov. Okrem spomínaných architektonických disciplín máme zabezpečené dve skupiny študijných odborov. (I.) skupina č. 6. Pôdohospodárske a veterinárne vedy s podskupinou 6.1 poľnohospodárstvo, so študijným odborom „6.1.11 Krajinárstvo“. (II.) skupina č. 4., prírodné vedy, s podskupinou 4.3 ekologické a environmentálne vedy, so študijným odborom „4.3.1 Ochrana a využívanie krajiny“ a „4.3.3 Environmentálny manažment“.

Národná sústava kvalifikácií. V schvaľovaní je zaradenie profesií: Krajinný ekológ, Špecialista na ochranu prírody, Špecialista ochrany životného prostredia, Krajinný inžinier, Environmentálny manažér, Environmentálny inžinier, z kto-

rych časť je už stabilizovaná. Sú presne naformulované ich zamerania, požiadavky na vzdelanie a uplatnenie v praxi. Tým sa vytvára vhodný predpoklad do budúcnosti, aby sa problematikou krajiny zaoberali adekvátni odborníci.

Účasť verejnosti na rozhodovacích procesoch, komunikácia s verejnosťou

Moderné plánovanie chápeme ako kreatívny proces. Kreatívne modely rozhodovania sa formovali v 60. až 80. rokoch minulého storočia. V súčasnosti sa z nich spravidla rutinne používajú niektoré zaužívané postupy ako je SWOT analýza, brainstorming a pod. Moderneršie heuristické procedúry ponúkajú aj ďalšie metódy.

Môžeme hovoriť o dvoch rovinách efektívnosti územného plánovania. Participujúce územné plánovanie, zapojenie miestnych obyvateľov (verejnosti) pri formovaní názorov na sídlo a krajinu a integrujúce rezortné prístupy klasických urbanistických koncepcií. Efektívne sú scenárovo-variantné formy rozhodovacích modelov. Následne spolupráca s miestnym obyvateľstvom. Na to je potrebná integrácia a spolupráca. Iba informovaní a zainteresovaní ľudia môžu byť aktívni a prospešní pri formulácii koncepcijnej úrovne plánovania svojho prostredia.

Plánovanie je termín, ktorý má aj sociálno-psychologický význam. Efektívna je taká spoločnosť, ktorá má čo najviac funkčných väzieb. Pozícia „zabehnutého“ poľnohospodárstva, lesníctva s odlišným, ale vnútorne príbuzným manažmetom hospodárenia, má zásadný vplyv na vzhľad a fungovanie krajiny. Chýbajúcim článkom v našom rozhodovaní a riadení kvality prostredia je ich bližšia koordinácia. Súbežný proces „občianskej aktualizácie“ a generovanie podkladov „zdola“ je iba sporadický, pritom zásady akčného, participatívneho, či aktívneho plánovania a riešenie potrieb obyvateľov sú bežne známe [WATES, N. 1999; BERMAN 2002]. Preto má mimoriadny význam podpora motivačných faktorov nášho konania. Územné plánovanie, obohatené o „prostredovú“, ekologickú (krajinno-ekologickú) a environmentálnu problematiku, môže byť účinným nástrojom uvažovania ako riešiť kvalitu prostredia a ako ďalej postupovať v obhospodarovaní krajiny. Na to je potrebná integrácia a spolupráca, interaktívne plánovacie procesy. Ľudia a krajina sú navzájom previazaní a ovplyvňujú sa. Výsledkom môže byť Identická krajina. Tá je vyjadrením rovnovážneho, súladného vzťahu ľudí a prostredia. Je tým najcennejším typom krajiny akú si môžeme priať.

Záver

V príspevku sme sa pokúsili charakterizovať súčasné trendy nášho vzťahu ku krajine. Vývojovo je to snaha o koordináciu činností v krajine – integrovaný manažment krajiny. Ďalej je to zabezpečenie profesií krajinárstva nielen smerom ku architektonickým a stavebným odborom, ale aj smerom ku krajinnému inžinierstvu. Efektivitu územné-

ho plánu podmieňuje účasť verejnosti na rozhodovacích procesoch, komunikácia s verejnosťou. Zainteresovaní občania nie sú ľahostajní ku svojmu okoliu (prostrediu), ale ho aktívne pozitívne ovplyvňujú.

Praktické problémy vyplývajúce z neustálych zmien v krajine nás nútia hľadať efektívne nástroje na elimináciu a sanáciu, hlavne problémov ekologických rizík. Témy ako zelená infraštruktúra, ekostabilizačné opatrenia v krajine, adaptačné opatrenia na zmenu klímy, hodnotovo-významové vlastnosti krajiny a krajinný ráz nie sú našimi lokálnymi problémami, ale vyžadujú spoluprácu s ostatnými krajinami v rámci EÚ. A to sľubuje nové aktuálne, inovačné trendy aj v územnom plánovaní.

Literatúra:

- BERMAN, E. a kol., *Sedm kroku ku zapojení veřejnosti*. Agora Central Europe, Praha: 2002, 95 s.
- BRATH, J. *Úvahy o architektúre, urbanizme a fenoméne človeka*. Slovenská technická univerzita, Bratislava: 2001, 161 s.
- DIVIAKOVÁ, A. (Ed.) *Vybrané aspekty integrovaného manažmentu životného prostredia*. Zborník vedeckých príspevkov z konferencie, Katedra UNESCO pre ekologické vedomie a TUR, FEE, TU vo Zvolene: 2013, 234 str.
- IZAKOVIČOVÁ, Z. – MIKLÓS, L. – DRDOŠ, J. *Krajinoekologické podmienky trvalo udržateľného rozvoja*. Bratislava. Veda, 1997, 183 s.
- IZAKOVIČOVÁ, Z. *Integrovaný manažment krajiny*. In: *Životné prostredie* 2007, roč. 41, No. 3, str. 142–146.
- JANČURA, P. – BOHÁLOVÁ, I. – SLÁMOVÁ, M. – MIŠÍKOVÁ, P. *Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhladu krajiny zverejnená vo Vestníku MŽP SR 2010 (ročník XVIII, čiastka 1b, ISSN 135-1567, s. 2–51)*.
- KOČICKÁ, E. *Integrovaný manažment krajiny*. Katedra UNESCO pre ekologické vedomie a TUR, FEE, TU vo Zvolene 2011, grafické listy, pre š.p., 80 s.
- MIKLÓS, L. – KOČICKÁ, E. – DIVIAKOVÁ, A. – BELAŇOVÁ, E. *Integrovaný manažment krajiny, inštitucionálne nástroj*, FEE TU vo Zvolene 2011, vydal VKÚ Harmanec, 143 s.
- WATES, N. *Akční plánování*. Nadace Partnerství, Brno 1999, 112 s.

Príspevok bol napísaný v rámci PHÚ Slovenskej agentúry životného prostredia, Banská Bystrica, implementácia Európskeho dohovoru o krajine, č. ú. 6247 a na základe projektu EÚ, TU vo Zvolene, Centrum excelentnosti pre podporovanie rozhodovania v lese a krajine, aktivita 3.6.

doc. Ing. Peter Jančura, PhD. ● *Katedra plánovania a tvorby krajiny
Technická univerzita vo Zvolene*

Krajina a územní plánování v Dolním Rakousku

Ilse Wollansky

Jak se aplikuje stavební zákon ve vztahu ke krajině v Dolním Rakousku?

Nejprve si musíme položit dvě základní otázky: Co vlastně znamená krajina a co znamená kulturní krajina? A dále: Jaké rámcové podmínky vytváří územní plánování pro její ochranu?

Územní plánování nebo přesněji prostorové plánování (Raumplanung) je v Rakousku při určitém zjednodušení definováno jako činnost směřující k nejlepšímu možnému využití území pro obyvatele. Zákon vychází z premisy, že funkce jednotlivých ploch se musí vzájemně uspořádat tak, aby jejich kombinací byl vytvořen optimální systém užívání území. Prostorové plánování se vyznačuje v podstatě tím, že samo o sobě nesleduje zájem na určitém, řekněme preferovaném využití území (Nutzinteresse). To je rozdíl oproti například ochraně krajiny, kde je jednoznačně upřednostňovaný zájem na uchování hodnot, který se pak konkrétně projevuje definováním různých stupňů ochrany a z nich vyplývajících omezení.

Rakouské prostorové plánování, podobně jako plánování ve všech vyspělých zemích, usiluje o dosažení harmonie ve známém trojúhelníku, jehož vrcholy tvoří sféra sociální, ekonomická a sféra životního prostředí. Nelze preferovat zájmy sociální nad potřebou uchování materiálních podmínek života obyvatel, konkurenceschopností území nebo samozřejmě nelze pomíjet ekologické aspekty a obráceně.

V Rakousku existuje silný federální systém uspořádání státu a odpovědnosti v oblasti prostorového plánování jsou přeneseny na jednotlivé spolkové země. Stát proto nemá kompetence se ve většině územně plánovacích témat angažovat. Výjimku představuje pouze ochrana lesů, vod a hospodaření s některými strategickými surovinami. Stát se ovšem podílí na finanční podpoře vybraných programů s územním dopadem. Příkladem může být aktivita spolkového Ministerstva životního prostředí v oblasti ochrany kulturní krajiny. V období let 2002 až 2006 se Rakousko podílelo na projektu INTERREG s tematikou krajiny, vzniklo několik projektů a uskutečnila se mezinárodní konference.

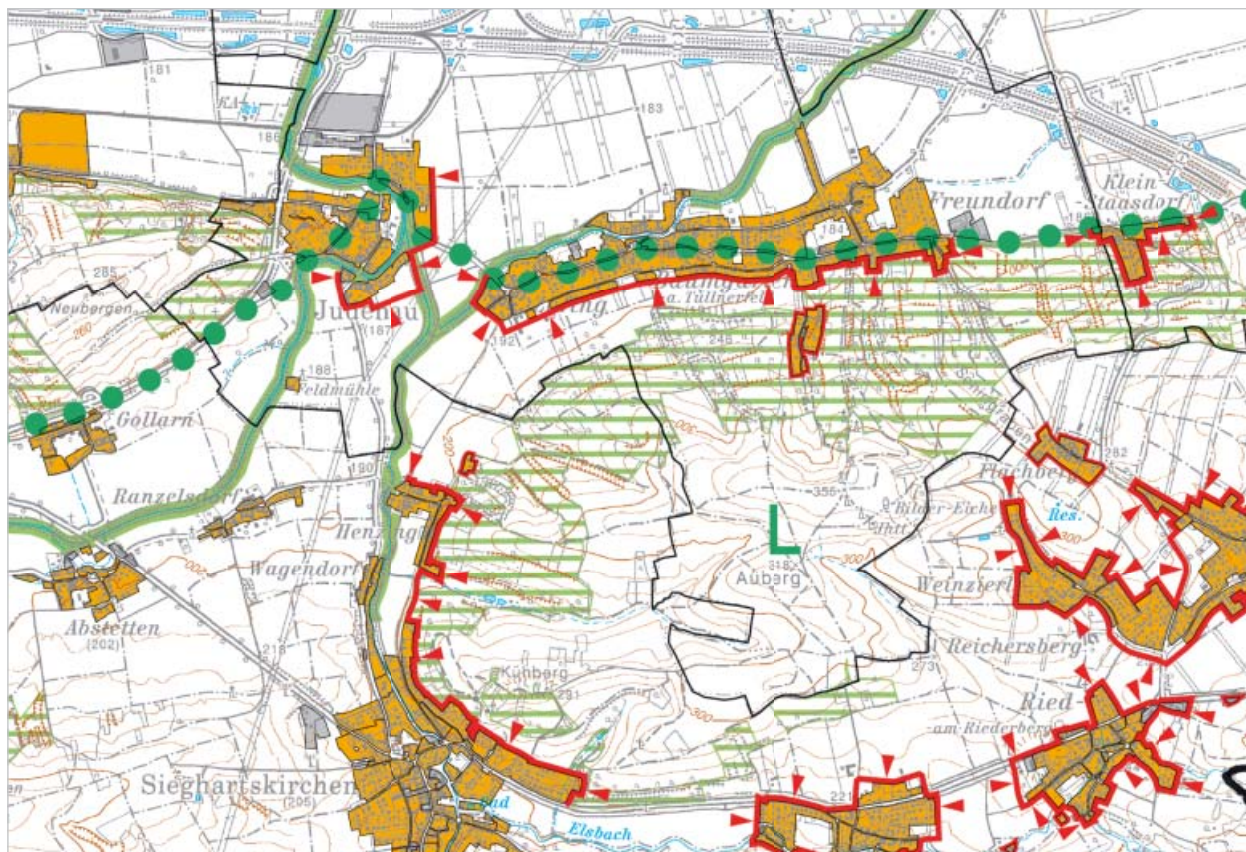
Pojem krajina není na dolnorakouském zemském úřadě chápán pouze ve své romantické podobě. Dolní Rakousko je samozřejmě krásná země s nádhernými vinařskými oblastmi, jeho krajinu obohacují kompozice církevních staveb z období baroka atp. Pod pojmem krajina se ovšem zahrnuje i její urbanizovaná forma, tj. města včetně například parkovišť před nákupními středisky. Krajina se musí vypořádat i s jinými kontroverzními tématy – například získávání obnovitelných zdrojů v krajině v sobě zahrnuje problematiku větrných či fotovoltaických elektráren a jejich umístění a působení v krajině.

Dolní Rakousko obklopuje hlavní město Vídeň. V okolí Vídně je a bude hlavním problémem rozrůstání osídlení do krajiny. V metropolitním území existuje trvalý tlak na výstavbu individuálních rodinných domů. Do roku 2031 se totiž očekává nárůst přes 400 000 obyvatel, z čehož 120 000 by mělo žít mimo hlavní město. Paralelně s tím též populace stárne, přibývá jednočlenných domácností. Nevyhnutelný nárůst cen energií bude mít značný dopad na mobilitu obyvatel.

Jak tolik obyvatel v území umístit? Spolková vláda prověřuje různé scénáře budoucího vývoje. První testuje soustředění obyvatel do vybraných sídel Dolního Rakouska. Jen pro představu, kdyby se měli všichni takto usídlit, muselo by se ve spolkové zemi postavit patnáctkrát město Strasshof, které je svojí velikostí typickým zástupcem sídel v okolí metropole. Druhý scénář zkoumá koncentraci obyvatel v hlavním městě. To by například mohlo znamenat potřebu vybudování tří až šesti hustě zastavěných městských čtvrtí. Poslední třetí scénář naznačuje vystavění ještě jednoho velkého města, jako byl kdysi posílen St. Pölten. Tentokrát by se muselo jednat o město velikosti Bratislavy.

Jaké budou dopady tohoto vývoje pro krajinu? Jak vidíme a předpokládáme, Dolní Rakousko se nevyhne zásahu do sídelní struktury. Ta bude v každém případě hustší. Dále se bude muset změnit chování obyvatel v dopravě, to znamená jednoznačnou preferenci městské hromadné dopravy. Všechny změny se budou muset odehrát tak, aby se neohrozily volné plochy (Freiräume) v krajině. Ty nadále budou potřeba pro zemědělskou výrobu a jako místo pro získávání energie.

Jaké existují zákonné možnosti k ochraně krajiny za těchto nových podmínek? Zprv se musí vymezit nezastavitelná území a dodržovat jejich statut. Spolková země může v zemské územně plánovací dokumentaci stanovit hranice rozvoje obcí, které jsou pak pro obce závazné, tudíž je nesmí překročit. Zadruhé vláda nabízí pozitivní přístup k hledání řešení tak, aby obce ke změnám motivovala, aby samy přicházely s návrhy řešení. Tímto směrem je definována rozvojová politika spolkové země. Zemský úřad prostorového plánování spolu s obcemi posuzují kapacity území, prověřují vybavenost veřejnou infrastrukturou (mateřské a základní školy, zásobování energiemi, likvidace odpadů a zejména napojení na městskou hromadnou dopravu). Poté se stanoví těžiště rozvoje, dále pak, jak intenzivně se obec může nebo bude rozvíjet, stanoví se možnosti zahuštění sídelní struktury a její případné dovybavení podporované ze zemských zdrojů. Tak lze předcházet nerovnováze v rozvoji území a získat čas na přípravu na nárůst počtu obyvatel. V některých částech země byla již dnes dosažena maximální kapacita toho, co území může absorbovat, a proto bude spolková vláda ome-

Výřez z výkresu prostorového plánu severozápadního regionu Vídně (Regionales Raumordnungsprogramm – RROP)

Značka – červená čára se šipkami.

§ 5 RROP, odst. 2: Hranice sídla (Siedlungsgrenze) se musí vymezit tak, aby se již nemohla navýšit výměra zastavitelných funkčních ploch v obci. Je přípustné pouze zastavět proluky, pokud tím dojde k vylepšení stavební struktury sídla. Je též přípustné hranici posunout v případě zarovnění nebo scelení funkčních ploch, avšak s podmínkou současného vynětí zastavitelného území na jiném místě obce tak, aby byla celková výměra zastavitelných funkčních ploch zachována.

zovat rozvoj těchto obcí s použitím stavebního zákona. Jedná se například o území na jihu Vídně, kde se již dnes vyčerpala možnost navýšit výkony individuální dopravy.

Jak můžeme konkrétně dále zajistit nezastavitelná území? V zemském zákonodárství existuje škála nástrojů vyplývajících ze stavebního zákona a zákonů příbuzných. Je to především možnost přezkoumávání strategických plánů a konceptů z hlediska dopadů na životní prostředí a krajinu (Strategische Umweltprüfung, SUP). V oblasti posuzování územních plánů se jedná o prostorové posouzení (Raumverträglichkeitsprüfung, RVP), které se ve většině případů zaměřuje na dopravní dopady plánu. U konkrétních stavebních záměrů pak existuje standardní EIA (Umweltverträglichkeitsprüfung, UVP) nebo novější posouzení dopadu na přírodu (Naturverträglichkeitsprüfung, NVP).

Jak Rakousko reaguje na Evropskou úmluvu o krajině v územním plánování?

Rakousko konvenci nepodepsalo. Spolkové země se shodly na tom, že jejich zákonodárství v oblasti územního plánování je dostatečné na to, aby se cíle Úmluvy bezpečně naplnily. Rakousko je považováno za stabilního a silného člena Evropské unie a má velice dobře propracovaný systém finanční podpory, respektive dotací pro hospodaření v krajině ve smyslu její ochrany.

Dipl. Ing. Ilse Wollansky ● Oddělení prostorového plánování a regionální politiky
Skupina prostorového plánování, životního prostředí a dopravy
Úřadu spolkové vlády Dolního Rakouska

Nový obsah „Koncepce uspořádání krajiny“

Petr Kučera

Poučení z historie

Pro podzimní konferenci Asociace pro urbanismus a územní plánování bylo zvoleno hlavní téma „Plánování a projektování krajiny“. Nikoliv náhodou je toto téma projednáváno v srdci Lednicko-valtického areálu – v rekonstruovaných barokních jízdárnách, jejichž projekt i stavbu řídil kolem roku 1650 Johann Bernhard Fischer z Erlachu (jeden z autorů Hofburgu i Schönbrunnu). Mohlo by se zdát, že v době panování Liechtensteinů bylo plánování a projektování krajiny jednodušší, protože dominantní vlastník pozemků určoval všechny základní urbanistické principy. Byl také investorem všech krajinných změn a úprav. Na historických mapách však k velkému překvapení můžeme vidět pestrou mozaiku vlastnických vztahů.

I v těchto idylických dobách stařícké monarchie tedy představovalo plánování krajiny značně nesourodou skupinu rozmanitých činností, které zasahovaly do řady oborů, především architektury a přírodních věd, nauk zemědělských, lesnických a vodohospodářských, ale neméně důležité problémy bylo třeba řešit v oblasti práva církevního i světského. V dnešní době k ekonomickým, ekologickým a environmentálním otázkám vstupují do procesů plánování krajiny ve zvýšené míře i otázky sociální, kulturní a filozofické.

Komplexní návod pro řešení problematiky plánování a projektování krajiny poskytuje Evropská úmluva o krajině – Strassburg: Rada Evropy CM/Rec(2008)3, European Landscape Convention. Po ratifikaci Parlamentem ČR (Poslaneckou sněmovnou, Senátem a prezidentem ČR) vstoupila v platnost 1. 10. 2004. Jako mezinárodní smlouva s nejvyšší validitou se stala součástí ústavního pořádku ČR. Při jejím neplnění je garantováno – při existenci žalobní legitimace – přijetí správní žaloby.

Jedním ze základních pilířů Evropské úmluvy o krajině (EÚoK) je vznik „zákona o krajině“ ve všech signatářských zemích. Řídící výbor EÚoK samozřejmě vnímá rozdíly v právních systémech jednotlivých evropských zemí. V případě České republiky je „složková“ část péče o krajinu zajištěna jednotlivými odvětvovými zákony (zákon lesní, vodní, o ochraně přírody a krajiny, o ochraně zemědělské půdy ... atd.). Zásadně však chybí silný průřezový nástroj, který by dokázal v jednom konkrétním prostoru resortní zájmy propojit a „zasítovat“ tak, aby se hodnoty krajiny staly skutečně veřejně sdíleným zájmem. Problémem tedy není ani tak „zákon o krajině“, jako spíše zastaralý a neprůřezový kompetenční zákon č. 2/1969 Sb. (ve znění 79 novel).

Územní plánování tuto „průřezovou“ ambici sice po přijetí nového stavebního zákona určitou dobu projevovalo, ale dnes je zpět v roli pouhého registrátora jednotlivých resortních zájmů a požadavků. Pro řešení případných střetů mezi

resorty, případně střetů mezi státní správou a samosprávou neexistují účinné nástroje – k dispozici je vlastně jen dohodovací řízení Ministerstva pro místní rozvoj.

Z hlediska péče o přírodní, kulturní, historické, estetické nebo percepční hodnoty krajiny přinesl nový stavební zákon v roce 2006 výrazný kvalitativní skok v novém – a dříve neexistujícím – nástroji s názvem „KONCEPCE USPOŘÁDÁNÍ KRAJINY“. Ta tvoří v územním plánu logický triumvirát s urbanistickou koncepcí a s koncepcí technické infrastruktury území.

Protože územní plán řeší pouze prostorovou (hmotnou) stránku rozvoje, nemůže koncepce uspořádání krajiny řešit problémy, které vznikají v oblasti nehmotných hodnot. Například ochranu míst, jejichž hodnota vzniká asociací na vzpomínky, události, prožitky (pokud nejsou provázeny hmotným artefaktem). Stejně tak ekonomická iniciativa a aktivita majitelů prostoru je nevyčerpatelným zdrojem drobných konfliktů a střetů s ne-majiteli prostoru (tzv. „obyvateli“). Žádný územní plán nedokáže předvídat všechny nápady v nevyčerpatelné studnici národní improvizace. Proto EÚoK vyzývá signatáře k zavedení vícerozměrného nástroje, pracovním označovaného jako „krajinový plán“.

Poučení z budoucnosti

Koncepce uspořádání krajiny je dosti neoblíbenou částí územního plánu – a to jak pro pořizovatele, tak i pro zpracovatele. Důvodů neoblíby je několik:

- Pravomoci veřejné správy do volné krajiny prakticky nezasahují (nezastavitelná území).
- Řešením koncepce uspořádání krajiny lze jen obtížně nějaký pozemek zhodnotit – pravidlem je spíše opak: kvůli nalezeným hodnotám se z území potenciálně zastavitelného stává území nezastavitelné.
- Metodické postupy pro vytváření a sestavení koncepce uspořádání krajiny jen výjimečně zakládají shodu mezi urbanisty, krajinnými ekology a krajinářskými architekty. Metodiky existují v různých modifikacích; často však poskytují rozdílné výsledky. Tím je ztížena předvídatelnost výrokové části územního plánu.
- Argumentační přesvědčivost koncepce uspořádání krajiny musí být natolik zřejmá, aby odradila případné odpůrce od rozporování územního plánu u správního soudu nebo ve správním řízení. Musí dodržovat základní atributy práva: princip předvídatelnosti koncepce, přiměřenosti zásahu do výkonu vlastnického práva a přezkoumatelnosti příslušného rozhodnutí.

Nicméně jsme v posledních deseti letech svědky řady vážných symptomů, indikujících sníženou schopnost území tlumit nebo tolerovat extrémní situace a stavy (povodně,

sucho, ztráta nebo degradace půdy, migrační bariéry vytvářející izolované genetické ostrovy, ztráta schopnosti osídlovat volné biotopy, ztráta kulturní identity krajiny – vznik unifikovaně magazínové eurokrajiny ...).

Z těchto důvodů začíná zajímat tato část územního plánu stále více obyvatel, i když její zpracování se může jevit z krátkodobého pohledu jako nepotřebné.

Současnost

Obsah „KONCEPCE USPOŘÁDÁNÍ KRAJINY“ řeší v současné době § 43 stavebního zákona a podrobněji vyhláška č. 500/2006 Sb. (ve znění vyhl. č. 458/2012 Sb.). Metodický výklad k ustanovením vyhlášek obsahují např. metodiky:

- MINIS: POLÁČEK, Jindřich – BENEŠ, Josef – POLÁČKOVÁ Vlasta. *Minimální standard pro digitální zpracování územních plánů v GIS (MINIS v2.2)*. Praha: Hydrossoft, UP-24, 2010.
- VOREL, Ivan – SKLENIČKA, Petr – POLÁČKOVÁ, Vlasta – KUPKA Jiří. *Metodický rámec koncepce uspořádání krajiny jako součást územního plánu*. Praha: MŽP, 2012.

Současná právní úprava, která je závazná pro pořizovatele, zpracovatele územního plánu i schvalující orgány, ukládá řešit koncepci uspořádání krajiny v šesti problémových okruzích (viz příloha č. 7 vyhlášky č. 500/2006 Sb., odst. (1), písm. e):

1. prostorová koncepce územního systému ekologické stability krajiny,
2. ochrana území před povodněmi,
3. ochrana půdy před degradací (např. erozním smyvem),
4. zajištění průchodnosti krajiny,
5. zajištění rekreační využitelnosti krajiny,
6. řešením problematiky těžby nerostného bohatství a re-kultivace krajiny po těžbě.

Současný tvar „KONCEPCE USPOŘÁDÁNÍ KRAJINY“ představuje velmi důležitou změnu v přístupu ke kvalitě krajinného prostředí i pro formulaci veřejných zájmů v krajině. Nicméně nelze přehlédnout, že uvedené problémové okruhy řeší především příznaky (symptomy) problémů; málokdy však jejich příčiny. Proto i efektivita navrhovaných opatření v koncepci je z dlouhodobého hlediska sporná.

Koncepce uspořádání krajiny s novým obsahem

S vědomím závěrů předcházející kapitoly a v souladu s cíli Evropské úmluvy o krajině se vědecko-výzkumný tým Ústavu plánování krajiny Zahradnické fakulty v Lednici zabýval otázkami lokalizace příčin problémů a střetů v území tak, aby mohly být účinně a efektivně řešeny nástroji územního plánování.

Příležitostí pro studium tohoto problému se stal jeden z výstupů aplikovaného výzkumu – certifikovaná metodika: **Koncepce uspořádání krajiny pro ochranu a obnovu kulturních, historických a přírodních hodnot území** (KUČERA,

Petr – FLEKALOVÁ, Markéta – TRPÁKOVÁ, Lenka – SEDLÁČEK, Jozef – MATĚJKA, Daniel – LACINA, Darek – SALAŠOVÁ, Alena. Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, 2015).

Cíl metodiky byl formulován podle následujících zásad:

- a) analyzovat a popsat příčiny problémů a střetů v území;
- b) navrhnout v prostoru i v čase udržitelné řešení;
- c) přírodní zdroje, které jsou neobnovitelné: bilancovat a chránit;
- d) zdroje, které jsou obnovitelné: řízeně obnovovat (ze zisku subjektů, které mají ze zdrojů rentu/zisk).

Metody, použité pro naplnění výše uvedených cílů, jsou všeobecně známé a byly citovány řadou autorů (Salašová, Löw, Míchal, Kolečka, Růžička, Kozová, Formann, Godron). Ačkoliv různí autoři používají pro formulaci svých zásad různé prostředky, tak výchozí princip je vždy shodný: je třeba formulovat principy utváření primární struktury krajiny, sekundární struktury krajiny a terciární struktury krajiny.

Primární struktura krajiny popisuje přirozené vlastnosti prostoru; většina z nich při kulturním způsobu využívání krajiny poskytují užitek. Kombinace přírodních podmínek je zpravidla pro danou lokalitu jedinečná. Základem analýzy je rozbor:

- geomorfologických podmínek (hypsometrie);
- mikroklimatických poměrů;
- geologických a hydrogeologických vlastností krajinného prostoru;
- pedologických poměrů;
- biogeografických charakteristik a prostorových jednotek v území.

V každé krajině je klíčovým faktorem jiná složka trvalých ekologických podmínek. Koncepce uspořádání krajiny musí diferencovat právě tuto jedinečnost konkrétního území. Neobnovitelné zdroje jsou vyčerpávány bez náhrady (zpravidla jsou bilancovány). Obnovitelné zdroje mohou být přirozeně nebo cílevědomě obnovovány při jejich racionálním a kulturním využívání.

Sekundární struktura krajiny vyjadřuje schopnost obyvatel využívat dostupné přírodní zdroje (primární strukturu krajiny) k získávání definovatelných užitků. Toto využívání může být harmonické a kulturní, ale může být i diskrepantní, devastační. Sekundární krajinná struktura v sobě může nést principy, vedoucí k řízené obnově přírodních zdrojů, využívaných k produkci. Pokud regenerační principy neobsahuje, území je vyčerpáváno a postupně ztrácí své hodnoty. Obnovní principy tradičně a pravidelně obsahuje historická struktura krajiny, která se tak může stát inspiračním zdrojem při návrhu cílové struktury území. Technické možnosti, doprovázející sekundární strukturu krajiny, vytváří klamné zdání úspěchu při překonávání přírodních překážek – při takové činnosti často vznikne porucha (problém, střet), která se projeví až s určitou setrvačností (ztráta vody ve studních; ztížené odbourávání cizorodých látek v půdě, vodě nebo ovzduší v době inverze; náhynost k externalitám a extrémům – např. kulminační průtoky, nárazový a nadměrný erozní smyv půdy apod.).

PRIMÁRNÍ STRUKTURA KRAJINY						
Příklad vztahové matice pro stanovení přirozených ekologických rizik a limitů						
PROBLÉMY I. ŘÁDU:	EKOLOGICKÁ RAJONIZACE		aluvia, nivy	roviny, plošiny, úvaly	mírné svahy	prudké svahy
GEOLOGICKÝ SUBSTRÁT	VODNÍ KOLEKTOR	RYCHLOST PROUDĚNÍ VODY			do 7°	nad 7°
propustný substrát	průsakový	(nasyčený podzemní v.)	EXTRÉMNĚ ZR	ZRANITELNÁ	ZRANITELNÁ	CITLIVÁ
propustný substrát	průsakový	(vysoká transmisivita)	EXTRÉMNĚ ZR	ZRANITELNÁ	CITLIVÁ	CITLIVÁ
propustný substrát	průlinový	(střední transmisivita)	CITLIVÁ	CITLIVÁ	CITLIVÁ	NEVYUŽITELNÁ
propustný substrát	puklinový	(nízká transmisivita)	CITLIVÁ	CITLIVÁ	L2	NEVYUŽITELNÁ
málo propustný s.	průsakový	(nasyčený podzemní v.)	ZRANITELNÁ	CITLIVÁ	CITLIVÁ	NEVYUŽITELNÁ
málo propustný s.	průsakový	(vysoká transmisivita)	ZRANITELNÁ	CITLIVÁ	L2	NEVYUŽITELNÁ
málo propustný s.	průlinový	(střední transmisivita)	CITLIVÁ	0	OBTÍŽNĚ VYUŽIT	NEVYUŽITELNÁ
málo propustný s.	puklinový	(nízká transmisivita)	0	0	OBTÍŽNĚ VYUŽIT	NEVYUŽITELNÁ
nepropustný s.	průsakový	(vysoká transmisivita)	CITLIVÁ	CITLIVÁ	OBTÍŽNĚ VYUŽIT	NEVYUŽITELNÁ
nepropustný s.	průlinový	(střední transmisivita)	0	0	0	NEVYUŽITELNÁ
nepropustný s.	puklinový	(nízká transmisivita)	0	0	0	NEVYUŽITELNÁ

SEKUNDÁRNÍ STRUKTURA KRAJINY									
Příklad vztahové matice uvádí základní kombinace přírodních předpokladů a stávajícího využívání území.									
PROBLÉMY II. ŘÁDU:		mezi primární a sekundární strukturou krajiny							
OZNAČENÍ dle MINIS	DRUH PLOCHY/FUNKCE	OČEKÁVANÉ PŘEVLÁDAJÍCÍ VYUŽITÍ	0	OBTÍŽNĚ VYUŽIT	NEVYUŽITELNÁ	CITLIVÁ	ZRANITELNÁ	EXTRÉMNĚ ZRANITELNÁ	
NZSp	přírodní	les, louka, pastvina, vodní plocha, vodní tok a břehy	STAB	STAB	STAB	STAB	STAB	STAB	
NZS1	zemědělská orná	orná půda, zahradnické kultury	STAB	Y1	Y2	X1	X2	X3	
NZS2	zemědělská jiná	trvalý travní porost (TTP): louky, pastviny	STAB	STAB	STAB	STAB	Y1	Y2	
NZS3	zemědělská spec.	speciální trvalé kultury: vinice, sady, chmelnice	STAB	Y2	Y2	X3	X3	X3	
NZSI	lesnická	plochy určené k plnění funkce lesa	STAB	STAB	STAB	STAB	STAB	STAB	
NZSv	vodohospodářská	říční a potoční nivy, plochy retence	STAB	STAB	Y1	STAB	STAB	X1	
NZSr1	rekreační nepobyt.	odpočívadla, informační nebo herní prvky, cesty	STAB	STAB	Y1	STAB	STAB	X1	
NZSc	rekreační pobyt.	stávající chaty bez navazujících pozemků	STAB	Y1	Y2	X1	X2	X3	
NZSs	sportovní	areály bez zastavěných ploch	STAB	Y1	Y2	X1	X2	X3	
NZSn	ložiska surovin	ložiska mimo plochy těžby	STAB	Y1	Y2	X1	X2	X3	
NZSo	ochranná	ochranná opatření biotechnická a vegetační	STAB	STAB	Y1	Z0	Z0	X1	
NZSk	krajinotvorná	opatření na obnovu hodnot	STAB	STAB	STAB	STAB	STAB	STAB	
NZSe	estetická	opatření pro ochranu nebo obnovu krajinného rázu	STAB	STAB	STAB	STAB	STAB	STAB	
NZSx	jiná specifická	dle území	STAB	Y1	Y2	X1	X2	X3	

X3 nepříjemný střet ve využívání území: vyžaduje nutnou změnu způsobu využívání

X2 existující střet vylučuje současný způsob využití území: nutná změna způsobu využívání

X1 nesoulad mezi přírodními předpoklady území a požadavky vede k formulaci omezujících podmínek pro využívání území

Y2 překonávání přirozených limitů pro využívání vyvolává výrazné zhoršení ekologické stability: návrh na změnu ve využití území

Y1 ekologické limity brání spontánní obnově přírodních zdrojů: návrh na změnu podporující obnovování zdrojů

TERCIÁRNÍ STRUKTURA KRAJINY		
Přehled uvádí základní kombinace vztahů mezi stávajícím využíváním území a souborem existujících hodnot.		
STŘETÝ A PROBLÉMY III. ŘÁDU:	mezi sekundární a terciární strukturou krajiny a jejich hodnotami	
OBJEKT S KULTURNÍ HODNOTOU	PERCEPČNÍ EFEKT	ZPŮSOB DOSAŽENÍ OCHRANY KULTURNÍCH HODNOT
vyhlídka	překážky nebrání výhledu do kraje	nepřipustit překážky ve výhledu
dominanta	překážky nebrání pohledu na dominantu	nepřipustit konkurenční kodominanty
z dominanty na dominantu	prázdný prostor: osa = pohled, nadhled, podhled, průhled	v pohledové ose nepřipustit žádné konkurenční kodominanty
z dominanty na horizont – pohledovou linii	prostor (výšeč) s mozaikou ploch v historické struktuře	ve výšeči dodržet charakteristický podíl matrice k hmotě historických stop a prvků
z panoramatické (kočárové) cesty na horizont – pohledovou linii	prostor s mozaikou ploch v historické struktuře: proměňující se krajinný obraz, film	v pleněru proměňující se charakteristický podíl matrice k hmotě historických stop a prvků
vstupní brána	prostor s vysokou koncentrací pocestných (zlom silnice nebo stezky, oblouk železnice, ohyb řeky): výšeč s mozaikou ploch v historické struktuře	ve výšeči stanovený charakteristický podíl: matrice k hmotě historických stop a prvků

Terciární struktura krajiny představuje soubor hmotných statků nebo nehmotných zásad, založených na percepci, recepci a preferenci kulturních hodnot. Terciární struktura může mít formu zákonů, územních plánů, technických norem. Má však i své významné hmotné projevy, které jednak materiálně symbolizují základní uznávanou hodnotu, jednak vytváření minimální prostorové předpoklady pro naplnění a realizaci této hodnoty.

Řešení střetů a problémů v území

Nejvýznamnějším podkladem pro zpracování koncepce uspořádání krajiny s využitím a interpretací údajů o primární, sekundární a terciární struktuře krajiny jsou územně analytické podklady obcí, příp. krajů (viz příloha č. 1, vyhl. č. 500/2006 Sb.).

Základním požadavkem, kladeným na koncepci, je potřeba vyjádřit vznikající střety a problémy v těch místech, kde vznikají – nikoliv řešit pouze následky problémů. Z metodického hlediska lze dospět k lokalizaci míst střetů řešením vztahové matice mezi primární a sekundární strukturou krajiny a mezi sekundární a terciární strukturou krajiny. Příklady řešení z modelových území města Nepomuk, obcí Anenská Studánka, Vlčnov a Veletiny uvádí přiložené tabulky. Podobná metoda však byla použita i v územním plánu města Brna

[Hladík a kol. 1994], Pardubic [Ateliér Aurum 2001], Českých Budějovic [Ateliér Brno 2004] i v řadě dalších měst.

První matice zde zjednodušeným způsobem vyjadřuje způsob, jak podle primárních vlastností prostoru identifikovat území zranitelná, citlivá nebo obsahující určitý ekologický (přírodní) limit pro způsob nebo intenzitu využívání. Druhá matice konfrontuje přirozené předpoklady území s požadavky a nároky obyvatel (vlastníků, uživatelů). Upozorňuje na diskrepance, vznikající uplatňováním požadavků nesouladných. Třetí tabulka podobným způsobem analyzuje hodnoty historické, esteticko-percepční a kulturní a opět je dává do prostorové souvislosti se způsoby využívání krajiny. Řešení popsaných střetů a problémů je základní náplní koncepce uspořádání krajiny, která se promítá do plánu využití území, resp. do návrhu změn v plochách s rozdílným využitím – viz vyhláška č. 501/2006 Sb. V grafickém vyjádření si lze vztahové matice představit tak, že průsečík řádku a sloupce představuje jednu položku v legendě mapy.

Koncepce uspořádání krajiny modelových území je obsahem souborů specializovaných map s odborným obsahem, které byly výstupem Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) financovaného MK ČR pod identifikačním kódem DF11P01OVV019 „Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území“ (2011–2015).

*doc. Ing. Petr Kučera, Ph.D. ● Ústav plánování krajiny
Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně*

Jiné přístupy k územnímu plánování a řešení krajiny

Radim Perlín

Krajina a její chápání

Nedílnou součástí kvality života je kulturní krajina, která vytváří na jedné straně rámec pro aktivity obyvatel a na druhé straně představuje zdroj přírodního, kulturního, ale i sociálního bohatství společnosti. Česká krajina je vytvořena člověkem za dobu nejméně tisíc let jeho stálé přítomnosti a jeho působení v krajině. Pro další text je nutné výrazně odlišit pojem krajina (landscape) a pojem prostředí (environment). Ingold a Bradly [1993] chápou prostředí jako soubor přírodních a dalších fyzických prvků, které se nacházejí na stejném místě, a krajinu chápou jako mentální, kulturní abstrakt. Krajina je podle tohoto výkladu chápána jako kulturní obraz, výraz vnímání prostředí člověkem. To odpovídá i tomu, že každý z nás může stejnou krajinu nejen pocitově vnímat odlišně, ale dokonce ji i na základě zvolených kritérií hodnotit zcela odlišně. Krajina mého srdce, místo, kam patřím, má pro mě mnohem silnější emocionálnější význam, než krajina, kde například trávím jenom část své dovolené nebo kam jsem přijel poprvé. Možná i proto dochází k tak snadné devastaci kulturních hodnot krajiny, prvků, které jsou pro krajinu charakteristické nově přišedšími obyvateli, novými osídlenci, kteří zatím nemají ke svému okolí takto niterný vztah. Konec konců devastace kulturní krajiny například v oblasti bývalých Sudet byla zapříčiněna po válce kromě jiných faktorů i neexistencí právě takové citové vazby.

Připustíme-li, že krajina je kulturní nebo ještě spíše společenský konstrukt, že je odrazem našeho vnímání hodnot, společného prožitku, společné historie, podobných postojů, je ale pak na místě otázka, jak může krajinu ovlivňovat, usměrňovat nebo dokonce regulovat územní plán? V takovém případě není krajina měřitelná, její relativní hodnoty se mění s postojem každého z uživatelů krajiny. Má tedy územní plán usměrňovat, ovlivňovat, budovat nebo regulovat pouze jednotlivé dílčí složky prostředí a resignovat na usměrňování krajiny?

Protože ale v českém prostředí až na výjimky způsobené některými společenskými otřesy je naše společnost relativně homogenní a velmi stabilizovaná, je i vnímání krajiny jednotlivými sociálními nebo generačními skupinami obyvatel velmi podobné. I když rozdíly především mezi vnímáním krajiny mezi obyvatelstvem z města a na venkově jsou dobře zdokumentovány a jsou známé.

Společnost prostě sdílí některé dlouhodobě prověřené znaky krajiny a považuje je za hodnotné, cenné, a jiné znaky považuje za mnohem méně významné. Tato blízkost, nikoliv však shoda ve vnímání krajiny a jejich jednotlivých hodnot mezi skupinami obyvatel, proto opravňuje územní plánování zaujímat postoje k vývoji krajiny a usměrňování jejích hodnot.

Cíle a úkoly územního plánování v krajině

Jak ale mohou nástroje územního plánování reagovat, regulovat, usměrňovat nebo ovlivňovat krajinu? Jak vlastně můžeme chápat územní plánování v krajině? Zákon o územním plánování a stavebním řádu č. 183/2006 Sb. v platném znění (dále SZ) ukládá v § 18 cíle a v § 19 úkoly územního plánování.

Jako významný cíl uvedený pod bodem 1) zákonodárce uvedl „Cílem územního plánování je vytvářet předpoklady pro výstavbu a pro udržitelný rozvoj území, spočívající ve vyváženém vztahu podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území a který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrožoval podmínky života generací budoucích“.

Autoři textu stavebního zákona se tedy jednoznačně přihlašují k chápání konceptu udržitelnosti v duchu mezinárodní zprávy Brundtlandové a třech pilířů udržitelnosti které jsou v textu explicitně uvedeny [Brundtland Report 1987]. Zákon klade na územní plán dva stěžejní cíle – vytvářet předpoklady (1) pro výstavbu a (2) pro udržitelný rozvoj. Aniž bych chtěl polemizovat, že i výstavbou lze za určitých podmínek dosahovat, ovlivňovat udržitelný rozvoj, je na místě sledovat, jaké nástroje má územní plán k dosažení udržitelného rozvoje, tedy k nalezení souladu mezi příznivým životním prostředím, podmínkami pro hospodářský rozvoj a příznivými podmínkami pro vytváření partnerství a sociální soudržnosti obyvatel.

Přesněji již cíle územního plánování vymezuje následující paragraf SZ – Úkoly územního plánování (SZ, § 19 odst. 1). Nebudu citovat všechny známé body, ale chci upozornit, že tato část zákona ukládá územnímu plánování **zjišťovat a posuzovat, stanovovat, prověřovat, vytvářet, určovat a regulovat** různé činnosti a aktivity, které by měl dobře zpracovaný územní plán naplňovat.

Při sémantické analýze úkolů územního plánování je zcela zřetelné, že většina úkonů uvedených v tomto paragrafu klade na územní plánování úkoly restriktivního, regulatorního charakteru. To konec konců odpovídá i roli územního plánování jako regulatorního nástroje, který v tomto duchu reguluje, omezuje, zakazuje nevhodné, nesprávné nebo nepřijatelné změny ve využití území.

Při konkrétním pohledu na uvedené úkoly územního plánování, lze k formování krajiny vztáhnout především první dva body, které jsou formulovány takto:

- a) zjišťovat a posuzovat stav území, jeho přírodní, kulturní a civilizační hodnoty,
- b) stanovovat koncepci rozvoje území, včetně urbanistické koncepce s ohledem na hodnoty a podmínky území [SZ §19, odst. 1a) a 1b)].

Územní plánování má tedy nejen z hlediska hodnocení krajiny, přírodního prostředí a jeho jednotlivých prvků v zásadě dva úkoly. První úkolem je analytické posuzování stavu, tedy shromažďovat informace a stavu využití území a tyto informace vyhodnocovat mimo jiné i ohledem na výše uvedený koncept udržitelnosti. Druhým úkolem je koncepční nebo rozvojový úkol stanovovat koncepci. Tím se územní plánování proměňuje z regulační role do pozice hledání budoucího „optimálního, správného“ postupu nebo stavu. Zákodárce ale uložil stanovit koncepci celého řešeného území, tedy jak nezastavitelného území, tak i zastavěného a zastavitelného území. Tento úkol [SZ § 19, odst. 1b)] naznačuje dosti výraznou proměnu chápání a role celého územního plánování. V předcházející normě (zákon č. 50/1976 Sb.) nebyla koncepční kole územního plánování nijak deklarována. S ohledem na další text nelze jednoznačně potvrdit, že každý územní plán se s tímto úkolem úspěšně vypořádává.

Proměna územního plánování

Postupnou proměnou chápání role územního plánování prošla pochopitelně, byť s časovým předstihem, i celá vyspělá společnost. Již v druhé polovině osmdesátých let 20. století byly identifikovány trendy postupného posunu role územního plánování od regulačních přístupů. Berke [2002] hodnotí fáze vývoje územního plánování a mimo jiné uvádí, že „od 60. let klasický pohled na roli územního plánování spočíval v nutnosti provádění kontroly nad rozvoje využití soukromých pozemků a ovlivňování charakteru výstavby“. Tento přístup uplatňovaný do 60. let ve vyspělých zemích [Berke 2002] odpovídá regulačním socioekonomickým teoretickým konceptům. Berke uvádí, že od 60. let se územní plánování proměňuje od plánování využití území a designu jednotlivých lokalit k racionálnímu přístupu k územnímu plánování. Toto období datované především lety 1970–1990 je charakteristické tím, že „plánovači věří, že zvýšením kvality rozhodování o využití území je jejich hlavní příspěvek“ a mnozí plánovači chápali sami sebe jako více znalí, více objektivní, lépe poučení, než další odborníci, kteří se také zabývali územním rozvojem, a především lépe poučenější než politici, protože jsou schopni používat komplexní, dlouhodobé a systematické přístupy. Tyto přístupy jsou zastoupeny i v české diskusi o roli urbanistů do současnosti.

Podle Berkeho ale vedle racionálních přístupů k územnímu plánování se začíná od sedmdesátých let 20. století uplatňovat také růst občanské participace. Souvisí to patrně s vyšším důrazem na občanská práva, práva a roli jednotlivce ve společnosti. Tyto přístupy přitom snižují důvěru veřejnosti v racionální, vědecké plánování a kladou velký důraz na roli pospolitosti, diskuse a vyjednávání při přípravě dokumentu. Ukazuje se, že od počátku 90. let tyto přístupy nabývají na síle a již vytlačily racionální, objektivní přístupy k územnímu plánování [Berke 2002]. V evropském nebo světovém kontextu se tedy jedná o uplatnění post-strukturalistických přístupů, které vycházejí z Giddensovy [1984] kritiky strukturalismu a zdůrazňují roli jednotlivce a jeho lidský a sociální kapitál.

Ve stručnosti lze oba přístupy charakterizovat jako nástroje a) funkční a prostorové regulace území, nebo jako b) participativní nástroje rozvoje území. Jinými slovy lze chápat územní plán buď jako nástroj regulace, nebo jako dohodu o využití území. Regulační nástroje územního plánování vycházejí svým ukotvením ze strukturalistických konceptů s důrazem na význam institucionálních teoretických konceptů lokálního a regionálního rozvoje. Chápují územní plán, resp. proces jeho schválení jako instituci samu o sobě, vycházejí z principu top-down. Charakteristická je podřízenost hierarchicky nižších stupňů dokumentace vyšším úrovním. Výsledkem práce takto připravených dokumentů je především regulace rozvoje. Příprava dokumentu vychází z předložené odborné práce zpracovatele a po přípravě podkladů k projednání jsou dokumenty projednávány a diskutovány se zvoleným okruhem účastníků.

Participativní nástroje územního plánování jsou ideově ukotveny v poststrukturalistických konceptech s oporou v teoretických směrech založených na participaci, na konceptu sociálního kapitálu a na koncepci governmentu (vládnutí). Územní plán v tomto duchu více respektuje přístupy založené na aktivitě lokálních lídrů v duchu bottom – up principu. Cílem přípravy dokumentu je nalézt shodu nad definováním koncepce rozvoje a dokument je proto formulován v obecnější, rámcovější podobě. V procesu přípravy dokumentu je významná role jednotlivých lokálních aktérů již v době přípravy dokumentu. Lokální lídři se podílejí na formulaci, na tvorbě dokumentů, a role zpracovatele je spíše v roli rádce a moderátora diskuse. Teprve na základě této diskuse pak zpracovatel dokončuje (zpracovává) dokument, který po dokončení prochází druhou fází více formalizovaného projednávání.

V praktickém uplatňování jednotlivých nástrojů územního rozvoje ale nikdy nebude možné a ani účelné takto protikladně stavět oba přístupy proti sobě. V reálném využití již nyní dochází a bude vždy v budoucnosti docházet ke kombinaci obou přístupů, k využití regulačních nástrojů pro regulaci nevhodné, nesprávné nebo nekvalitní zástavby, a současně budou využívány prvky participativních přístupů – dohody o využití území mezi hlavními aktéry lokálního rozvoje v těch lokalitách nebo v těch prostorech, kde to je vhodné a možné.

Nové přístupy

V českém prostředí se postupný přechod od „objektivních, vědeckých“ přístupů k územnímu plánování, které si kladou za cíl funkčně a prostorově regulovat územní rozvoj na základě schopnosti racionálně definovat budoucí územní rozvoj a explicitně stanovit prostřednictvím územního plánu jeho parametry, uskutečňuje formálně formulacemi nového stavebního zákona a v praxi zkušenostmi a postupy moderních nedogmatických urbanistů. Participativní nástroje se zapojením veřejnosti do rozvoje území a jejich větší roli při formování budoucího rozvoje jsou dobře uplatnitelné a snadno přítomné právě v diskusích o roli územního plánování v krajině. Jejich vyjádřením je například vymezení pozice územ-

ních plánů v krajině. Právě hledání budoucího obrazu krajiny, respektování a rozvíjení krajinného rázu a formulace budoucího rozvoje krajiny je typický úkol, který je možné zajišťovat pouze participativními nástroji. Je-li krajina a její hodnoty, její tvář a význam sociální konstrukt a společně sdílená zkušenost, nelze z pozice jakkoliv vzdělaného, poučeného experta stanovovat budoucí charakteristiky krajiny prostřednictvím regulatorně chápaného územního plánu.

Jedině na základě nalezení shody mezi místními představiteli a dalšími lokálními aktéry rozvoje je možné nalézt konsenzus o budoucí podobě krajiny a jejich jednotlivých částí a nalézt dostatečný respekt k takto stanoveným hodnotám. Dobře míněná a odborně podložená expertní stanoviska, která nebudou vycházet ze znalosti a potřeb místních a nebudou souznít s názory lokálních aktérů, nemohou být přijata, respektována a tudíž ani dodržována. Proto musí územní plánování být schopno:

1. shromáždit a vyhodnotit stav jednotlivých prvků přírodního prostředí například v územně analytických podkladech jako podklad pro tvorbu územních plánů;
2. stanovit regulativy a limity využití jednotlivých prvků v krajině; příkladem takto chápaných regulativů územního plánu v krajině je vymezení například územních systémů ekologické stability (ÚSES);
3. nalézt, projednat a prosadit koncepci uspořádání krajiny, formulovat krajinný ráz nebo vést a moderovat diskuse o budoucím uspořádání krajiny.

Takový úkol musí plně vycházet z kvalifikované diskuse mezi lokálními aktéry, představiteli samosprávy, zástupci neziskového sektoru nebo zástupci například podnikatelské sféry. To ale znamená postupnou proměnu chápání role územního plánu jako nástroje, který zakazuje, omezuje, reguluje nevhodnou výstavbu, na dokument, který ve spolupráci a dohodě s lokálními aktéry formuluje cíle a principy budoucího urbanistického uspořádání sídla a krajiny. Stavební zákon již nyní takový přístup v obecné poloze předpokládá, v konkrétních ustanoveních pro ně ale nevytváří prostor. Například poměrně rigidní ustanovení o postupu projednávání dokumentace nejsou příliš otevřena takto radikální změně chápání role územního plánu a role urbanisty.

Pokud bude docházet k tomu, že územní plán, respektive zpracovatel územního plánu svoji poučenou a odborně koncipovanou vizi budoucího uspořádání krajiny nebo třeba sídla začne prosazovat a místní představitelé se s ní neztotožní, bude takový koncept možná formálně přijat a zapsán v konkrétním územním plánu, ale nebude v krajině nikdy realizován.

Hlavním paradoxem současné doby je na jedné straně existující a stále sílící požadavek na zapojování a propojování lokálních představitelů a obyvatel v místě. To se projevuje vysokou četností odborných nebo populárně odborných textů, množstvím existujících spolků a sdružení, které se mají nebo chtějí zabývat participací. Na druhou stranu,

pokud skutečně zahájíte participativní kroky, které mají vést k posílení lokálních sociálních sítí a nalezení společného konsenzu nad možnostmi a omezeními budoucího rozvoje, zájem velmi rychle opadá, nebo se jedná pouze o formální účast bez vyjádření aktivního postoje, bez zapojení se do diskuse a bez hledání konsenzu. Veřejnost je velmi rychle připravena mobilizovat svoje síly a zapojit se do diskuse ve veřejném prostoru, pokud se jedná o diskusi vymezenou jako konflikt, souboj, boj proti něčemu, proti nějakému zájmu nebo na obranu jakkoliv formulovaného partikulárního nebo obecnějšího zájmu. Jednotliví developři, kteří dlouhodobě připravují projekty, mají v této oblasti nepřeborné zkušenosti. Pokud se ale kdokoliv pokouší vytvořit podmínky, aktivovat a moderovat diskusi s veřejností o formulaci budoucí vize, o nalezení společné cesty, o formulaci budoucích cílů, je účast a aktivita jednotlivých lokálních představitelů velmi vlažná nebo dokonce zanedbatelná. Představa kulatého stolu o budoucím uspořádání krajiny prostě neláká. Veřejnost zatím není schopna nebo ochotna zahájit diskusi, formulovat vizi budoucího rozvoje a kontrolovat orgány veřejné moci ve věci naplňování vize.

Územní plánování má na rozdíl od dalších příbuzných nástrojů (strategické plánování, krajinné plánování) velký potenciál aktivovat diskusi veřejnosti, diskusi lokálních aktérů o budoucím rozvoji. Především nástroje územního plánování jsou ve srovnání s dalšími dokumenty známé, představitelné a uchopitelné. Poučenější část veřejnosti a tedy lokální aktéři vědí nebo tuší, jak a k čemu se používá územní plán, a jsou schopni se zapojit do diskuse. Územní plánování také jako jediný typ rozhodování o území disponuje velmi formalizovanou a jasně stanovenou strukturou projednávání, kterou je možné alespoň částečně využít pro posílení participativní role.

Právě diskuse o budoucím uspořádání krajiny takovou šanci, takovou možnost nabízí. Územní plánování již nyní vytváří podmínky pro tuto práci, a to jak ve svém legislativně technickém ukotvení (cíle a úkoly územního plánování, obsahy územně plánovací dokumentace, struktura územně analytických podkladů), tak i v postupné proměně ideových východisek pro přípravu, projednávání a schvalování dokumentace.

Použité zdroje:

BERKE, P. R. Does sustainable development offer a new direction for planning? Challenges for the twenty-first century. In: *Journal of planning literature* 2002, 17(1), 21–36.

Brundtland Report – Our Common Future, Report of the World Commission on Environment and Development (1987), World Commission on Environment and Development, 1987. Published as Annex to General Assembly document A/42/427, Development and International Co-operation: Environment.

GIDDENS, A. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press 1984, Cambridge, in association with Basil Blackwell.

INGOLD, T. – BRADLEY, R. The temporality of the landscape. In: *World Archaeology* 1993, Vol. 25 Issue 2, p152–174. 23p.

RNDr. Radim Perlín, Ph.D. ● Výzkumné centrum Rural
Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy

Legislativní a strategická východiska v procesu plánování krajiny

Vladimír Dujka

Od ochrany přírody ke koncepci krajiny

První cílené snahy o ochranu přírody a krajiny na území dnešní České republiky v novodobé historii spadají do období nastupujícího romantismu na počátku 19. století, kdy jsou na některých šlechtických panstvích zřizována první chráněná území (v roce 1836 Žofínský prales na panství Langueval-Buquoyů v Novohradských horách a v roce 1858 Boubínský prales na schwarzenberském panství na Šumavě). Po vzniku Československé republiky byla ve druhé čtvrtině 20. století ve větší míře jednotlivě vyhlášována chráněná území a přírodní rezervace – v roce 1956 vznikla první chráněná krajinná oblast (CHKO Český ráj) a v roce 1963 byl vyhlášen první národní park (KRNAP).

Ve druhé polovině 20. století dochází k institucionalizaci ochrany přírody. V roce 1956 byl přijat zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody, jehož cílem byla ochrana vybraných území založená na konzervačním přístupu. Předmětem ochrany byla chráněná území, chráněné přírodní tvory a chráněné přírodní památky a dále chráněné druhy živočichů, rostlin, nerostů a zkamenělin. Zákon neuvážoval s dynamickým vývojem přírodních stanovišť a ekosystémů a v průběhu dalších let se navíc ukázalo, že ani nebyl schopen zabránit rozsáhlé degradaci přírody a krajiny.

Zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), byl prvním stavebním zákonem, který stanovoval jako jeden ze základních cílů územního plánování vytváření předpokladů k zabezpečení trvalého souladu všech přírodních, civilizačních a kulturních hodnot v území, zejména se zřetelem na péči o životní prostředí a ochranu jeho hlavních složek – půdy, vody a ovzduší.

Od sedmdesátých let 20. století lze vysledovat počátky koncepčního přístupu, kdy se k primární ochraně přidává také tvorba. V této době rovněž dochází k rozvinutí teorie ekologické stability a územních systémů ekologické stability (ÚSES). V roce 1988 byl vydán „Návod na navrhování územních systémů ekologické stability krajiny“ jako podniková metodika Agroprojektu Brno. Návrhy ÚSES se stávají součástí pracovních postupů obnovy lesních hospodářských plánů. Do konce osmdesátých let jsou zpracovány také první územní generely regionálního a nadregionálního ÚSES.

Po společenských a politických změnách koncem roku 1989 byl počátkem devadesátých let přijat zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, který se komplexně zabývá jak ochranou, tak tvorbou a péčí o dlouhodobou udržitelnost přírodního prostředí za aktivní účasti státu i soukromých osob.

Zde je nezbytné zmínit také mezinárodní kontext ochrany přírody. Již krátce po skončení druhé světové války dochá-

zí zejména v Evropě a USA ke změně v přístupu k ochraně životního prostředí. Pod patronací organizace UNESCO byl v roce 1948 zřízen Mezinárodní svaz za zachování přírody (IUPN), který byl v roce 1956 přejmenován na Mezinárodní svaz ochrany přírody a přírodních zdrojů (IUCN). V roce 1972 byla předložena (Stockholm) a následně schválena (Paříž) Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, v roce 1975 byla přijata Konvence o mokřadech mezinárodní důležitosti (Ramsar), v roce 1982 Světová charta ochrany přírody, v roce 1992 (kromě jiných) Úmluva o biologické rozmanitosti (Rio de Janiero), v roce 1998 Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhus) a v roce 2000 Evropská úmluva o krajíně (Florence).

Z uvedeného vývoje ochrany přírody a krajiny naznačeného v uplynulých odstavcích je jasné patrné postupné směřování od původního, poměrně úzce profilovaného konzervačního přístupu, k nynějšímu komplexním (celostním) řešením při koncepčním plánování krajiny.

Legislativní a strategická východiska v procesu plánování krajiny

Nejvyšší horizontální strukturu určujících dokumentů, na nichž je založeno plánování krajiny, tvoří zákon o ochraně přírody a krajiny, Evropská úmluva o krajíně a stavební zákon.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, vychází ze zásad prevence, předběžné opatrnosti, udržitelného využívání přírodních zdrojů, integrované ochrany atd. Doplnuje dřívější konzervační přístup k ochraně dochovaného přírodního prostředí (jímž se vyznačoval předcházející zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody) aktivním přístupem za účasti jak státu, tak soukromých osob, často vlastníků pozemků či nevládních ekologických sdružení. Na zákon navazuje řada dalších právních norem s víceméně přímým vztahem k ochraně přírody. Hned v úvodu zákona (§ 2 odst. 1) je deklarován základní přístup k ochraně přírody a krajiny, jíž se rozumí péče státu a fyzických i právnických osob o volně žijící živočichy, planě rostoucí rostliny a jejich společenstva, o nerosty, horniny, paleontologické nálezy a geologické celky, péče o ekologické systémy a krajinné celky, jakož i péče o vzhled a přístupnost krajiny. Výčet požadavků na zajištění ochrany přírody a krajiny je uveden v navazujícím druhém odstavci téhož paragrafu; pro plánování krajiny jsou důležité zejména ochrana a vytváření územního systému ekologické stability krajiny, spoluúčast v procesu územního plánování a stavebního řízení s cílem prosazovat vytváření ekologicky vyvážené a esteticky hodnotné krajiny, účast na ochraně půdního fondu, zejména při pozemkových úpravách, ovliv-

ňování vodního hospodaření v krajině s cílem udržovat přirozené podmínky pro život vodních a mokřadních ekosystémů při zachování přirozeného charakteru a přírodě blízkého vzhledu vodních toků a ploch a mokřadů, obnova a vytváření nových přírodně hodnotných ekosystémů, například při rekultivacích a jiných velkých změnách ve struktuře a využívání krajiny, a také ochrana krajiny pro ekologicky vhodné formy hospodářského využívání, turistiky a rekreace.

Evropská úmluva o krajině byla přijata Radou Evropy v říjnu 2000 ve Florencii. Je výsledkem společného zájmu evropských zemí o zajištění udržitelnosti rozvoje krajiny, založeném na vyvážených harmonických vztazích mezi sociálními potřebami, hospodářskou činností, ochranou a tvorbou životního prostředí. Hlavním cílem Úmluvy je zajištění ochrany jednotlivých typů evropské krajiny a také podpora ochrany, péče a plánování v krajině. Úmluva ukládá povinnost vytvářet a realizovat ohleduplné a z hlediska charakteru krajiny udržitelné krajinné politiky, s účastí veřejnosti a příslušných municipalit, a dále pak zohledňovat charakter krajiny při formování politik územního rozvoje, urbánního plánování a jiných sektorálních (odvětvových) či intersektorálních politik. Každá smluvní strana (země) se svým přistoupením mimo jiné zavazuje vymezit své vlastní typy krajiny na celém svém území, analyzovat jejich charakteristiky, síly a tlaky, které je mění, zaznamenávat jejich změny, vyhodnotit takto vymezené krajiny s ohledem na zvláštní hodnoty, které jsou jim připisovány zainteresovanými stranami a dotčeným obyvatelstvem, a také definovat cílové charakteristiky krajiny pro vymezené a vyhodnocené krajiny. Česká vláda usnesením č. 1049/2002 z října 2002 uložila vybraným ministerstvům, aby zabezpečila uplatňování a naplňování Úmluvy.

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), nahradil v roce 2007 původní stavební zákon č. 50/1976 Sb. Nový stavební zákon již ve svém prvním paragrafu uvádí, že jedním z předmětů jeho působnosti je také vyhodnocování vlivů na udržitelný rozvoj území. Klíčová ustanovení, a to nejen pro plánování krajiny, jsou uvedena v § 18 Cíle územního plánování, zejména v odstavcích 1–4. Základním cílem je vytváření předpokladů pro udržitelný rozvoj území, založený na vyváženém vztahu jeho tří základních pilířů (environmentální, ekonomický a sociální) v dlouhodobém časovém horizontu (odst. 1). Dalším cílem je zajišťování předpokladů pro udržitelný rozvoj formou soustavného a komplexního řešení účelného využití a prostorového uspořádání území s důrazem na dosažení obecně prospěšného souladu veřejných a soukromých zájmů na rozvoji území (odst. 2). Ve třetím odstavci je kladen důraz na koordinaci veřejných i soukromých záměrů změn v území. Čtvrtý odstavec stanovuje cíl – ve veřejném zájmu chránit a rozvíjet přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, chránit krajinu jako podstatnou složku prostředí života obyvatel a základ jejich totožnosti a s ohledem na to určovat podmínky pro hospodárné využívání zastavěného území a zajišťovat ochranu nezastavěného území.

Stavební zákon obsahuje tři druhy nástrojů územního plánování: územně plánovací podklady (územně analytické podklady, územní studie), politiku územního rozvoje a územně plánovací dokumentaci (zásady územního rozvoje, územní plán, regulační plán).

Územně analytické podklady (ÚAP) zjišťují a vyhodnocují stav a vývoj území, pořizují se a aktualizují zejména na základě údajů o území, průzkumů území a statistických údajů, částečně nahrazují etapu průzkumů a rozborů [dle předcházejícího stavebního zákona (zákon č. 50/1976 Sb.) se stav území zjišťoval jednorázově za účelem zpracování územně plánovací dokumentace] a jsou pořizovány a průběžně aktualizovány pro celé území České republiky ve dvojí podrobnosti – pro správní obvody obcí s rozšířenou působností (119 sledovaných jevů) a území krajů (37 sledovaných jevů). Územně analytické podklady jsou základním zdrojem informací a obsahují podklady pro rozbor udržitelného rozvoje (zjištění a vyhodnocení stavu a vývoje území, jeho hodnot, limitů využití území, záměrů na provedení změn v území) a vlastní rozbor udržitelného rozvoje území.

Územní studie (ÚS) slouží jako podklad pro pořizování Politiky územního rozvoje a územně plánovací dokumentace a jejich změn, slouží jako podklad pro rozhodování v území, ověřuje možnosti a podmínky změn v území, navrhuje, prověřuje a posuzuje možná řešení vybraných problémů, případně úprav nebo rozvoj některých funkčních systémů v území, například veřejné infrastruktury, územního systému ekologické stability, které by mohly významně ovlivňovat nebo podmiňovat využití a uspořádání území nebo jejich vybraných částí.

Politika územního rozvoje (PÚR) je celostátním strategickým a koncepčním nástrojem územního plánování, který slouží zejména pro koordinaci územního rozvoje na celostátní úrovni a pro koordinaci územně plánovací činnosti krajů a současně jako zdroj důležitých argumentů při prosazování zájmů ČR v rámci územního rozvoje Evropské unie. Politika územního rozvoje obsahuje republikové priority územního plánování pro zajištění udržitelného rozvoje území, které určují požadavky na konkretizaci obecně formulovaných cílů a úkolů územního plánování. Míra uplatnění každé priority závisí na charakteru konkrétního území, na tom, jaký vztah

Schéma nástrojů územního plánování

územních podmínek byl zjištěn v rozboru udržitelného rozvoje území, zpracovaném v ÚAP obcí a ÚAP kraje. Republikové priority s přímou vazbou na plánování krajiny jsou v PÚR uvedeny v člancích č. 14, 14a, 19, 20, 20a, 21 a 25.

Zásady územního rozvoje (ZÚR) v nadmístních souvislostech území kraje zpřesňují a rozvíjejí cíle a úkoly územního plánování v souladu s PÚR a určují strategii pro jejich naplňování, obsahují koncepci rozvoje území kraje, určují základní požadavky na účelné a hospodárné uspořádání území kraje, upřesňují územní podmínky koncepce ochrany a rozvoje přírodních, kulturních a civilizačních hodnot území kraje, vymezují cílové charakteristiky krajiny a koordinují územně plánovací činnost obcí. Textová část ZÚR obsahuje mj. také koncepci rozvoje území kraje, určující základní požadavky na jeho účelné a hospodárné uspořádání, vyjádřenou v upřesnění územních podmínek koncepce ochrany a rozvoje přírodních, kulturních a civilizačních hodnot území kraje a stanovení cílových charakteristik krajin, včetně územních podmínek pro jejich zachování nebo dosažení. Součástí grafické části ZÚR je výkres typů krajin podle stanovených cílových charakteristik.

Územní plán (ÚP) v souvislostech a podrobnostech území obce zpřesňuje a rozvíjí cíle a úkoly územního plánování v souladu se ZÚR a PÚR, stanovuje urbanistickou koncepci rozvoje (tj. základní koncepci rozvoje území obce, ochrany jeho hodnot, jeho plošného a prostorového uspořádání), koncepci uspořádání krajiny, koncepci veřejné infrastruktury a vymezuje zastavěné území, plochy a koridory – zejména zastavitelné plochy, plochy přestavby, veřejně prospěšné stavby, veřejně prospěšná opatření a územní rezervy. Ve vztahu k tematice plánování krajiny obsahuje textová část územního plánu zejména základní koncepci rozvoje území obce, ochrany a rozvoje jeho hodnot, urbanistickou koncepci (včetně vymezení zastavitelných ploch, ploch přestavby a systému sídelní zeleně) a koncepci uspořádání krajiny (včetně vymezení ploch a stanovení podmínek pro změny v jejich využití, územní systém ekologické stability, prostupnost krajiny, protierozní opatření, ochranu před povodněmi, rekreaci, dobývání ložisek nerostných surovin apod.). Grafická část územního plánu obsahuje hlavní výkres obsahující urbanistickou koncepci, vymezení ploch s rozdílným způsobem využití, zastavěného území, zastavitelných ploch a ploch přestavby, dále koncepci uspořádání krajiny včetně ploch s navrženou změnou využití, koncepci veřejné infrastruktury včetně vymezení ploch a koridorů pro dopravní a technickou infrastrukturu, ploch a koridorů pro územní rezervy. V případě potřeby lze urbanistickou koncepci, koncepci uspořádání krajiny a koncepci veřejné infrastruktury zpracovat v samostatných výkresech. Grafická část může být také doplněna schémata.

Regulační plán v řešené ploše stanovuje podrobné podmínky pro využití pozemků, umístění a prostorové uspořádání staveb, ochranu hodnot a charakteru území, vytváření příznivého životního prostředí a vymezuje veřejně prospěšné stavby a veřejně prospěšná opatření. Regulační plán je závazný pro rozhodování v území a ve vymeze-

ných případech může nahradit některá územní rozhodnutí. Ve vztahu k tematice plánování krajiny textová část regulačního plánu obsahuje mj. podmínky pro umístění a prostorové řešení staveb, včetně urbanistických a architektonických podmínek pro zpracování projektové dokumentace a podmínek ochrany krajinného rázu (například uliční a stavební čáry, vzdálenost stavby od hranic pozemků a sousedních staveb, půdorysnou velikost stavby, výšku, objem a tvar stavby, určení částí pozemku, které mohou být zastavěny či zastavitelnost pozemku dalšími stavbami), případně také podrobné podmínky pro vymezení a využití pozemků územního systému ekologické stability. Grafická část regulačního plánu vždy obsahuje hlavní výkres obsahující hranici řešené plochy, vymezení a využití pozemků a graficky vyjádřitelné podmínky umístění staveb veřejné infrastruktury.

Přestože jsou pozemkové úpravy v platném stavebním zákoně uvedeny pouze v jednom odkazu [§ 80 odst. 2, písm. e)], je namístě se zde v rámci problematiky plánování krajiny alespoň rámcově zmínit o jejich vztahu k územnímu plánování. Pozemkové úpravy řeší nezastavěné území na úrovni vlastnických parcel. V rámci pozemkových úprav se parcely prostorově a funkčně scelují nebo dělí, zajišťuje se přístup na pozemky a řeší se vlastnické vztahy. Součástí pozemkových úprav je také návrh a realizace zařízení pro zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodohospodářská opatření a opatření ke zvýšení ekologické stability krajiny. Výsledky pozemkových úprav slouží pro obnovu katastrálního operátu a jako neopomenutelný podklad pro územní plánování. V § 9 zákona o pozemkových úpravách (zákon č. 139/2002 Sb.) se mj. uvádí, že plán společných zařízení (který je základní kostrou každé pozemkové úpravy), musí být v souladu s územně plánovací dokumentací (...) a musí být dohodnut s úřadem územního plánování. Na tomto místě dochází k zásadnímu prolínání územního plánování s pozemkovými úpravami, neboť návrhem plánu společných zařízení jsou vytvářeny konkrétní podmínky pro vlastní realizaci (některých) veřejně prospěšných staveb a veřejně prospěšných opatření vymezených v územně plánovací dokumentaci (územním plánem), jimiž jsou zpravidla plochy prvků územního systému ekologické stability, protipovodňová opatření či dopravní infrastruktura.

Způsob a možnosti uplatňování jednotlivých nástrojů územního plánování v rámci procesu plánování krajiny

Výše uvedené a popsané nástroje územního plánování jsou významově a hierarchicky uspořádány. Každý z nich má jinou kompetenci, co se týká vymezených požadavků na řešení, koncepčních rámců, cílů, úkolů, územního rozsahu a míry podrobnosti řešení. Tyto skutečnosti proto musejí být plně respektovány při pořizování a zpracování jednotlivých druhů územně plánovacích dokumentací a další územně plánovací činnosti.

Jako příklad lze uvést požadavky na způsob řešení ochrany a rozvoje krajiny. V ustanovení § 18 odst. 4 platného stavebního zákona (SZ) se mj. uvádí, že územní plánování chrání krajinu jako podstatnou složku prostředí života obyvatel. V Politice územního rozvoje je tento cíl zpřesněn v článku 14 s požadavkem na zachování rázu jedinečné urbanistické struktury území, struktury osídlení a jedinečné kulturní krajiny, které jsou výrazem identity území, jeho historie a tradice (...). Zásady územního rozvoje [ve smyslu ustanovení vyhlášky č. 500/2006 Sb.; příl. č. 4 – I/1/f)] stanovují cílové charakteristiky krajin, včetně územních podmínek pro jejich zachování nebo dosažení. Územní plán (§ 43 odst. 3 SZ) stanoví základní koncepci rozvoje území obce, ochrany jeho hodnot, jeho plošného a prostorového uspořádání, uspořádání krajiny a koncepci veřejné infrastruktury; vymezí zastavěné území, plochy a koridory (...) a stanoví podmínky pro využití

Nástroj ÚP	Podrobnost řešeného území	Použité měřítko základní (volitelné)
Politika územního rozvoje ČR	Oblasti, osy, koridory a plochy	schéma
Zásady územního rozvoje	Rozvojové oblasti, specifické oblasti, rozvojové osy, plochy a koridory nadmístního významu	1 : 100 000 (1 : 200 000; 1 : 50 000)
Územní plán	Plochy a koridory	1 : 5 000 (1 : 10 000)
Regulační plán	Pozemky	1 : 1 000 (1 : 500; 1 : 2000)

Tabulka 2. Podrobnost a měřítko řešení jednotlivých nástrojů územního plánování

těchto ploch a koridorů. Regulační plán (§ 61 odst. 1 SZ) stanovuje podmínky pro vymezení a využití pozemků, pro umístění a prostorové uspořádání staveb veřejné infrastruktury a vymezí veřejně prospěšné stavby nebo veřejně prospěšná opatření.

Ing. arch. Vladimír Dujka ● projektant

Plánování krajiny – panelová diskuse

Moderátor:

Ing. arch. Martin Říha, člen AUÚP a pamětník posledních tří zákonných úprav pro územní plánování a stavební řád.

Účastníci panelu:

doc. Ing. Petr Kučera, Ph.D., vedoucí Ústavu plánování krajiny, Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně

RNDr. Radim Perlín, Ph.D., Výzkumné centrum RURAL, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ing. arch. Vladimír Dujka, projektant-urbanista se zaměřením na urbanismus a krajinné plánování, vč. projektování ÚSES

Ing. Pavel Chotěbor, vedoucí oddělení ochrany krajiny a lesa Ministerstva životního prostředí České republiky

Ing. arch. Vlasta Poláčková, projektantka – urbanistka Urbanistického atelieru UP-24 v Praze

Martin Říha: Podíváme-li se na vývoj stavebního zákonodárství za posledních padesát let, vidíme zcela jistě pokrok. Zákon č. 84/1958 Sb. krajinu v podstatě ignoroval, plánování považoval za nástroj přípravy investiční výstavby. Další zákon č. 50/1976 Sb. byl na svoji dobu vlastně pokrokový. Objevily se v něm první náznaky ohledu k životnímu prostředí a k přírodě. Poprvé v něm byl například zmíněn územní systém ekologické stability. Poslední zákon č. 183/2006 Sb. se péčí o krajinu již zabývá. Někteří říkají, že je v něm dost nástrojů na ochranu krajiny, jiní kritizují nedostatky, např. mezeru v kompetencích a měřítku mezi obcemi a krajem v případě ZÚR a územního plánu nebo poukazují na to, že homogenní území, např. NP Šumava nebo MP Krkonoše se řeší ve dvou zásadách územního rozvoje s jinými pořizovateli. Předmětem panelu ale není kritika, nýbrž diskuse. Proto položím otázku panelistům: **Jaký je vztah územně plánovací činnosti a ochrany dalších zájmů v krajině stanovených speciálními (zákon o ochraně životního prostředí, vodní zákon, o lesích apod.)? Implementace předpisů totiž ovlivňuje, jak bude územně plánovací činnost úspěšná. Proto je důležitá součinnost se správními úřady.**

Vlasta Poláčková: Mám dojem, že ochrana půdy, vody či památek funguje u nás celkem dobře. Více mě trápí krajina, která nespadá do režimu zvláštní ochrany. U ní hledáme důvody, proč ji chránit, mnohem hůře.

Pavel Chotěbor: Chtěl bych zmínit ostatní krajinu, která není chráněna podle zákona. V zákoně o ochraně přírody a krajiny se v úvodu píše, že ochrana se uskutečňuje též účastí v procesu územního plánování. Takto to funguje v praxi jen zřídka. Na MŽP cítíme značný prostor pro zlepšení. Diskutujeme například, kam sahají kompetence odborů ochrany životního prostředí v územním plánování. MŽP se nově podílí na osnově územní studie krajiny. Tento dokument by mohl být něco víc, než stávající dokumenty. Například vodní režim, biodiverzita v územním plánu řešena není. Dále by se v ní mohlo objevit plánování dalších činností (vodohos-

podáři nebo lesníci). Nejsme si totiž jisti, zda územní plán je schopen zajistit vhodné způsoby hospodaření v krajině. Intenzivně vnímám rozdíl přístupů resortů. MMR s MŽP diskutuje, kdežto resort zemědělství diskusi nepřipouští. Máme určitou naději na zlepšení, začínají například fungovat výbory pro udržitelný rozvoj při radě vlády.

Radim Perlín: Já vidím územní plán jako nástroj dohody o využití území. V té dohodě musejí být tři vrcholy: veřejná správa, hájící veřejný zájem, druhý vrchol tvoří orgány státní správy, hájící zájmy dotčené státem, třetí vrchol je jedinec, osoba, majitel, investor. Územní plán musí vytvořit dohodu těchto tří skupin. Jakmile se převáží na jednu stranu, je to vždycky plán nefunkční, není respektován.

Martin Říha: **Do jaké míry má být územní plán regulativní a do jaké kreativní? Jaký může být přínos investora, obyvatele, ale i autora? Je pro to dnes prostor? Nakonec rozpory řeší správní soudy.**

Vlasta Poláčková: Měli bychom se pokusit přinést do území vlastní vklad. Nejsme to my, autoři, kdo v území žijí, jsou to jeho obyvatelé. Musíme s nimi komunikovat a umět vystihnout, co potřebují. My například můžeme krajinu vnímat jinak než místní. Narážíme na to, že se představy někdy zásadně liší (např. podnikatel si přeje, aby komunikace zůstala slepá, a nechce ji propojit s cyklostezkou).

V zásadách územního rozvoje regulace či restrikce směřují do veřejné infrastruktury, tu jsme schopni exaktně definovat, víme, co chceme. Zásady jsou napsány správně i v kapitole týkající se osídlení, a přesto je nástroj neúčinný. Pak žasneme, jaké investice se v území vyskytují: haly stovky metrů dlouhé. Nechápe, kde se stala chyba. Bylo to na úrovni ZÚR, nebo územního plánu?

Vladimír Dujka: Urbanista by měl území perfektně znát. Očekává se od něj, že přinese přidanou hodnotu. Územní plánování je navíc konsenzuální záležitost, není autorská činnost. Architekt svým návrhem ovlivní život na několik desetiletí, pokud se špatně nastaví směřování krajiny, tak je to na staletí.

Petr Kučera: Každé území lze rozvíjet podle několika scénářů. Kreativita autorů se může projevit tím, že nabídne obci variantní řešení, vyhodnotí důsledky a dopady scénářů a předloží je obyvatelům, aby se vyjádřili.

Martin Říha: **Dnes územní plánování pomíjí ekonomický rozměr území: např. ceny pozemků, daňové výnosy apod. Není to jednou z příčin, že se život ubírá jinými cestami, než ukazuje územní plán?**

Radim Perlín: Dokud bude územní plán tak formalistický, jak nyní, bude málo místa pro tvůrčí autorský přístup. Pléduji pro to, aby příliš velká formalizace v procesu plánování byla

snížena a zvýšila se role skutečné diskuse při pojednávání. To, že územní plán pomíjí ekonomiku území, je notorický problém, který se obtížně postupně mění. Nelze jej vyřešit vyhláškou, pokynem. Nápravu lze dosáhnout tím, že urbanisté se budou vzdělávat, naučí se vnímat ekonomické souvislosti. Urbanista musí plánovat tak, aby byl návrh z ekonomického hlediska obhajitelný. Stojí-li realizace návrhu násobky rozpočtu obce, je plán nereálný.

Martin Říha: *Shodneme se, že je veřejným zájmem, aby bylo přednostně využito současně zastavěné územní sídla, než zabírat volné pozemky za hranicí zastavěného území. Po roce 1990 byly např. pokusy o zavedení daňového znevýhodnění nevyužitých nemovitostí dle možného výnosu ze stavebního pozemku. Od opatření se slibovalo, že majitelé nevyužitých pozemků ve městě budou tlačeni k opětovnému využití nebo prodeji, který by nové využití umožnil.*

Petr Kučera: Pozitivní stimulace využití území může přijít z resortů životního prostředí, místního rozvoje nebo resortu kultury. Avšak garantovat aktivitu vlastníků nástroji územního plánování bude podle mého názoru obtížné. Fantazie lidí a jejich obraznost je nekonečná, to plán nedokáže předurčit. Územní plánování může spíše říci, jaká území jsou ohrožena, co má být chráněno, jak předcházet střetům apod.

Miroslav Tůma: Územní plánování má dvě podoby – ekonomickou střednědobou na řekněme 15 let a pak polohu dlouhodobou, která se obzvláště týká krajiny. Základem pro práci urbanisty je, podle mého názoru, pochopení území, nikoli kreativita. Co pod pojmem kreativita rozumíte? Jak chápete dlouhodobou vizi?

Vlasta Poláčková: Pochopení území a kontinuita a současně zachycení nových trendů pokládáme za samozřejmost. Slovo vize je možná určité zaklínadlo, ale každý architekt se o její formulaci snaží.

Pocitují absenci nástrojů, které by omezily vznik disproporčních územních plánů – nezastavěný pozemek stavební je dnes stejně nízko zdaněn jako pozemek zemědělský. To zvyšuje tlak na vymezování stavebních pozemků. Ani spoluúčast developerů na územním plánování nezaručuje ekonomicky proveditelné řešení. Někdy jen spekulují. Nemůžeme se spolehnout na to, že by trh rozumělo reguloval.

Martin Říha: *Kreativita do plánování patří. Vznik Lednicko-valtického areálu je toho příkladem. Majitelé a jejich architekti měli vizi, nešlo jen o pochopení zákonitostí konkrétního území. Vytvořili si prostor pro ztvárnění tvaru, barevnosti, pro kompozice. Kultivovaná česká krajina je naše deviza.*

Martin Perlín: Mám přání, abychom přestali mluvit o růstu, ale začali mluvit o rozvoji. Růst chápu jako kvantitativní ukazatel. Byl bych raději, kdyby rostla kvalita sociálního, environmentálního a ekonomického prostředí.

Petr Kučera: Přírodní zdroje musíme rozdělit na neobnovitelné, které musíme bilancovat a čerpat je uvážlivě, a obnovitelné. U obnovitelných zdrojů (například půdní úrodnost, hydrologický režim, druhové bohatství) musí územní plán zajistit mechanismy, které je budou skutečně obnovovat. V různých místech budou mechanismy různé. Právě v individuálním řešení se může projevit kreativita krajinářských architektů, urbanistů a ekologů. Tím se spojí kreativita s vizí.

Milan Košař: Víme, jak se s územním plánem zachází? Po dobu vzniku územního plánu se pořizují desítky změn, tím se drolí koncepce. Nikomu to však nevadí.

Vladimír Dujka: Územní plány jsou tak složité, že jim nikdo nerozumí. Projektanti píší plán pro soudce, ne pro obyvatele. Regulativům nerozumí ani stavební úřady. Vytrácí se koncepce, právní pozitivismus a zbytnění dokumentace je toho důsledkem.

Dotaz: *Říká se, že máme plánovat ve spolupráci s uživateli. Kdo dnes ale uživatelé jsou? V priméru nepracuje mnoho lidí. Mezitím se uživatel krajiny proměnil. Chce mít zahrádku, plot. Jak s ním tedy spolupracovat?*

Martin Perlín: Na venkově žije 3,5 milionu obyvatel. V zemědělství pracuje 80 000 obyvatel! Uživatel krajiny je každý z nás. Počet uživatelů neklesá, jsou jen jiní, mají jiné požadavky. Prostupnost krajiny se v čase měnila. Dříve byla každá mez soukromá. Úkolem územního plánování je ovšem nepochybně zvyšovat průchodnost pro lidi, živočichy, biotopy.

Vlasta Poláčková: Jedním z nejdůležitějších úkolů územního plánování je zachování veřejně přístupných prostor pro veřejnost, tzn. umožnit přístup k vodním plochám, na významná místa, vyhlídky, přírodní úkazy apod. Není to samozřejmé. Využívejme nástroje – můžeme označit jev jako přírodní kulturní dědictví, využít veřejně prospěšná opatření, věcná břemena, odkup obce apod.

Lacina: Územní plánování by mělo chránit především veřejný zájem. S tím souvisí účast veřejnosti na projednávání. Často ovšem účast sklouzne v jednání „soukromníků“.

Martin Říha: Participace musí začít již u zadání díla. Pořizovatelé podceňují jeden moment: musí umět oddělit relevantní podněty a odmítnout podněty, které nejsou v kompetenci územního plánování. Časná komunikace s veřejností má smysl, ulehčí práci pořizovatele i projektanta, otupí hrany v momentě, kdy veřejnost vstupuje do procesu plánování dle zákona. Už nejsme „my“ a „oni“.

Zapsal: Vít Řezáč

Závěry a doporučení z panelové diskuse v rámci bloku „Plánování krajiny“

Martin Říha

Z „pilotních příspěvků“ panelistů a z následné panelové diskuse vplynuly následující závěry a doporučení:

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), v platném znění, i jeho prováděcí vyhlášky představují předpisy, které po zákonu č. 84/1958 Sb. a po zákonu č. 50/1976 Sb. věnují ochraně životního prostředí, a v tom i ochraně krajiny a přírody, podstatně větší pozornost a váhu, ale přesto trpí obsah i postupy podle nich některými nedostatky, které snižují jeho použitelnost a praktickou účinnost.

- Jsou to především **složitost, malá srozumitelnost některých pojmů, zbyrokratizování procesu územního plánování**, a tím ztráta atraktivity pro veřejnost jako nástroje dorozumění – dočasné shody o funkčním využití a prostorovém uspořádání řešených území mezi vlastníky, uživateli, správci pozemků a fondů v něm, návštěvníky, odborníky relevantních přírodovědných i společenských disciplín, dotčenými správními úřady a politickou reprezentací.
- **Závazné kategorie ÚPD (ZÚR, ÚP a RP) nejsou vždy vhodné** měřítkem, obsahem i kompetencemi pořizovatelů a uživatelů **pro řešení problematiky krajiny**. Chybí možnost jiného vymezení řešeného území více obcí, než správní území kraje, např. pro národní parky a chráněné krajinné oblasti, průmyslové aglomerace apod., jako byly ÚPn VÚC. Územní krajinářské studie se ze zákona neschvalují, tudíž nejsou závazné a **nemají stejnou váhu**, jak by bylo žádoucí. **Snahy po legislativním zakotvení a metodickém zvládnutí závazných krajinářských plánů jsou zatím roztržité** mezi akademická pracoviště, resorty životního prostředí, zemědělství, kultury a místního rozvoje, **chybí koordinace a nezbytné sjednocení priorit na optimálním využití a prostorovém uspořádání krajiny jako veřejného (společného) zájmu**, nadřazeného dílčím zájmům resortním, skupinovým či soukromým.
- **Projektová řešení konkrétních krajinářských opatření se mohou uplatnit v ÚPD až v úrovni regulačních plánů, v navazujících dokumentacích k územnímu řízení**, na zemědělské půdě pak i v projektech komplexních pozemkových úprav či osnov v působnosti orgánů MZe. V zásadách územního rozvoje krajů a v územních plánech obcí lze verbálně formulovat jen obecné zásady a v grafice jen některé v příslušném měřítku vyjádřitelné schematické principy.
- **Územní plánování v rozporu s faktem, že působí v podmínkách tržního hospodářství, jen okrajově zahrnuje a používá ekonomické nástroje** (hodnota a ceny pozemků, pozemková a „polohová“ renta, cenové mapy, daňové stimuly k racionálnímu využití již zastavěného a k ochraně nezastavěného území apod.), což způsobuje, že **se reálné rozhodování o využití i uspořádání území odehrává občas mimo subsystém územního plánování** a ten je reflektuje až „ex post“. **Namísto včasné iniciace změn nebo regulace ve veřejném zájmu** tak jen dodatečně a pod tlakem legitimizuje **anarchii v území**, způsobenou tlakem na volené orgány i orgány státní správy od ekonomicky silných nebo politické moci spřízněných subjektů. **Úřady územního plánování využívají jen výjimečně nebo nevyužívají vůbec některé nástroje SZ** (např. plánovací smlouvy, ale i instituty jako rozhodnutí o odstranění „černé“ stavby, sankce apod.) nebo vykládají některá ustanovení SZ jinak, v rozporu se zákonodárcem zamýšleným účelem.
- **Některá ustanovení Evropské úmluvy o krajině jsou v ČR implementována jen formálně**, v minimálním přípustném rozsahu. V ní i v Aarhuské úmluvě, kterou ČR ratifikovala rovněž, je kladen **daleko větší důraz na aktivní zapojení veřejnosti** (odborné i laické, lokální i obecně zájmové) při přípravě zadání, ve stanovení a hodnocení pracovních variant řešení, k snazšímu dosažení konsenzu u návrhu ÚPD. Je žádoucí zajistit si takovou účast nad rozsah, stanovený zákonem, i když je to pracné a náročné, mimo jiné i vzhledem k malé poučenosti veřejnosti o účelu a kompetencích územního plánování. **Architekti i krajináři by v tom měli udělat více pro osvětu obyvatel a používat srozumitelného jazyka**, neodrazujícího účastníky od projevení názoru nebo dotazu.
- **Ambice územního plánování „zastřešit“ dílčí veřejné zájmy**, vyjádřené ve zvláštních předpisech pro ochranu přírody a krajiny, vod, ovzduší, ZPF, zákona o lesích, o odpadech a dalších, kterými se řídí příslušné resorty, **narážejí někdy na rigidní výklad těchto předpisů a neochotu k hledání shody na prioritách veřejného zájmu na optimálním využití i uspořádání území**. Neochota takové rozpory řešit dle SZ na MMR vede občas k tomu, že **odborné problémy a rozpory nakonec neřeší společně odborné orgány sporných stran, ale absurdně správní soudy**, často s omezením přezkumu jen na dodržení zákonů a správních procesních procedur, namísto posouzení věcného jádra sporu a nalézání veřejného zájmu. **To je žádoucí změnit**.
- **Současný stavební zákon** podstatně **posílil fázi analytickou**, tzn. zjišťování relevantních informací o stavu a trendech v území, zejména zavedením kategorie pravidelně aktualizovaných územně analytických podkladů, s předepsanou strukturou indikátorů. **Pro krajině**

plánování je však tato rigidní struktura v mnohém nedostatečná, nebo jsou pro obce s rozšířenou působností některé údaje v potřebné formě a struktuře nedostupné. **Tato osnova** na druhé straně už **nereflektuje množství nových, dostupných analytických podkladů z různých resortních pracovišť**, jako VÚV TGM, VÚMOP, SZÚ, AOP a dalších, velmi dobře **využitelných** jednak **pro rozbor podmínek pro udržitelný vývoj krajiny v ÚAP**, ale i **pro podporu formulací v regulativech ÚPD**. Využití těchto nových podkladů je žádoucí, neboť zjednodušuje dohodu s dotčenými správními úřady a posiluje pozici projektanta i pořizovatele v případných rozporech a přezkumech.

- **Kromě analytické fáze a restriktivní regulace územní plánování** a jeho dokumenty **musí nabízet uživatelům území a správním orgánům i určitou vizi** na zlepšení podmínek v něm, **kreativní „nadhodnotu“** dokumentace, kde po zhodnocení kladů, nedostatků, hrozeb a příležitostí řešeného území navrhne změny, posilující klady a příležitosti a odstraňující nebo zmírňující nedostatky a vnější hrozby. **Při tom nemůže resignovat na ekonomické, sociální ani environmentální souvislosti řešení a jejich vyváženost**, podmiňující přijatelnost výsledného návrhu i pro veřejnost a její politickou reprezentaci. Skutečnost je taková, že tzv. **„vyhodnocení vlivů navrhovaného řešení na udržitelný rozvoj území“** je legislativně a metodicky až **přeuročené u hodnocení vlivu na životní prostředí**, tedy pro environmentální pilíř udržitelnosti, zatímco **aspekty ekonomické a sociál-**

ní jsou zpracovávány často laicky, nedostatečně, bez zapojení příslušných odborníků – ekonomů, sociologů, sociálních geografů apod. Hodnocení vlivů na lidské zdraví v příloze ke SZ dokonce chybí vůbec, ač v zákonu č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, je u koncepcí předepsáno. **I zde by mělo dojít ke srovnání hloubky a rozsahu na míru, vyhovující účelu** hledání optimálního funkčního využití a prostorového uspořádání území, a nepřehánět ani rozsah, ani hloubku hodnocení, pokud je dost argumentů na podporu řešení v ÚAP, dalších podkladových materiálech a případně v dalších doplňujících průzkumech a rozbozech.

V diskusi z pléna **zazněl dokonce návrh, zda by se neměl dát podnět k přípravě nového zákona o územním plánování**, který by měl být jednodušší, srozumitelnější co do účelu a užitečnosti pro veřejnost i veřejnou správu, podstatně odbyrokratizovaný a vracející se k pojetí územního plánování jako kombinaci odborného a komunitního plánování, s větší účastí veřejnosti, s větším prostorem pro odbornost a kreativitu architekta a s potlačením právní rigidity obsahu i procesů pořízení. **Účastníci panelu i posluchači se však shodli, že takový záměr** je ve světle právě aktuální velké novely stavebního zákona **v dohledné době nereálný**. Ukazuje to však nepřímě, že ani současný stavební zákon není v části, pojednávající územní plánování, ještě pro krajinné plánování zdaleka optimální a do procesu přípravy příští právní úpravy bude třeba více zapojit i odborníky krajináře, krajinné ekology, má-li v ní být „volná krajina“ řešena na stejné úrovni, se stejnou závazností, jako zastavěná a zastavitelná území.

Ing. arch. Martin Říha ● architekt, urbanista

LPIS a jeho využití při řešení krajiny

Petr Birklen

Krajina v České republice je převážně kulturní, tedy významně utvářena dlouhodobou činností člověka. Z její celkové rozlohy (7,9 mil. ha) je v současnosti 54 procent využíváno k zemědělskému hospodaření. Zemědělské plochy a způsob jejich využívání významně ovlivňují stav i funkce zbylých částí krajiny. Územní plánování musí z povahy svého poslání, kterým je zajištění vyváženého (udržitelného) rozvoje území při zachování jeho hodnot, působit ve vztahu k zemědělství (stejně jako k jiným odvětvím) více směřně. Musí zajistit podmínky pro produkci potravin a dalších zemědělských komodit, musí respektovat socio-ekonomické podmínky vázané zejména na venkově na zemědělské odvětví a dále musí dbát na snížení negativních dopadů zemědělství na přírodu a krajinu. Aktuální a dostatečné informace o povaze zemědělského hospodaření (výroby) jsou jedním z důležitých vstupů v procesu územního plánování. Data shromážděná v systému LPIS k nim bezesporu patří také. Tento příspěvek je přes rozsah zemědělské problematiky zaměřen pouze na využití vybraných dat systému LPIS při plánování v krajině (v územním plánování).

Základní informace o LPIS

LPIS (Land Parcel Identification System) je klíčovou částí integrovaného administrativního a kontrolního systému (IACS), který je využíván pro kontrolu a administraci žádostí o podporu v rámci Společné zemědělské politiky i vybraných národních programů a opatření resortu zemědělství. Systém LPIS je provozován ve všech zemích Evropské unie jako podmínka pro uvolnění dotačních prostředků fondů EU určených pro zemědělství. Jádrou součástí systému LPIS je registr půdy, který začal v ČR vznikat v roce 1999 a zprovozněn byl v roce 2003 (spuštění registrace farmářů). Za dobu existence českého LPIS byla provedena řada úprav a aktualizací systému, které sledovaly aktualizace národní legislativy, požadavky na stále rozšířenější a propracovanější kontrolní systém, a také požadavky ze strany farmářů. Systém LPIS v posledních verzích lze tedy považovat za velmi rozsáhlý, komplexní systém, který lze využívat i nad rámec jeho hlavního účelu.

LPIS je součástí Integrovaného systému veřejné správy fungující na principu geografického informačního systému (GIS). Jeho existence je zajištěna právní úpravou zákona o zemědělství (zákon č. 252/1997 Sb.). Hlavní funkcí LPIS je:

- evidence půdy (tzv. referenční registr);
- evidence ekologicky významných ploch;
- evidence hospodářství dle objektů určených k chovu evidovaných zvířat (s výjimkou včel).

Základní jednotkou LPIS je půdní blok (dle nařízení EK tzv. Farmer's block). Jedná se o souvislou obhospodařovanou plochu, která může být nejen zemědělskou půdou, ale může se jednat také o vodní plochu užívanou za účelem chovu ryb nebo vodních živočichů, zalesněnou zemědělskou půdou nebo o ekologicky významnou plochu, která není zemědělskou půdou. Podmínkou registrace půdního bloku je mimo uvedených charakteristik zřetelnost jeho hranic v terénu a minimální výměra, která musí být minimálně 0,01 ha. Půdní blok může obsahovat tzv. díl půdního bloku, na který se se vztahuje obdobná charakteristika jako u půdních bloků s tou výjimkou, že musí být obhospodařována konkrétním uživatelem a musí na něm být pěstován pouze jeden druh zemědělské kultury (může být také registrovanou ekologicky významnou plochou). Na půdní bloky i jejich díly se vztahuje evidenční povinnost, čili povinný rozsah informací, které jsou následně v určitém rozsahu využitelné i mimo systém LPIS. Jedná se například o výměru půdního bloku, identifikaci hranic, kulturu, přítomnost ekologicky významných ploch, uplatňovaná opatření a další.

Z hlediska práce se systémem je LPIS provozován ve třech samostatných aplikacích:

- veřejný registr půdy (pLPIS);
- registr půdy pro farmáře (iLPIS);
- WMS/WFS služby.

Veřejný LPIS umožňuje přístup k vybraným informacím registru bez omezení uživatelů v režimu prohlížení. K dispozici je řada tematických map pro celé území České republiky. Dle preferencí je možné vypínat a zapínat jednotlivé vrstvy. Základní navigace probíhá dle katastrálního území, čtverce nebo půdního bloku. Aplikace umožňuje rovněž export vybraných údajů vztahených vždy ke konkrétnímu katastrálnímu území. Export probíhá asynchronně zasláním požadovaných dat (ve formátu xls) na emailovou adresu žadatele. Aplikaci pro farmáře mohou využívat pouze registrovaní uživatelé. Kromě prezentace evidovaných dat nabízí aplikace širší servis související zejména s podáváním žádostí o dotace a plněním požadavků národní legislativy. Pro další práci s daty systému LPIS aplikacích je bezesporu nejužitečnější aplikací WMS/WFS služby. Prostřednictvím aplikace lze získat data systému LPIS rozdělená do devíti tematických oblastí. Data jsou dostupná jak pro zpracování v externích aplikacích uživatele (formát shp, shx), tak zobrazením na URL adresách nebo v podobě rastrového obrázku. Data jsou pro celé území ČR poskytována zdarma. Všechny uvedené aplikace jsou doprovázeny uživatelskými příručkami. Přístupy do aplikací jsou možné například přes portál farmáře na www.eagri.cz.

Využitelnost LPIS při řešení krajiny v územním plánování

LPIS může mít/má v územním plánování postavení podkladu. Nabízená data mohou být podkladem jak pro zpracování územních studií (nově například územní studie krajiny), tak pro zpracování návrhu územního plánu obce. U zpracování územních plánů platí princip, že výsledná kvalita územního plánu významně závisí na kvalitě a dostupnosti podkladových dat stejně jako na kvalitě zadání územního plánu. Jak lze tedy LPIS v územním plánování účinně využít?

Erozní ohroženost (protierozní opatření)

LPIS obsahuje tzv. vrstvu erozní ohroženosti území ČR (správce VÚMOP) a vrstvy z ní odvozené. Jedná se o polygonovou vrstvu s odstupňovanou mírou erozní ohroženosti, která je dostupná přes WMS služby. V LPIS slouží tento podklad farmářům jako informace, kde jsou v případě čerpání plateb vázání tzv. standardy dobrého zemědělského a environmentálního stavu tzv. GAEC. V územním plánování mohou být tyto podklady využitelné přímo jako informace o území, nebo je lze dále kombinovat. Upřesňující analýzu lze provést například nad dalšími vrstvami LPIS (dostupnými přes WMS):

- půdní bloky (velikost půdního bloku zvyšuje míru rizika);
- dráhy soustředěného odtoku (přítomnost či nepřítomnost identifikuje místa koncentrovaného odtoku, zvýšený erozní tlak na podloží a místa pravděpodobné akumulace erodovaného materiálu).

Z veřejného LPIS lze navíc exportem získat další informace, jako jsou přítomnost odvodňovacích zařízení (včetně výměry odvodněné plochy), vzdálenost půdního bloku od vodního útvaru a další. Analýzou všech těchto dat lze s poměrně vysokou mírou přesnosti identifikovat riziková místa z hlediska eroze a zrychleného odtoku vody v území. Další možností je vlastní výpočet potenciální erozní ohroženosti v konkrétním katastru. K výpočtu se použije rovnice USLE [Wischmeier, Smith 1978], potřebná data lze získat exportem z veřejného LPIS. Tato metoda sice klade nároky na znalost výpočtu, dostupnost dalších podkladů a specializovaného softwaru, nicméně nabízí přesnější výsledky. S takto získanou vlastní vrstvou erozní ohroženosti lze pak pracovat v podobném rozsahu jako při použití vrstvy získané z LPIS a zpracované pro celé území ČR. Nevýhodou v obou použitých případech je skutečnost, že výsledky prakticky nereflktují již provedená protierozní opatření v území, neboť takové informace jsou v ucelené podobě jen obtížně zjistitelné a je nutné je získat na základě terénního průzkumu v území nebo vyžádáním dalších podkladů u obcí, SPÚ, SFŽP a dalších.

Ochrana přírody a krajiny

Z důvodu vazby na přímé platby a další dotační tituly v zemědělství nabízí LPIS specializované vrstvy zaměřené na funkce krajiny a ochranu prioritních stanovišť. Jedná se o vrstvy:

1. krajinné prvky (ekologicky významné plochy),
2. plochy využívané v ekologickém zájmu,
3. vrstva agroenvironmentálně-klimatických opatření.

Mezi evidované krajinné prvky patří:

4. Mez
5. Terasa
6. Travnatá údolnice
7. Stromořadí
8. Skupina stromů
9. Solitér
10. Příkop (nově od roku 2015)

Cílem evidence krajinných prvků je zachovat jejich funkce v krajině (protierozní, stanovištní, krajinařská, estetická a další) prostřednictvím zahrnutí jejich výměry do plochy, na kterou může zemědělský subjekt čerpat podporu (tzv. přímé platby). Nejedná se tedy primárně o významné krajinné prvky (VKP) dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, i když není vyloučeno, že zde může dojít k překryvu. Ochrana VKP tímto není nijak dotčena. Krajinné prvky představují dílčí evidované části krajiny, které mohou být v územním plánování konfrontovány s širšími a známými potřebami území, jako jsou například řešení erozní ohroženosti, fragmentace krajiny, výskyt zvláště chráněných druhů apod. Pokud existuje v území zájem, aby i tyto prvky podléhaly zvýšené územní ochraně (nad rámec ochrany dle zákona o zemědělství), je možné zajistit jejich územní ochranu prostřednictvím nastavení podmínek jejich využití v rámci ploch s rozdílným způsobem využití.

Plochami využívanými v ekologickém zájmu rozumíme nové rozšíření ploch s environmentálními efekty, na které je možné čerpat dotaci – tzv. platba za ozelenění (greening). Na farmách s výměrou nad 15 ha je zemědělec povinen věnovat 5 procent z celkové výměry orné půdy právě na plochy využívané v ekologickém zájmu (EFA, Ecological Focus Area). Mezi tyto plochy patří:

- Plochy s plodinami, které vážou dusík
- Souvratě
- Úhory
- Plochy s meziplodinami
- Krajinné prvky (nutný nový zákres do LPIS)
- Plochy s rychle rostoucími dřevinami ve výmladkových plantážích
- Zalesněné plochy (dříve zemědělská půda)

Nově jsou prověřovány pásy podél vodních toků a pásy podél lesa. Z uvedeného charakteru ploch je zřejmé, že pro územní plánování lze využít tyto plochy jen omezeně, jako doplňkovou informaci o využívání území. Nicméně současný systém vymezování těchto ploch je postaven na dobrovolnosti zemědělských subjektů. Jediným kritériem je dosažení požadovaného pětiprocentního podílu EFA na orné půdě. Zemědělec tak volí nejčastěji plochy, které jsou pro jeho hospodaření nejméně bolestné, bez ohledu na environmentální efekty, které v území mají nebo mít mohou. V současnosti je diskutována možnost tzv. expertního přednastavení EFA v LPIS dle jejich funkce, které v místních podmínkách mohou plnit. Zemědělec by tak byl při výběru konfrontován s jejich pozitivním/negativním přínosem v rámci půdních bloků. Je možné, že i územní plánování by v tomto procesu mohlo sehrát pozitivní roli tím, že prioritním plochám EFA (zejména krajinné prvky,

zalesněné plochy, možná i pozdější pásy podél lesa nebo vodních toků) přiřčení takové využití, které zemědělcé ještě více motivuje k jeho výběru. Vzhledem k flexibilitě závazku zemědělců a také předpokládaným výhradám je však nejprve tuto možnost a její dopady důkladně zvážit. Agroenvironmentálně-klimatická opatření (AEKO, dříve tzv. Agroenvi) jsou souborem dotačních podtitulů zaměřených na zlepšování podmínek pro život chráněných druhů, případně ochranu stanovišť, a také na adaptaci krajiny na klimatické změny. Plochy pro realizaci těchto opatření jsou vymezeny v takzvaných tematických ENVIRO vrstvách systému LPIS (celkem 20 vrstev, pro rozsáhlost zde neuvedeny). Kromě chráněných území a lokalit soustavy Natura 2000, byly tyto vrstvy vymezeny i ve volné krajině všude tam, kde se cílové fenomény vyskytují. Soubor ploch pro realizaci AEKO poskytuje informaci o výskytu prioritních zájmů ochrany přírody v území a měly by být jedním ze základních analytických podkladů pro oblast ochrany přírody. Spolu s dalšími podklady, jako je výskyt chráněných druhů, ÚSES, VKP a další může vytvářet vstupní vymezení zájmů a potřeb ochrany volné krajiny a předpokladů pro realizaci specifických opatření.

Závěr

LPIS je živý (interaktivní) informační systém, jehož proměny závisí jak na průběžných změnách právních norem (evropských i národních), tak na požadavcích (návrzích) samotných farmářů, kteří mohou využívat určité flexibility závazků. Tato skutečnost představuje komplikaci při využití datových vrstev systému LPIS v procesu územního plánování. Přesto je LPIS komplexní systém, s řadou užitečných informací o území a jeho využívání. Z tohoto důvodu si zaslouží pozornost a další ověřování možností jeho využití v praxi územního plánování. V důsledku mohou být výstupy územního plánování zpracované na podkladě LPIS relevantním a srozumitelným prostředkem pro komunikaci s farmáři, kteří jsou za péči o krajinu do značné míry zodpovědní, a mohou při využití dotačních možností přispět k naplňování veřejných zájmů nad rámec produkce zemědělských komodit.

Použité zdroje:

NAVRÁTILOVÁ, A. – ROZMANOVÁ, N. *Principy a pravidla územního plánování*. Ústav územního rozvoje, Brno: 2015.

PODHRÁZSKÁ, J. – KARÁSEK, P. *Systém analýzy území a návrhu opatření k ochraně půdy a vody v krajině – podklad pro územní plánování a pozemkové úpravy*. VÚMOP Praha: 2014.

Ministerstvo zemědělství: *Použití WMS a WMF služeb – příručka*. Dostupné z: www.eagri.cz.

Mgr. Petr Birklen ● Ekotoxa, s. r. o.

Ochrana půdy a vody ve vztahu k plánování v krajině

Pavel Novák | Petr Fučík

Ochrana vod je velmi úzce provázána s ochranou půdy a to z toho důvodu, že voda odtéká z daného území buď jako voda povrchová či podzemní. Jakost povrchových a podzemních vod významně ovlivňuje aplikace hnojiv a dalších látek v přírodě se nevyskytujících, ale dodávaných na zemědělskou půdu (pesticidy, mořidla, některé látky z atmosférické depozice), uvolňování minerálních látek mobilizací z půdního prostředí mineralizací půdní organické hmoty, ale i z horninového prostředí, dále i z eroze, při které jsou jak biogenní, tak i cizorodé látky transportovány do recipientů. Jakost vody v povodích výrazně ovlivňuje způsob využití území; pozitivní efekt je přisuzován zejména zastoupení lesa a trvalých travních porostů. Trvalé porosty a lesy mají vyšší protierozní účinnost a též i vyšší biofiltrační schopnost.

Ochrana půdy i vody před plošným zemědělským znečištěním vyžaduje znalost souvisejících procesů a komplexní analýzu území, neboť identifikace příčin a zdrojů znečištění je obtížná z důvodu současně působících a časoprostorově proměnlivých vlivů a aspektů, jako jsou doba aplikace živin a cizorodých látek, různorodost půdy a horninového prostředí, preferenční cesty v půdě, puklinová či průlínová propustnost hornin, sorpce a vyplavování látek, rozsah a funkčnost drenážních systémů (obr. 1). Ochranu jakosti vody lze řešit buď plošně nebo pomocí diferencovaného přístupu dle výskytu znečišťujících látek ve vodách (např. v Nitrátové směrnici EU 676/91). Diferencovaný přístup řešení předpokládá identifikaci kritických zdrojových lokalit plošného zemědělského znečištění, což jsou enklávy zemědělské půdy s vysokým potenciálem rizika z hlediska rozdílného působení na urychlený odnos a vyplavování živin a polutantů z území.

Obecně jsou kritické zdrojové lokality vymezovány na základě tří základních principů, které reprezentují procesy probíhající v půdním prostředí a ovlivňují vývoj jakosti vod. Za prvé jsou to zdrojové plochy zvýšeného potenciálního vyplavování nutrientů do podzemních a podpovrchových vod, určené podle míry zranitelnosti podzemní vody, za druhé plochy ohrožené potenciální erozí a za třetí se jedná o určování lokalit vhodných či nezbytných pro přímou a bezprostřední ochranu okolí vodních toků a ploch. Stanovování kritických zdrojových lokalit plošného zemědělského znečištění je vzhledem k charakteru dat a procesu jejich zpracování optimální řešit v prostředí GIS.

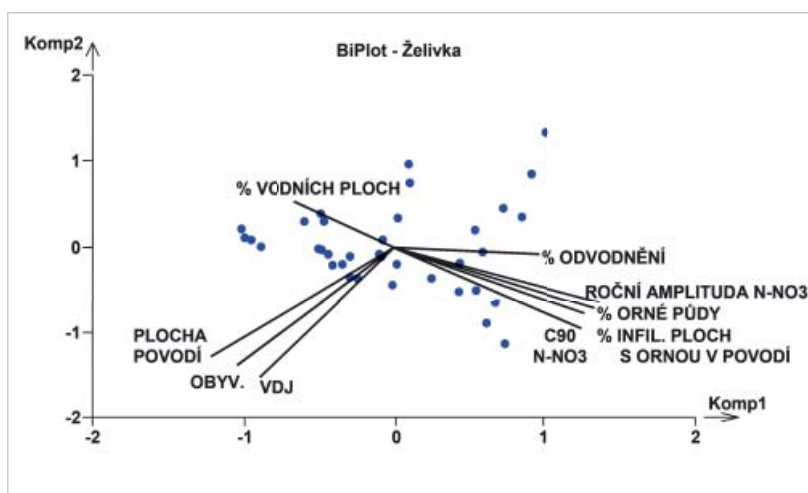
Určení lokalit zranitelnosti podzemních vod

Pro výběr kritických zdrojových lokalit zranitelnosti podpovrchových a podzemních vod z hlediska vyplavování nutrientů, zejména dusičnanů, jsou využívány jednak mapy vzniklé kategorizací BPEJ a pro hodnocení zranitelnosti podzemních vod potom Syntetické mapy zranitelnosti podzemních vod (VÚMOP, v. v. i. a Geotest, a. s., přihláška vynálezu – PV 2006-240).

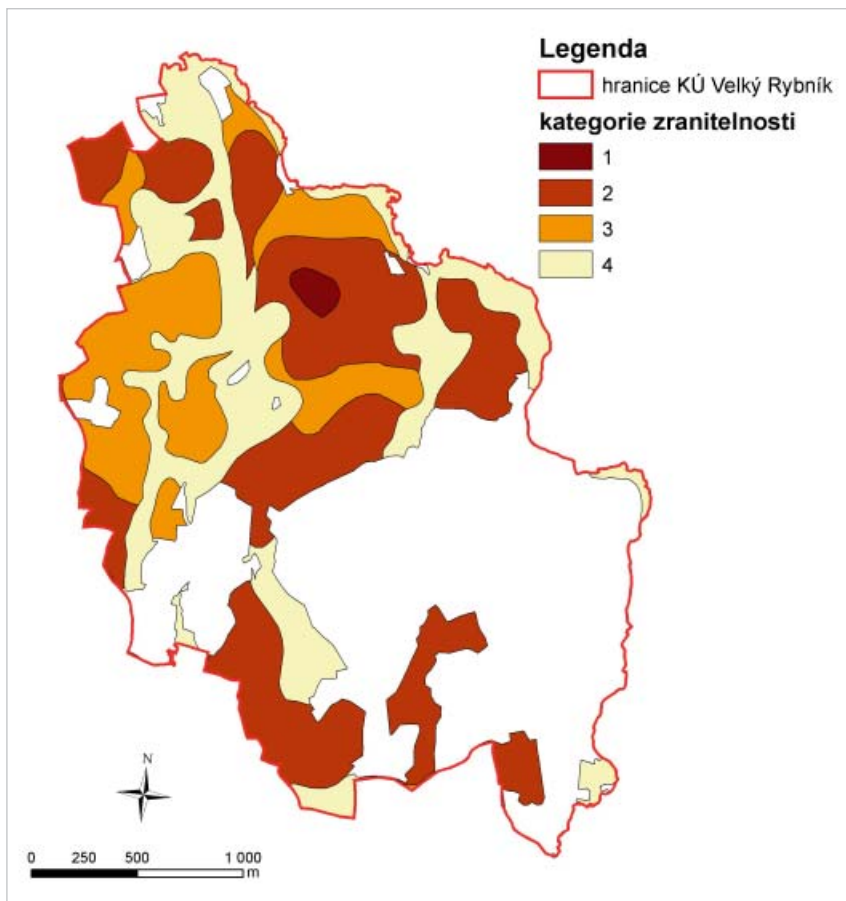
Určování lokalit ochrany mělkých podzemních vod

Mapa zranitelnosti půdy (relativní infiltrační schopnosti půdy) vychází z analýzy kódů BPEJ. Pro hodnocení půdních hydrologických vlastností byl pro výběr kritérií použit kód BPEJ (mimo klimatického regionu); hlavní půdní jednotka, sklonitost, expozice, skeletovitost a hloubka půdy. Jednotlivá kritéria byla kategorizována do skupin 1–5 z hlediska jejich významnosti vzhledem k procesu infiltrace srážkové vody do půdy a na něj vázanou migraci látek půdním profilem. V mapě kategorizace zranitelnosti půdy (obr. 2) pak kategorie 1 odpovídá maximální schopnosti infiltrovat srážkovou vodu a kategorie 5 pak minimální schopnosti infiltrace.

V zájmovém území se mohou vyskytovat zemědělské odvodňovací stavby (podpovrchová trubková drenáž), které mohou významně ovlivňovat vodní a živinný režim území a z hlediska vývoje jakosti vod působit převážně negativně. Drenážní systémy vybudované ve svahu mohou podchytovat jak pramenné vývěry, tak i vodu proudící mělce

Obr. 1 Závislost hodnoty C90 koncentrací dusičnanového dusíku ve vodách na různých faktorech; blízké vektory faktorů jsou pozitivně spjaty (kladná korelace), proti sobě postavené vektory jsou korelovány negativně, jinak postavené vektory nemají žádný vztah

Obr. 2 Kategorizace zranitelnosti mělkých podzemních vod z hlediska vyplavování živin a rizikových látek; kat. 1 – maximální zranitelnost, kat. 4 – velmi nízká zranitelnost, bílé plochy – nehodnoceno (les)

pod povrchem. Každý pramenný vývěr i drenážní systém má svou zdrojovou oblast (mikropovodí) a její identifikace a lokalizace kritických zdrojových okrsků v jejím rámci může hrát výraznou roli při zlepšení jakosti vody daného území změnou návrhů způsobů hospodaření, popř. dalšími opatřeními. Rozvodnice těchto zdrojových oblastí (mikropovodí) většinou přibližně odpovídá orografické rozvodnici s přihlédnutím k místním morfologickým, hydrogeologickým, půdním a dalším podmínkám (související okolní přirozená nebo umělá drenáž).

Určování lokalit ochrany podzemních vod

Syntetická mapa potenciální zranitelnosti podzemních vod je sestavena jako průnik dvou dílčích mapových vrstev – mapy zranitelnosti půdy (kategorizace infiltrační schopnosti půdy) a mapy zranitelnosti horninového prostředí.

Při sestavování map se vychází z analýzy charakteristik půdy a horninového prostředí z hlediska prostorové variability propustnosti, kdy jednotlivým hodnoceným kritériím jsou přiřazovány váhy z hlediska kategorizace a koeficienty důležitosti podle jejich významu ve vztahu k možnosti infiltrace srážkové vody půdním a horninovým prostředím. Druhou hodnocenou vrstvou je zóna horninového prostředí, která výrazně ovlivňuje proces infiltrace a další pohyb vody pod úrovní půdního profilu. Mapa zranitelnosti horninové-

ho prostředí byla sestavena ze dvou vstupních vrstev (dle hydrogeologických podkladů zpracovaných firmou Geotest, a. s.), a to z vrstvy charakteru nesaturované zóny, která vyjadřuje míru schopnosti propouštět infiltrovanou vodu a vrstvy mocnosti nesaturované zóny, kdy menší mocnost více přispívá ke zranitelnosti horninového prostředí. Překrytím obou těchto informačních vrstev vzniklo pět kategorií zranitelnosti horninového prostředí, přičemž maximálně zranitelná je kategorie 1 a minimálně zranitelná kategorie 5. Posledním krokem tvorby syntetické mapy zranitelnosti podzemních vod je propojení vrstev zranitelnosti půdy a zranitelnosti horninového prostředí. Na výsledné syntetické mapě zranitelnosti podzemních vod tak vzniká mozaika kritických zdrojových ploch znečištění jednoznačně vymezených s možností následné lokalizace na jednotlivé pozemky (parcely, půdní bloky, hony) s relativním vyjádřením potenciální zranitelnosti z hlediska vyplavování nutrientů do povrchových a podzemních vod.

Vymezování rizikových lokalit z hlediska erozní ohroženosti

Při výběru rizikových lokalit z hlediska erozní ohroženosti vycházíme ze stanovení dlouhodobého průměrného smyvu půdy metodou 3D USLE. Mapa dlouhodobého průměrného smyvu půdy je prezentována jako rastrová vrstva v rozlišení 10 x 10 m obsahující hodnoty skutečné dlouhodobé průměrné ztráty půdy erozí. Mapa byla odvozena s využitím všech faktorů podílejících se na rozvoji erozních procesů. Faktor erozní účinnosti přívalového deště představuje jeho schopnost erozně působit na povrch půdy, tj. uvolňovat půdní částice z povrchu půdy a rozrušovat půdní agregáty. Erozní účinnost deště je určena kvalitativními charakteristikami deště (kinetickou energií, intenzitou, resp. jejich kombinací). Pro výpočet byla použita doporučená průměrná hodnota pro Českou republiku $R = 40 \text{ MJ.ha/cm/h}$. Faktor erodovatelnosti půdy (K) představuje náchylnost půdy k erozi, tzn. schopnost půdy odolávat působení erozních činitelů (srážek, povrchového odtoku). Pro výpočet byly použity data BPEJ v měřítku 1 : 5 000 a přiřazeny k nim aktualizované hodnoty K faktoru. Faktor délky a sklonu svahu (LS) byl vypočten z DMT, který byl vytvořen z vrstevnic databáze ZABAGED 1 : 10 000 a převeden do rastrové podoby v rozlišení 10 x 10 m. Pro hydrologickou správnost DMT byly nástroji GIS (Spatial Analyst) provedeny nezbytné korekce a opravy. Identifi-

kace ohrožených pozemků se provede překrytím mapy dlouhodobého průměrného smyvu půdy databází LPIS a výběrem těch pozemků, na kterých je nadlimitní eroze (nad 4 t/ha/rok) a sklon svahů nad 7o. Takto jsou pozemky posouzeny z hlediska míry dlouhodobého smyvu – vzhledem k jejich rozloze, sklonitosti, morfologii (konvergenci plošného odtoku), místnímu účinku srážek, půdním vlastnostem a ochrannému účinku vegetace. V rámci vybraných půdních bloků je dále provedena identifikace dotčených parcel. Vrstva potenciální erozní ohroženosti je součástí systému LPIS.

Určování lokalit přímé ochrany vodních útvarů

Výběr rizikových lokalit z hlediska přímého ohrožení jakosti povrchových vod probíhá na podkladě topografických map, map BPEJ a případně leteckých snímků. Jedná se o inundační území vodních toků, tzv. zónu akumulace. V těchto lokalitách je třeba dbát na důslednost v dodržování navrženého opatření – zatravnění z důvodu možného

intenzivního vyplavování zejména dusíku a fosforu a eroze půdy v nivních polohách za zvýšených vodních stavů. Údolní nivy jsou vymezovány jako významný krajinný prvek.

Závěr

Cílem předkládaného příspěvku je seznámit účastníky konference s nutností zahrnout standardizované podklady pedologických, hydrologických a hydrogeologických charakteristik do konceptu plánování v krajině, ať se jedná o územní plánování či proces komplexních pozemkových úprav. Jedna věc je však plán či návrh opatření vedoucích k ochraně půdy a vody, a druhá je vlastní realizace těchto opatření. V mnoha příkladech je realizace prakticky neproveditelná a ohledem na vlastnické vztahy dotčených pozemků. Proto úloha těchto podkladů je při tvorbě územně analytických podkladů nezastupitelná i z pohledu jejich digitální podoby a možnosti jejich implementace v GIS.

RNDr. Pavel Novák, Ph.D. | Ing. Petr Fučík, Ph.D. ● Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v. v. i.

Vyhodnocení povodňových rizik jako jednoho z podkladů územního plánování

Karel Drbal

Úvod

Tragické zkušenosti s povodněmi, které obyvatelé České republiky získali v období od roku 1997 do června 2013, dokládají smutné údaje: 137 obětí na lidských životech a téměř 188 mld. Kč materiálních škod. Negativní povodňové dopady, kterým je území České republiky vystaveno, vyplývají ze dvou hlavních typů povodňového nebezpečí. Všichni máme v živé paměti problémy spojené s odstraňováním následků povodní z regionálních dešťů, proto se nově snažíme rozumnou měrou předcházet a minimalizovat škody povodní z přívalových srážek. Nejsou výjimkou ani kombinace obou typů příčinných jevů tak, jak tomu bylo v červnu 2013, zejména v povodích Ohře, Berounky a horní Vltavy.

Ochraně před povodněmi je v České republice věnována velká pozornost a jsou vynakládány nemalé finanční prostředky jak v oblasti prevence, tak v rámci operativních opatření. Ochrana před negativními dopady povodní jako soubor opatření je výsledkem dlouhodobého procesu, v rámci kterého jsou po uvážení všech racionálních možností řešení zvoleny ty efektivní. Za efektivní řešení je nutno chápat takové, které je ve výsledku pořízeno za únosnou cenu při minimálních negativních vedlejších účincích a za udržitelných provozních (servisní) nákladů. K tomu je nutné ve fázi tvorby návrhů opatření propojit řadu informací, znalostí, výsledků pozorování tak, aby bylo možné minimalizovat případné kolize zájmů, účelů a efektů.

Nezbytnost propracovaných objektivních postupů posuzování míry povodňového nebezpečí, vyjádření povodňového rizika a stanovení výše možných škod připomínaly doporučení z výsledných zpráv vyhodnocení katastrofálních povodňových situací v ČR zejména z let 1997, 2002, 2006. Výzkum prakticky využitelných metod v podmínkách České republiky probíhal od druhé poloviny 90. let, zavádění těchto postupů do právního rámce a rutinní praxe akcelerovalo schválením směrnice Evropského parlamentu a Rady 2007/60/ES o vyhodnocování a zvládnutí povodňových rizik – Directive of the European Parliament and of the Council on the assessment and management of flood risks (dále Směrnice 2007/60/ES) v říjnu 2007. Tento právní dokument ukládá členským státům EU povinnost postupně na jejich území vyhodnotit povodňové nebezpečí, riziko a pořízené informace zpracovat do formy příslušného mapového vyjádření.

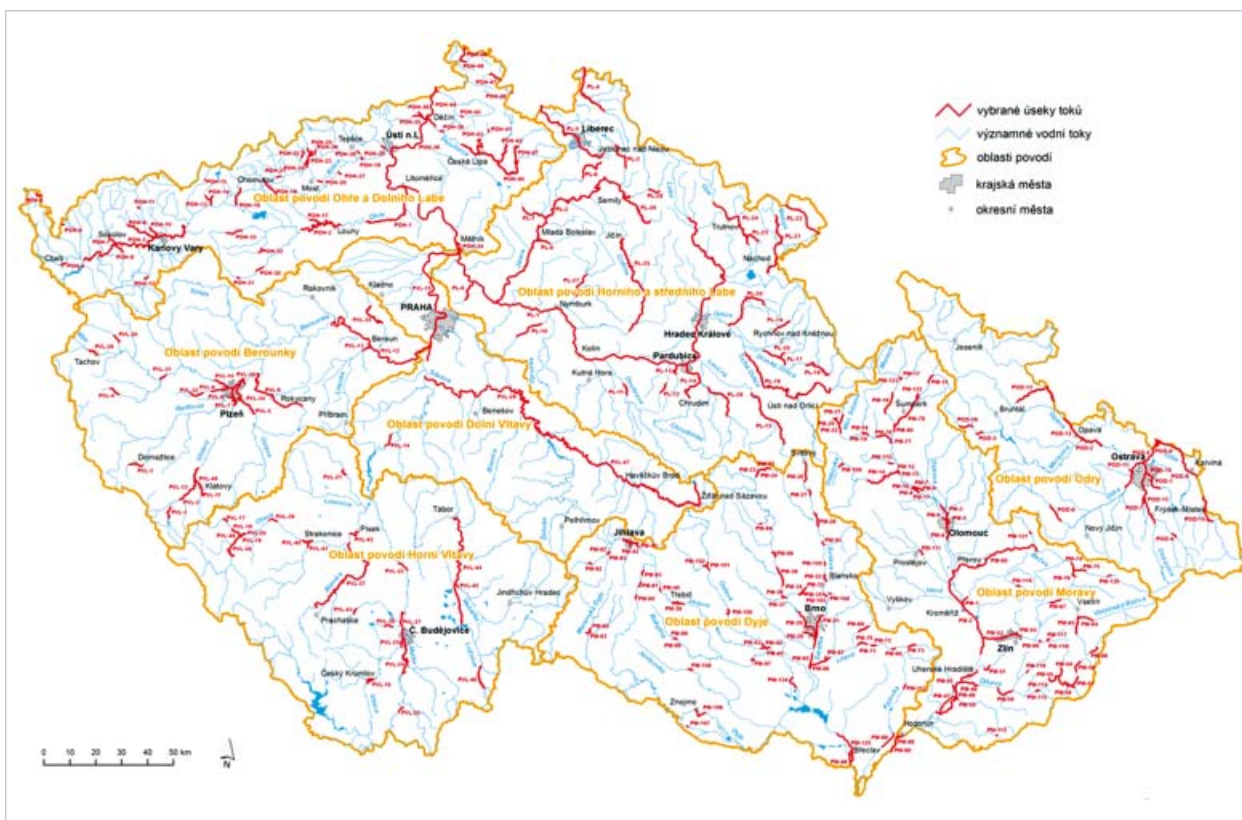
Stav plnění požadavků Směrnice 2007/60/ES

Splnění uvedených úkolů znamenalo iniciaci procesu implementace směrnice 2007/60/ES do právního prostředí a institucionálního rámce České republiky již od druhé poloviny roku 2007 v gesci Ministerstva životního prostředí ČR (MŽP ČR).

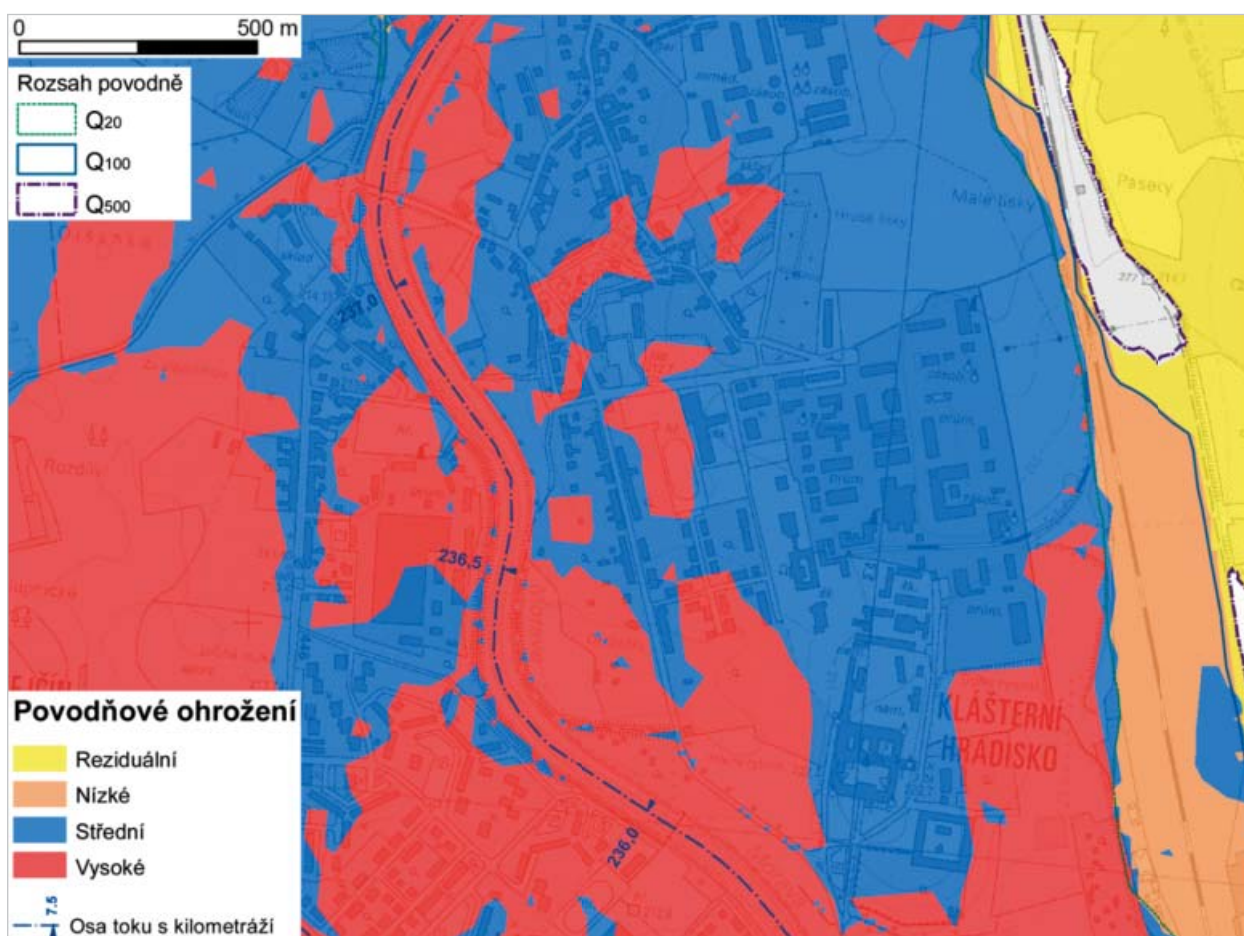
Zásadní byla transpozice principů směrnice a terminologického aparátu do novely zákona č. 254/2001 Sb., o vodách, a o změně některých zákonů (vodní zákon) zákonem č. 150/2010 Sb. s účinností od 1. 8. 2010. Druhým právním předpisem, který úzce souvisí se směrnicí o vyhodnocování a zvládnutí povodňových rizik, je nová vyhláška č. 24/2011 Sb., o plánech povodí a plánech pro zvládnutí povodňových rizik (účinnost od 4. 3. 2011).

V intencích požadavků směrnice 2007/60/ES byla v České republice v termínu (prosinec 2011) ukončena fáze tzv. předběžného vyhodnocení povodňových rizik s výslednou identifikací oblastí s potenciálně významným povodňovým rizikem. Předběžné vyhodnocení povodňových rizik bylo založeno na využití dvou základních hledisek, podle kterých lze dopad povodňového nebezpečí kvantifikovat: počet obyvatel a hodnota fixních aktiv dotčených povodňovým nebezpečím v průměru za rok. Do výběru byly zahrnuty všechny základní územní jednotky (ZÚJ) měst a obcí, ve kterých byla splněna alespoň jedna z podmínek tzv. kombinovaného kritéria. Hlavním výstupem je přehledná mapa oblastí povodí v České republice s vyznačenými úseky toků (celkem 2 965 km), které charakterizují tzv. oblasti s významným povodňovým rizikem – viz <http://www.povis.cz> (obr. 1).

Ke splnění dalšího kroku byly vypracovány a ověřeny postupy vhodné k tvorbě map povodňového nebezpečí a zejména map povodňových rizik, které umožňují přesně určit místa s vysokou mírou povodňového rizika vzhledem k současnému, případně uvažovanému způsobu využívání příslušného území. Za tímto účelem byla připravena metodika tvorby map povodňového nebezpečí a povodňových rizik [Drbal 2011]. Hlavním cílem navržené metodiky je vytvoření a následně poskytnutí podkladů zejména odborné veřejnosti pro kvalifikované rozhodování o využití území v rámci územního plánování i o potřebách a rozsahu opatření proti vzniku povodňových škod. Hodnocení povodňového ohrožení a povodňového rizika [Drbal 2005, Říha 2006] záplavových území je prováděno pomocí tzv. metody matice rizika [Drbal 2011]. Tvorba map byla ukončena v roce 2013 (výsledky viz <http://cde.chmi.cz>). V současnosti jsou dokončovány plány pro zvládnutí povodňových rizik na národní, ale také na mezinárodní úrovni.

Obr. 1 Úseky toků definující oblasti s významným povodňovým rizikem

Obr. 2 Příklad mapy ohrožení (Olomouc)

Kategorie ohrožení	Doporučení
Vysoké	Doporučuje se nepovolovat novou ani nerozšiřovat stávající zástavbu, ve které se zdržují lidé nebo umísťují zvířata. Pro stávající zástavbu je třeba provést návrh povodňových opatření, která zajistí odpovídající snížení rizika, nebo zpracovat program vymístění této zástavby.
Střední	Výstavba je možná s omezeními vycházejícími z podrobného posouzení nezbytnosti funkce objektů v ohroženém území a z potenciálního ohrožení objektů povodňovým nebezpečím. Nevhodná je výstavba citlivých objektů (např. zdravotnická zařízení, hasiči apod.). Nedoporučuje se rozšiřovat stávající plochy určené pro výstavbu.
Nízké	Výstavba je možná , přičemž vlastníci dotčených pozemků a objektů musí být upozorněni na potenciální ohrožení povodňovým nebezpečím. Pro citlivé objekty je třeba přijmout speciální opatření, např. traumatologický plán ve smyslu krizového řízení.
Zbytkové	Otázky spojené s povodňovou ochranou se zpravidla doporučuje řešit prostřednictvím dlouhodobého územního plánování se zaměřením na zvláště citlivé objekty (zdravotnická zařízení, památkové objekty apod.). Snahou je vyhnout se objektům a zařízením se zvýšeným potenciálem škod.

Tab. 1 Kategorie povodňového ohrožení území a doporučená pravidla pro jeho využívání

Základní nástroje povodňové prevence v právním prostředí ČR

Základním právním dokumentem, který upravuje otázky vodního hospodářství je vodní zákon (zákon č. 254/2001 Sb., o vodách, a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 150/2010 Sb.). V hlavě IX – Ochrana před povodněmi – jsou definovány pojmy nezbytné k vymezení rozsahu a nebezpečnosti povodňových situací. V první řadě se jedná o **záplavová území (ZÚ)**, což jsou administrativně určená území, která mohou být při výskytu přirozené povodně zaplavena vodou. Jejich rozsah je povinen stanovit na návrh správce vodního toku vodoprávní úřad (§ 66 odst. 1 vodního zákona), a to na základě vyhlášky č. 236/2002 Sb., o způsobu a rozsahu zpracovávání návrhu a stanovování záplavových území. Hlavními subjekty jsou tedy vodoprávní úřad a správce vodního toku.

Aktivní zónu záplavového území (dále jen „aktivní zóna ZÚ“) vymezuje vodoprávní úřad na návrh správce vodního toku podle nebezpečnosti povodňových průtoků. Vodní zákon v § 67 definuje omezení vázané na aktivní zóny ZÚ. Jedná se o zákaz umístování, povolování či provádění staveb (mimo vyjmenovaných výjimek) a vyjmenovaných činností. Mimo aktivní zónu ZÚ může vodoprávní úřad stanovit opatření obecné povahy omezující podmínky.

Termíny povodňové nebezpečí a povodňové riziko byly zavedeny do českého právního prostředí v rámci procesu implementace směrnice 2007/60/ES, stejně jako nové typy map: **mapy povodňového nebezpečí** a **povodňových rizik** (§ 64a vodního zákona). Postupy jejich sestavení v České republice jsou popsány v Metodice tvorby map povodňového nebezpečí a povodňových rizik [MŽP 2011]. Mapy povodňového nebezpečí zobrazují tři základní charakteristiky povodně, a to její rozsah, hloubky zaplavení a rychlostí proudění pro čtyři povodňové scénáře s dobou opakování 5, 20, 100 a 500 let. Tyto mapy slouží jako podklad pro sta-

novení **povodňového ohrožení**, opět ve formě mapového výstupu, které člení zaplavené území na čtyři kategorie ohrožení – vysoké, střední, nízké a zbytkové ohrožení (obr. 2). Pro každou z těchto kategorií ohrožení je stanoveno doporučení, jak tyto plochy využívat (tab. 1).

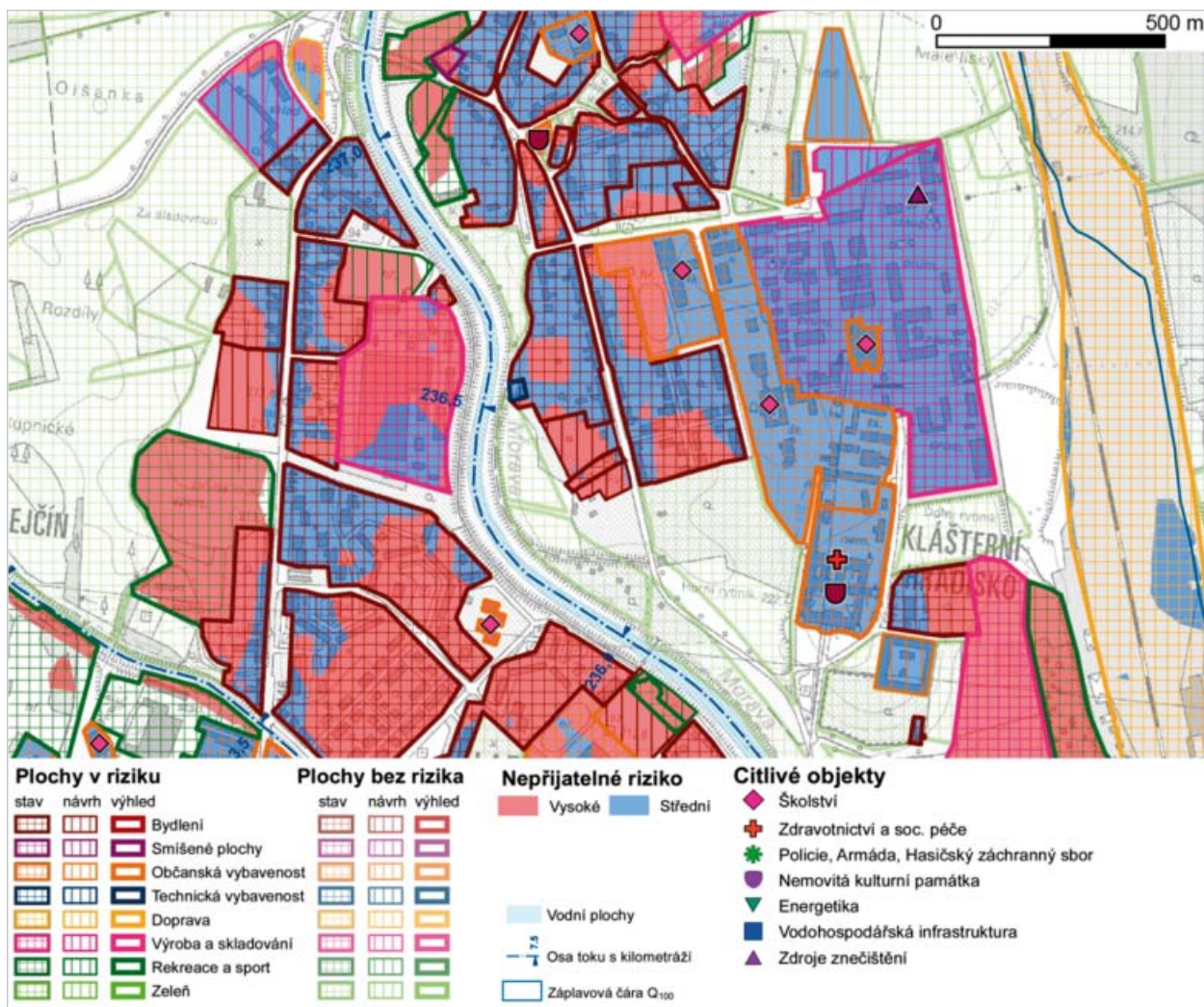
Mapy rizika kombinují údaje o ohrožení a o zranitelnosti objektů v daném území (jejich způsobu využití). Zranitelnost se stanovuje především z územních plánů, z mapových podkladů a místním šetřením. Na jejich základě jsou pak vymezeny kategorie ploch dle funkčního využití území. Každé z kategorií je přiřazena hodnota tzv. maximálního přijatelného ohrožení (tab. 2).

V mapách rizika jsou zvýrazněny ty plochy, ve kterých je kritérium maximálního přijatelného rizika překročeno. Uvnitř každé takové plochy jsou vyznačeny dosažené hodnoty ohrožení v odpovídající barevné škále. Takto identifikovaná území představují exponované plochy při povodňovém nebezpečí odpovídající jejich vysoké zranitelnosti (obr. 3).

Klasifikace zájmového území podle míry povodňového ohrožení (tab. 1) nenahrazuje funkci aktivní zóny, jakožto platného právního nástroje pro regulaci funkčního využití záplavového území dle vodního zákona. Stejně tak mapy rozsahu povodně nenahrazují stanovené záplavové území podle vyhlášky č. 236/2002 Sb., o způsobu a rozsahu zpracovávání návrhu a stanovování záplavových území.

Nástroje územního plánování jako součást prevence v ochraně před povodněmi

Důležitým nástrojem, jak vhodným způsobem řešit rozložení aktivit v území, je proces územního plánování. Vlastní územní plán obce obvykle vymezuje zastavěné a zastavitelné území. Pokud území nespadá ani do jedné z kategorií,

Obr. 3 Příklad mapy ohrožení (Olomouc)

Funkční využití území	Přijatelné ohrožení	Plocha v riziku při ohrožení	
Bydlení	nízké	středním	vysokém
Občanská vybavenost			
Doprava a technická infrastruktura			
Výroba			
Zemědělská výroba			
Sport a hromadná rekreace	střední	vysokém	
Vodní plochy	vysoké	nejsou v riziku	
Veřejná zeleň, lesy, zeleň, zahrádky			
Orná půda, louky, pastviny			

Tab. 2 Přijatelné ohrožení a vyjádření rizika pro jednotlivé kategorie funkčního využití (zranitelnosti) území

jedná se o nezastavěné území. Omezení jeho využití je dáno § 18 odst. 5 stavebního zákona, který nezastavěné území určuje mj. pro účely zemědělství, lesnictví, ochrany přírody a krajiny a zlepšování cestovního ruchu. Nabízí se také možnost využít prostor v nezastavěném území např. pro realizaci strukturálních opatření povodňové ochrany.

Podkladem pro tvorbu územních plánů jsou tzv. územně analytické podklady (dále jen ÚAP). V rámci jejich přípravy jsou identifikovány problémy k řešení zahrnující mimo jiné i vzájemné střety záměrů na provedení změn v území a střety těchto záměrů s limity využití území. V rámci hierarchie nástrojů územního plánování jsou součástí ÚAP

limity využití území. Za limity využití území jsou považována nejen omezení změn v území „z důvodů ochrany veřejných zájmů, vyplývajících z právních předpisů nebo stanovených na základě zvláštních právních předpisů“, ale i „vyplývajících z vlastností území“. Mezi limity kategorie Vytváření a ochrana zdravých a bezpečných životních podmínek patří mimo jiné i záplavová území (4.1.117), území určená k řízeným rozlivům povodní (4.1.117), a povodňové riziko (4.1.121). Všechny aktuální limity využití území jsou ve formě příručky publikovány a aktualizovány Ústavem územního rozvoje [Hyvnar a kol. 2014].

Závěry

Plnění úkolů uložených směrnicí 2007/60/ES znamenalo iniciaci procesu zavádění principů této měrnice do právního prostředí a institucionálního rámce České republiky. Důležitým předpokladem pro dosažení cílů procesu implementace byla včasná příprava metodických postupů. Návrhem objektivního postupu a vymezením oblastí s významným povodňovým rizikem pro podmínky ČR, bylo definováno zadání pro následné práce na tvorbě podkladů pro výsledná vyjádření povodňových rizik. Ta jsou velice důležitá zejména ve fázi rozhodování o komplexu protipovodňových opatření. Klíčovou úlohou je posouzení efektivnosti opatření z hlediska snížení rizika povodní a tedy optimalizace využívání veřejných prostředků na zajišťování celostátně nebo regionálně srovnatelné standardní úrovně povodňové ochrany.

Jedním z přístupů, jak zvládat povodňová rizika, je bránit zvyšování potenciálu škod v oblastech vystavených nebezpečí povodní, tj. v záplavových územích. Z díkce zákona o vodách platí silná restrikce – zákaz výstavby – pouze pro vymezené aktivní zóny ZÚ. Prostřednictvím § 17 vodního zákona může být regulováno provádění staveb, zařízení a činnosti ovlivňující vodní poměry, je zde třeba souhlasu vodoprávního úřadu.

Pro stavby v záplavových územích je možné také požadovat splnění určitých kritérií, která mohou vést k významnému snížení faktických škod při povodňových událostech. Patří sem například zákaz podsklepení staveb, nutnost výstavby obytné části domu nad úrovní nejvyšší dosažené povodně, stavby z voděodolných materiálů apod.

Uvedená opatření mohou snížit povodňové škody na dotčeném majetku, ovšem rozšiřování zástavby v záplavových územích vede ke zhoršení odtokových poměrů. Povolování jakékoliv zástavby v záplavových územích by mělo být veli-

ce pečlivě posuzováno především z hlediska možných dopadů na změny odtokových poměrů v celém území.

Územní plánování je jednou z oblastí působnosti veřejné správy, která může vést ke snižování ohrožení území především přírodními vlivy. Úkolem územního plánování je komplexně řešit využití a prostorové uspořádání území v souladu s cíli a úkoly, které jsou stanoveny ve stavebním zákoně (zejména § 18 a 19).

Z nástrojů územního plánování hrají významnou roli v prevenci negativních dopadů povodní na životy obyvatel a majetek především územně analytické podklady a územní plán. V souvislosti s územně analytickými podklady je velice důležitou skutečností, že v dohodě mezi MŽP a MMR byl vytvořen nový závazný limit využití území č. 4.1.121 Povodňové riziko a byl zveřejněn v aktualizované příručce Limity využití území v lednu 2015 (<http://www.uur.cz>). Pro jeho naplnění byl zabezpečen veřejný přístup ke GIS vrstvě – mapy povodňového ohrožení vč. pasportu (<https://geoportal.gov.cz/web/guest/eshop/gallery>).

Zpracováním výše uvedeného závazného limitu do ÚAP dojde k naplnění jednoho z cílů směrnice 2007/60/ES o vyhodnocování a zvládání povodňových rizik, který je obsažen v návrzích plánů pro zvládání povodňových rizik v povodí Labe, Odry a Dunaje (<http://www.povis.cz/html/>).

Použité zdroje:

- DRBAL, K. a kol. *Návrh metodiky stanovování povodňových rizik a škod v záplavovém území a jeho ověření v povodí Labe. Zpráva řešení za rok 2005*. Číslo projektu VaV/650/5/02, VÚV TGM, Brno: 2005, 144 s., 43 s., příl.
- DRBAL, K. a kol. *Návrh metodiky stanovování povodňových rizik a škod v záplavovém území*. In: *Urbanismus a územní rozvoj* 5/2006. S. 43–49.
- DRBAL, K. *Proces implementace povodňové směrnice EU a problematika předběžného vyhodnocení povodňových rizik v ČR, příspěvek na konferenci Vodní toky 2009, Hradec Králové, 24.–25.11. 2009*, ISBN 978-80-87154-70-0, Lesnická práce, s. r. o., Kostelec nad Černými lesy, 2009.
- DRBAL, K. a kol. *Návrh metodiky předběžného vyhodnocení povodňových rizik v České republice*. MŽP Praha: 2010, 7 s.
- DRBAL, K. a kol. *Metodika tvorby map povodňového nebezpečí a povodňových rizik*. Projekt SP/1c2/121/07, VÚV TGM, Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha: 2011, 84 s.
- HYVNAR, V. a kol. *Limity využití území*. Ministerstvo pro místní rozvoj – Ústav územního rozvoje: 2014 [cit. 15. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.uur.cz/default.asp?ID=2591>.
- Metodika tvorby map povodňového nebezpečí a povodňových rizik. In: *Věstník MŽP, VI/2011*.
- ŘÍHA, J. a kol. *Riziková analýza záplavových území*. Práce a studie Ústavu vodních staveb FAST VUT Brno: 2005, Sešit 7, CERM, 286 s., ISBN 80-7204-404-4.

Ing. Karel Drbal, Ph.D. ● Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, v. v. i., Brno

Nástroje územního plánu a přístup k plánování krajiny

Pavel Koubek

Srovnávat pojetí plánování krajiny a detailu řešeního v úrovni územního plánu s pojetím projektování krajiny např. v komplexních pozemkových úpravách není dost dobře možné, protože se jedná o dokumenty rozdílného stupně podrobnosti. Bohužel, výsledná podoba současných úprav krajiny mnohdy trpí tím, že není zcela jednoznačně vymezen vztah a respekt těchto dokumentů, ani princip, zda k výsledné koncepci a tvářnosti krajiny lze dospět řešením od detailu k celku, nebo naopak od celku k detailu, což pokládám za správnější nebo dokonce jediné možné.

Vklad urbanisty při tvorbě územního plánu nespočívá – jak se může někdy zjednodušeně zdát – v pouhé organizaci a vzájemné koordinaci ploch s rozdílným způsobem využití a ve specifikaci podmínek, které jejich využití usměrňují. Přestože koordinace těchto ploch a jejich vymezení je jednou z klíčových úloh urbanisty, stejně podstatné a možná ještě důležitější je identifikovat a rozlišit charakter a atmosféru daného sídla a aktivně přispět k jejich zachování a citlivému dotvoření nebo usměrnění. A jestliže z faktorů spoluvytvářejících atmosféru místa pro tuto chvíli pomineme hodnoty historicky proměnné (velikost sídla, jeho úlohu v administrativně správní struktuře, převládající orientaci využití, ...) dojdeme k nejstabilnějšímu základu, na kterém je „obraz sídla“ budován – a tím je topografie krajiny.

Topografie jako základ urbánní a krajinné formy

„Při vytváření výstavby měst se koneckonců nejedná o nic jiného, než o vědomou charakterizaci nějaké struktury krajiny, nějaké tvářnosti povrchu. Tektonická výstavba zemské kůry je tady, není třeba dělat nic jiného, než tuto výstavbu správně dohotovit.“
[Heinz Wetzel, Staat Bau Kunst, Stuttgart 1962]

Význam topografie by neměl být přeceňován, ale ještě větší chyba by byla v jeho nedocenení. Topografie je základem identity místa. Pro nezastavené území příměstské krajiny to platí dvojnásob. Topografie zcela určitě ovlivnila stávající využití území a ovlivní využití dosud nezastaveného území i v budoucnu. Je to vstupní vklad přírodního prostředí, jehož omezení a předpoklady buď využijeme a zhodnotíme nebo je budeme ignorovat a charakter původní krajiny do značné míry setřeme. A pokud má být řeč o koncepci uspořádání krajiny nebo dokonce o komponované krajině, je topografie vstupem zcela základním.

Úloha územního plánu

§ 19, odst. 1 zákona č. 183/2006 Sb. (stavební zákon):
Úkolem územního plánování je zejména ... stanovovat koncepci rozvoje území, včetně urbanistické koncepce s ohledem na hodnoty a podmínky území, ...

§ 43, odst. 1 a 3, zákona č. 183/2006 Sb. (stavební zákon):
Územní plán stanoví základní koncepci rozvoje území obce, ochrany jeho hodnot, jeho plošného a prostorového uspořádání (dále jen „urbanistická koncepce“), uspořádání krajiny a koncepci veřejné infrastruktury; ...

... Územní plán v souvislostech a podrobnostech území obce zpřesňuje a rozvíjí cíle a úkoly územního plánování v souladu se zásadami územního rozvoje kraje a s politikou územního rozvoje. Územní plán ani vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území nesmí obsahovat podrobnosti náležející svým obsahem regulačnímu plánu nebo územním rozhodnutím.

Úkolem územního plánu je stanovit (nebo usměrnit) urbanistickou koncepci, včetně koncepce veřejné infrastruktury, a uspořádání krajiny v souvislostech správního území obce jako celku. Přitom krajinné zázemí sídla, které podstatným způsobem spoluvytváří jeho identitu, je dotčeno celou řadou záměrů, které je třeba v rámci základní urbanistické koncepce koordinovat:

- existující plošné a prostorové uspořádání sídla a příměstské krajiny (zastaveného a nezastaveného území) – včetně zahrnutí vlivů topografie krajiny a kompozičních vztahů;
- doplnění rozvojových (zastavitelných) ploch a ploch přestavby – s doplněním kompozičních vztahů;
- zapracování a zpřesnění nadmístních záměrů přejatých z nadřazené dokumentace (PÚR ČR a ZÚR kraje) a jejich koordinaci jak s lokálními záměry, tak i v rámci širších vztahů.

Z urbanistického pohledu se jedná o komplexní posouzení a koordinaci jevů ovlivňujících území jak z jeho podstaty (geofyzikální předpoklady; historie osídlení; ...), z vlastních aktuálních rozvojových požadavků a předpokladů, tak i z hlediska nadřazených vnějších limitů a tlaků. S tím souvisí otázka: mohou se taková komplexní posouzení nebo zmíněné „nadřazené záměry“ promítat do plánů měřítka přeparcelace území – tedy do regulačních plánů přestavbových nebo zastavitelných ploch nebo do komplexních pozemkových úprav v nezastaveném území, jestliže se tyto podrobnější dokumenty vypracovávají dříve než urbanistická koncepce koordinující území jako celek? Jaké to má důsledky? Komplexní pohled generuje vždy ještě jiné požadavky a cíle využití území než „jen“ dosažení shody o přeparcelaci s vlastníky pozemků. Kromě toho – vztah mezi sídlem a přiléhající krajinou nespočívá jen v zajištění požadavků

plynoucích z vlastních potřeb sídla (např. zajištění rozvojových ploch nebo zázemí pro relaxaci obyvatel), ale je často ovlivněn nadřazenými záměry ve veřejném zájmu.

Mluvíme-li o přesahu zastavěného území a zajištění potřeb sídla nebo regionu v příměstské krajině, je třeba zmínit i velmi žádoucí směr opačný – totiž cílený a koncepčně hájený průnik přírodního prostředí do zastavěného území v podobě nezastavitelných ploch. Na ty budou sice kladeny ještě jiné další požadavky, než na plochy ve volné krajině, stále ale mají zůstat přírodním prvkem a stopou původní identity krajinného prostředí.

Nástroje územního plánu

Z nástrojů, které slouží v územním plánu k **vyjádření urbanistické koncepce** ve vztahu ke krajině, je třeba zmínit ty podstatné:

- **základní členění území** (v rozsahu stanoveném přílohou č. 7 (část I., odst. 3, písm. a) vyhlášky č. 500/2006 Sb.), ... tj. členění celku správního území obce na zastavěné a nezastavěné území, vymezení ploch přestavbových a zastavitelných, ... atd. – tedy jakési lapidární „hrubé“ členění území, které však přesně vystihuje základní roli a účel jednotlivých ploch;
- **plochy s rozdílným způsobem využití** (v návaznosti na §§ 4 až 19, resp. § 3, odst. 4 vyhlášky č. 501/2006 Sb.). Jedná se o „podrobnější“ (nikoli však zcela podrobné!) rozčlenění území, které při respektování principu základního členění území zohledňuje požadavky a podmínky využití jednotlivých ploch, ale i základní charakter, kterým tyto plochy působí ve třetím rozměru (struktura zástavby – nebo charakter porostů). A právě u rámcové struktury a charakteru „objemového působení“ těchto ploch by měla podrobnost řešení v úrovni územního plánu končit, abychom nechali dostatečnou vůli a prostor pro řešení navazující dokumentace a podkladů (regulačních plánů, ... komplexních pozemkových úprav). Podle rozdílných cílů a požadavků kladených na plochy buď v zastavěném, nebo nezastavěném území je potřeba promítnout princip základního členění i do podrobnějšího členění ploch s rozdílným způsobem využití. Cílem by měla být vždy vyvážená a srovnatelná podrobnost řešení jevů (detailů) v zastavěném i nezastavěném území.

Urbanistickou koncepcí ale zásadně ovlivní i další jevy charakteru systémových sítí, které se zpravidla skládají z uzlů nebo plošných center a z jejich liniových propojení – a to v různých hierarchických úrovních:

- systémy dopravní a technické obsluhy;
- systém veřejných prostranství v sídle (a jeho propojení s cíli v krajině);
- územní systém ekologické stability (biocentra / biokoridory);
- atd.

Podstatné je, že zatímco nejnižší úroveň těchto systémů je zpravidla nedílnou součástí plochy s rozdílným využitím, od jisté úrovně výš mohou být zmíněné uzly a pak i liniová propojení vyjádřeny plochou – a to v případě některých systémů (veřejná prostranství, dopravní obsluha, ...) vede k jejich „zviditelnění“ v podobě samostatné plochy s rozdílným způsobem využití. Momentem, který je třeba zvážit pro okamžik „zviditelnění“ toho kterého systému jeho vlastní plochou je především:

- míra podrobnosti řešení územního plánu,
- druh a hierarchická úroveň sledovaného systému,
- možnost či nemožnost absorpce (vstřebání) hierarchické úrovně systému do plochy, ve které se nachází.

Čím nižší úroveň zmíněného systému vyjádříme jeho vlastní plochou, a tedy čím podrobnější bude rozčlenění území, tím vyšší bude předurčení podoby rozvojové plochy a naopak tím menší bude tvůrčí prostor pro její ztvárnění v podrobnějším stupni dokumentace. Klíčovou otázkou tedy je, jak nalézt tu správnou míru podrobnosti pro řešení územního plánu.

Míra podrobnosti řešení územního plánu

Podmínka uvedená v § 43, odst. 3 stavebního zákona – totiž že „*Územní plán ... nesmí obsahovat podrobnosti náležející svým obsahem regulačnímu plánu nebo územním rozhodnutím*“ má zabránit „přeurčenosti“ územního plánu – tj. navrzení tak podrobných regulativů, které by při zpracování podrobnějšího stupně vyvolávaly zpětně potřebu změny územního plánu. Je vcelku jasné, že takové regulativy jako např. stavební čára (poloha objektu), výška římsy a hřebene střechy, ... do měřítko územního plánu nepatří. Z praxe je ale patrné, že pochybnosti opakovaně vznikají v případě zákresu nižších hierarchických úrovní dopravního systému – místních obslužných komunikací, zklidněných obytných ulic, pěších a cyklistických stezek..., které jsou někdy vymežovány jako plocha veřejného prostranství. Překvapivě se to týká např. i turistických stezek, cyklostezek nebo hiposteze v příměstské krajině. Je tato podrobnost na místě? Mají být opravdu tyto nejnižší hierarchické úrovně dopravního systému vymežovány jako samostatné plochy s rozdílným způsobem využití?

V navrhovaných zastavitelných plochách je možné obslužné komunikace této úrovně korektně vymežit až při zpracování návrhu parcelace (vymezením parcelní nebo uliční čáry). Jednoznačně se jedná o podrobnost náležející plánu regulačnímu. V územním plánu bychom proto obecně komunikace nižších hierarchických úrovní, tj. funkční skupiny „D“ a dokonce ani „C“ (dle ČSN 73 6110) – pokud nejsou průtahem silnic II. nebo III. třídy nebo kompozičními páteřovými komunikacemi sídla – vymežovat a zakreslovat jako plochu nebo koridor neměli. Ale jestliže nemají být vymeženy v zastavitelných plochách, neměly by také být nevyváženě vymežovány ani v rámci zastavěného území nebo v krajině – jedná se o jev, který má být v úrovni územního plánu součástí plochy s rozdílným způsobem využití. To

ovšem neznamená, že takové komunikace nemohou být v potřebné míře zakresleny linií (vhodným typem čáry) jako důležitá, ale současně „jen (!) směrně“ stanovená sledovaná propojení. Už vůbec to neznamená, že by mohl projektant podrobnějšího stupně dokumentace taková propojení pomínout jako nepotřebná. Naopak, úlohou podrobnějšího stupně (ÚS, RP nebo KPÚ) je právě zpřesnění jejich polohy.

Respektování uvedeného principu pomáhá udržet míru podrobnosti řešení na úrovni odpovídající měřítku zpracování územního plánu a nepřeurčovat jej nepřiměřenou podrobností řešení dalšího stupně. Současná praxe je ale v řadě případů právě při řešení krajiny jiná. Podstatně širší měřítko a rozměr krajiny snadno odvádí naši pozornost od úlohy koordinace ploch a stanovení podmínek pro jejich využití k řešení detailu – ke konkrétnímu vymezení cestní sítě, k pevnému vymezení mezí nebo k pevnému stanovení kultur pozemků. A tato podrobnost územnímu plánu nenáleží.

Právě s ohledem na účelnou míru podrobnosti řešení krajiny v rámci územního plánu je třeba vyhodnotit, jak chápeme a užíváme definice uvedené ve vyhlášce č. 501/2006 Sb. pro ty plochy s rozdílným způsobem využití, které jsou určeny právě k řešení koncepce krajiny, tj. plochy zemědělské (§ 14), plochy lesní (§ 15), plochy přírodní (§ 16) a plochy smíšené nezastavěného území (§17). Již jen ze spektra a názvů těchto ploch je patrné, že plochy s rozdílným způsobem využití zcela záměrně neodpovídají kulturám pozemků podle evidence katastru nemovitostí (KN). Přesto někteří projektanti územních plánů stále řeší krajinu pouze z hlediska skladebnosti ploch „orná plocha“, „drnový fond“, „les“, „vodní plocha“ a s využitím § 3 zmíněné vyhlášky doplňují členění ploch o tyto jevy. Důsledkem toho je zcela pevně stanovená a po dobu platnosti územního plánu neměnná kultura jednotlivých pozemků, přičemž každá úprava – např. vytvoření nových protierozních mezí nebo změna kultury pozemku se neobejde bez změny územního plánu. Chceme-li se vyvarovat takového pojetí, je třeba vymezovat plochy s rozdílným využitím nikoli podle kultury pozemků, ale lépe podle obdobných přírodních podmínek, charakteru, omezení nebo příležitosti využití. Zpravidla se pak bude jednat o souhrn většího počtu pozemků, pro které bude třeba formulovat podmínky využití území jako prostředek ochrany hodnot krajinného prostředí a regulace míry exploatace území – a to je cílem územního plánu.

Při formulaci podmínek pro využití ploch v nezastavěném území je dále potřeba čelit poněkud nešťastnému právě platnému znění § 18, odst. 5 stavebního zákona – a to zejména ve vztahu k zástavbě krajiny rekreačními zařízeními – vyjímám: „V nezastavěném území lze v souladu s jeho charakterem umístit ... taková technická opatření a stavby, které zlepšují podmínky jeho využití pro účely rekreace a cestovního ruchu, například cyklistické stezky, hygienická zařízení, ekologická a informační centra. ... pokud je územně plánovací dokumentace výslovně nevylučuje.“ Podle každého dostatečně silného investora a jeho právníka však bude právě jeho záměr hotelu na břehu jezera, horské megachaty nebo kryté sjezdovky na horském svahu právě tou stavbou, která zlepšuje podmínky

využití území pro účely rekreace a cestovního ruchu. Proto je třeba při formulaci regulačních podmínek důkladně se zamyslet nad tím, jestli chceme takovou eventualitu připustit, nebo jí zabránit – a podle toho pak upravit jejich znění.

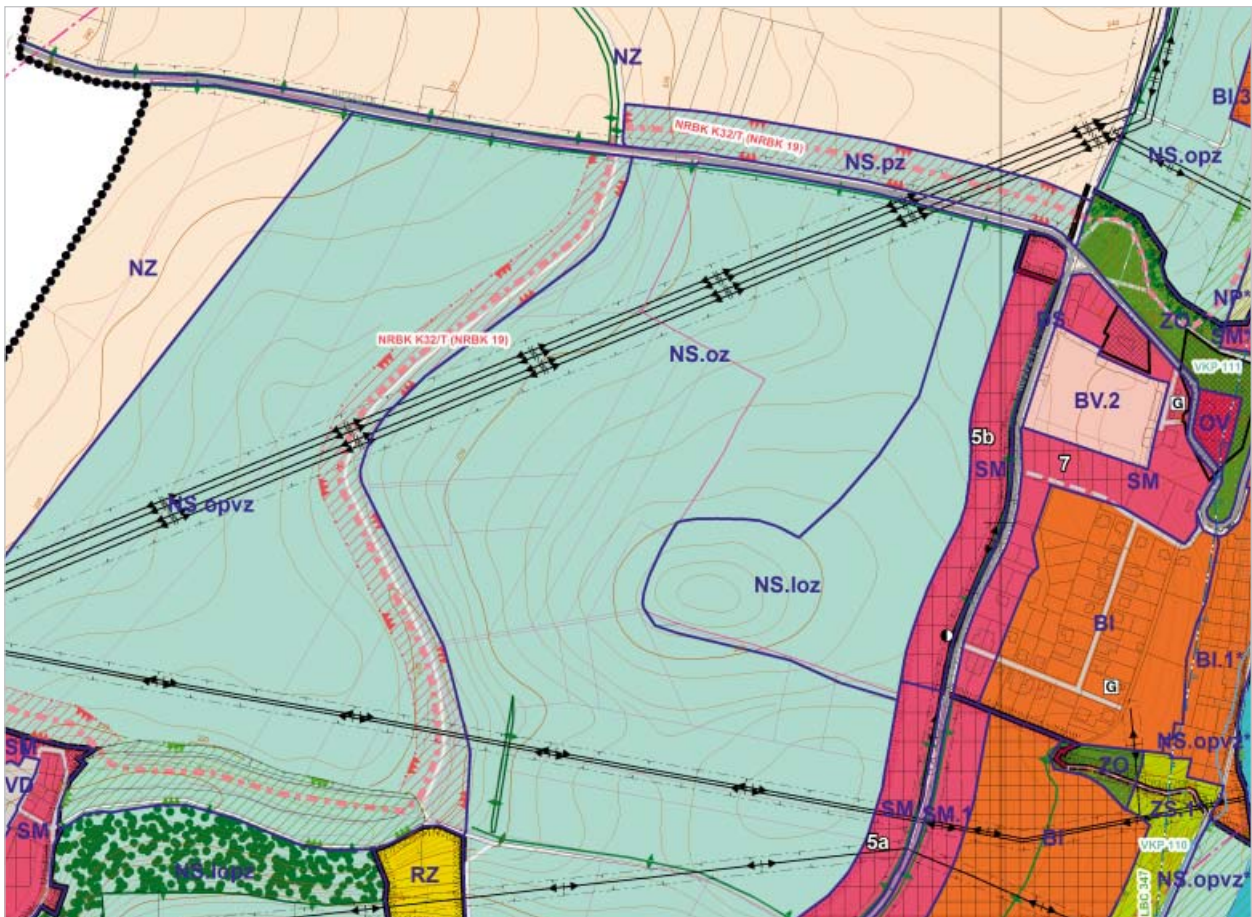
Jak je patrné, při členění nezastavěného území je třeba nalézt takovou míru podrobnosti, která bude odpovídat podrobnosti řešení zastavěného území – a to přesto, že plochy budou mít s ohledem na prostor krajiny poněkud větší výměru. Je tedy nutné vyvarovat se:

- vymezení takových jevů, které svým detailem patří do úrovně podrobnější dokumentace,
- vymezení ploch vyjádřených kulturou pozemků,
- při formulaci podmínek využití je třeba důkladně zvážit, jaké využití krajiny (i v jiném zaměření než zmíněné rekreaci) chceme připustit.

Územní plán zpracovaný podle uvedených zásad by měl jako výstup komplexního řešení poskytovat dostatečný souhrn informací pro rozpracování a zahrnutí koncepčních jevů do podrobnějšího stupně (ať už územní studie, regulačního plánu nebo komplexních pozemkových úprav) a přitom by měl ponechat dostatečný prostor pro tvůrčí přístup k řešení.

Tolik teorie. Bohužel, jak ukazuje praxe, ani konkretizace přiměřené podrobnosti detailu územního plánu a úlohy podrobnější dokumentace není pro bezkolizní realizaci navrhované koncepce dostačující, jestliže není zcela jednoznačně vymezen vzájemný vztah a respekt mezi těmito dokumenty. V průběhu procesu zpracování územního plánu pro nejmenované sedmísticové město jsme byli členy koordinační skupiny pro souběžně postupně probíhající zpracování komplexních pozemkových úprav na pěti katastrech v jeho správním území. Přestože probíhala pravidelná výměna podkladů na koordinačních jednáních a v řadě případů jsme přijali kompromisní úpravy (i když úplně neodpovídaly naší představě o respektování topografie terénu), opravdu zaskočení jsme byli těsně před vydáním územního plánu, kdy se ukázalo, že poslední verze parcelace nejen nerespektuje topografii a dohodnutou koncepci krajiny, ale zcela ignoruje návaznost vymezení koridoru pro revitalizaci povrchové (dosud ještě zatrubněné) vodoteče na hranici sousedního katastru, kde jsou pozemkové úpravy již dokončeny. Zpracovatel neprojevil ochotu návrh parcelace upravit s odůvodněným již získaných souhlasů od vlastníků pozemků.

Na přiloženém výřezu hlavního výkresu je přerušeni návaznosti koridoru pro revitalizaci potoka dobře patrné; v katastru severně od komunikace je černě zakreslena parcelní kresba dříve již dokončených pozemkových úprav a jižně od komunikace je modře zakreslena parcelace právě probíhající pozemkové úpravy s vyznačením trasy vodoteče v přibližně sedmdesátimetrovém směrovém posunu a mimo linii původně dohodnuté údolní polohy červeně čerchovaně vyznačené osy nadregionálního biokoridoru ÚSES. I když je územní plán vydán v souladu s původní koncepcí, je velmi pochybné, jak se bude záměr na znovuotevření vodoteče doplněné doprovodným pásem biokoridoru ÚSES vyvíjet za podmínek daných novou parcelací.

Disharmonie mezi urbanistickou koncepcí a návrhem komplexních pozemkových úprav

Žel – nejde o ojedinělý případ, kdy se zpracovatel podrobnějšího stupně dokumentace pod tlakem jednání s vlastníky nebo investory necítí vázán závazností v širším rozsahu koordinované urbanistické koncepce. Takové případy jsou dokladem toho, že vzájemný vztah mezi územním plánem, nebo přesněji – mezi nadřazenými systémovými záměry

zahrnutými v územním plánu a podrobnější dokumentací komplexních pozemkových úprav je nezbytné řešit na jiné úrovni, než jen mezi zpracovateli uvedených dokumentací. Jak se ukazuje, současná situace realizaci koncepčních záměrů v krajině spíše poškozuje a rozhodně jí neprospívá.

Ing. arch. Pavel Koubek ● Urbanistická kancelář UK-24

Transformace krajinného plánu do podoby projektu v komplexních pozemkových úpravách

Václav A. Mazín

Proces změn a přechod krajinného plánu do podoby projektu stavby probíhá v rámci komplexních pozemkových úprav již 25 let. Jedná se o klíčový okamžik v této uvědomělé a cílevědomé krajinnotvorbě. Z metodického hlediska je přechod plánu do podoby projektu problematicky uchopitelný. V průběhu krajinnotvorby se mimo proměnných faktorů se známým, determinovaným vlivem, prosazují zejména skryté proměnné faktory, jejichž vliv je náhodný, stochastický. Přesto je možné na základě dlouhodobé empirické evidence definovat hlavní zásady navrhování krajinnotvorných opatření, staveb a klíčová kritéria hodnocení plánu společných zařízení. Také jsou známy návrhové parametry kategorií společných zařízení, která limitují dimenzaci opatření a staveb při zpracování investičního záměru a zadání projektové dokumentace. Dodržením hlavních zásad lze předejít hrubým chybám, které se obvykle projeví až při stavebním řízení a vlastní stavbě. Zásady tvorby návrhu a návrhové parametry kategorií společných zařízení uvedené v tomto příspěvku, vznikly při zkušebním provozu Regionální dokumentační komise Plzeňského kraje v letech 2011–2012.

Úvod

V rámci plánu společných zařízení komplexních pozemkových úprav (KoPÚ) dochází k transformaci krajinného plánu až do podoby projektu stavby. Z tohoto hlediska je plán společných zařízení (PSZ) jedinečným nástrojem.

Přechod PSZ do podoby projektu je naprosto zásadním metodickým krokem. V průběhu zpracování a realizace komplexních pozemkových úprav dochází k propojení krajinného plánu, projektové dokumentace a k realizaci stavby (opatření) v nezastavěné části obce. Bohužel není metodicky ošetřen postup, jak docílit toho, aby se ze schématu návrhu (na papíře) stal realizační projekt, který vyřeší majetkoprávní přípravu a technické řešení na úrovni stavebního povolení.

Plánování a projektování krajiny je komplikovaný a dlouhodobý proces. K dosažení cíle KoPÚ je nutné zvládnout etapovitou strukturu této krajinnotvorby. Různé etapy si ovšem žádají různé činnosti a různé činnosti si žádají různé odbornosti. Zároveň tyto odborné činnosti a etapy probíhají v rámci správního řízení s příslušnými lhůtami na projednání před veřejností i s jednotlivými vlastníky pozemků a jednotlivými správními úřady. Proto není realizačního cíle KoPÚ dosaženo dříve, než za deset let [Mazín 2015].

Bohužel ani po 25 letech nejsou souhrnným způsobem metodicky podchyceny etapovité činnosti, což způsobuje rozdílné výsledky a názory. Na druhou stranu je výhodné, že investorem a koordinátorem všech stupňů projekční činnosti je jedna osoba – pozemkový úřad. Vzniká tak prostor pro propojení záměru, průzkumu, návrhu, projekce a stavby soustav navržených krajinnotvorných opatření.

Problematická metodologie pozemkových úprav

Vytvořit komplexní, generální metodiku pozemkových úprav v podmínkách demokracie a liberalismu, kde platí svoboda podnikání, volný trh, soutěž a hlavně neotřesitelná vlastnická

práva, je problematické. Proto také většina krajinných plánů zůstává na papíře, územní plány zadávají a schvalují obce na nejnižším stupni kompetencí a výstavbu dálnic blokuje vlastníci zemědělské půdy nebo zelení aktivisté.

Pozemkové úřady svým rozhodnutím ve správním řízení mají výsadní pravomoc, kromě soudů, měnit vlastnictví osob. Prosadit krajinnotvorná opatření ve veřejném zájmu tedy vyžaduje znalost odbornosti krajinného plánování, která je podmínkou pro argumentaci a zároveň dovednost při přesvědčování vlastníků o výhodách a přínosech výměny jejich pozemků pro všechny zúčastněné.

I když je náročnost a komplikovanost prosazování krajinnotvorných opatření patrná, shoduje se přesto odborná veřejnost na tom, že pozemkové úpravy mají potenciál zlepšit stav stárnoucích a slábnoucích systémů, které jsou narušeny a ztrácí výkon [Hoisl 1992]. V této situaci se nachází dnešní kulturní krajina, jejíž úživnost evidentně klesá, ať již vlivem klimatického rozvratu nebo důsledkem neracionálního způsobu využívání, mnohdy podporovaného dotační politikou. Pozemkové úpravy jsou formou krajinného plánování a mají za cíl racionální využívání krajiny [Pfandenbauer 1992].

Problém při tvorbě metodiky tak složitého a dlouhodobého procesu spočívá v tom, že se jedná o mnohorozměrnou matici časových a věcných faktorů, která vyžaduje etapovitý, systémový a multidisciplinární přístup [Mazín 2007]. I když pozemkové úpravy integrují několik inženýrských činností (dopravní, vodohospodářskou, krajinařskou, půdoochranou), je zásadní udržet při zpracování plánu společných zařízení právě odbornost krajinného plánování, která koncepčně zastřešuje tyto specializované inženýrské činnosti. Tato odbornost v našem státě není profilovaná a absence metodiky plánování a navrhování krajinnotvorných opatření se projevuje i v metodických pomůckách pro pozemkové úpravy.

Krajina či nezastavitelné území má v procesu územního plánování nejméně „vykrytalizovaný“ obsah. Stavební zákon a navazující vyhlášky jsou ve vztahu ke krajinně velmi skoupé

a obecné. Není všeobecná a dostatečně silná poptávka pro přesnější vymezení obsahu řešení krajiny v jednotlivých stupních a druzích územně plánovací dokumentace. Prakticky každý autorizovaný zpracovatel má svůj přístup k řešení krajiny [Mackovič 2003]. To samé lze tvrdit i o metodice pozemkových úprav.

Návrh plánu společných zařízení

Plán společných zařízení je dokument řešící veřejný zájem v území a zároveň investiční záměr. Jedná se o krajinný plán sestavený na základě syntetického průniku všech zpracovaných a vyhodnocených přípravných, průzkumných a rozborových prací [Mazín 2007]. Z hlediska zásad krajinného plánování jde o druhý stupeň projektování. První stupeň je na úrovni oborových generelů, rozborů a průzkumů nebo studií širších územních vazeb a specifických podmínek.

Zásadní úkoly a cíle pro zpracování návrhu PSZ stanovuje „Zadání komplexní pozemkové úpravy“, kterou by měl zpracovat zadavatel, tedy pozemkový úřad, podle zjištěných údajů, informací a studií. Tato formulace musí být pozemkovému úřadu známa ještě před zadáním veřejné soutěže na komplexní pozemkové úpravy. V praxi to ovšem způsobuje problémy s kvantifikací některých položek, jako například příčné řezy a podélné profily budoucích rekonstrukcí a novostaveb polních cest, nebo potřebu předběžného inženýrsko-geologického průzkumu.

Postup při navrhování PSZ neřeší žádný z oficiálních metodických návodů, ať již se jedná o Metodický návod k provádění pozemkových úprav nebo Technický standard dokumentace plánu společných zařízení v pozemkových úpravách [Doležal 2009]. Postup prací a technologie navrhování staveb a opatření v krajině jsou plně svěřeny odbornosti a kvalifikaci zadavatele a zhotovitele PSZ. V tomto směru zůstává kreativita a umění tvorby krajiny při pozemkových úpravách subjektivní. Pokud totiž pro obvod pozemkové úpravy není zpracována územně plánovací dokumentace nebo studie proveditelnosti pozemkových úprav, návrh soustav a koncepce opatření na subsystémech krajiny je v rukách příslušného úředníka pozemkového úřadu a osoby s úředním oprávněním k projektování pozemkových úprav.

Standardizace plánu společných zařízení a legislativa

Rané období procesu KoPÚ bylo charakteristické nedostatečnou podrobností technického zpracování PSZ, což způsobovalo problémy v zadání projektové dokumentace a realizaci opatření. V roce 2006 na tyto problémy poukázala Českomoravská komora pozemkových úprav. Proto byly v roce 2009 zpracovány Technické standardy plánu společných zařízení [Doležal 2009], které přes odpor zpracovatelů i úředníků byly společně s regionálními dokumentačními komisemi zavedeny do praxe pozemkových úřadů. Tato opatření přinesla úsporu veřejných financí a zkvalitnění výsledných dokumentů. O co konkrétně šlo? Zjednodušené

bylo třeba předejít problému, kdy stavby a opatření zakreslené v plánu společných zařízení a tvořící tak pozemek, bylo možné do tohoto pozemku vyprojektovat a následně, bez dodatečných majetkoprávních vyrovnání, stavbu realizovat.

Vyhodnocením podkladů při tvorbě Technického standardu dokumentace plánu společných zařízení bylo zjištěno, že dokumentace PSZ má nedostatečnou podrobnost informací o podmínkách území, například geologické skladbě, odtokových poměrech, kritických profilech, ale i terénních podmínkách pro lokalizaci staveb jako jsou polní cesty, nádrže příkopy a průlehy. Na tyto nepřesnosti pak navazovaly chyby v zadání kategorie společného zařízení, návrhových parametrů a jejich dimenzování. Vodohospodářská opatření byla většinou předdimenzovaná a neprošla jejich ekonomika při schvalování strategie ČVUT.

Do roku 2009 totiž chybělo propojení správního řízení o pozemkových úpravách na stavební zákon v oblasti návrhu a zadání rozhodujících parametrů staveb. Přitom se ve smyslu zákona o pozemkových úpravách jednalo o veřejné stavby, tak jak tomu je u územního plánu, respektive regulačního plánu, který musí garantovat proveditelnost stavby (§ 2 zákona č. 139/2002 Sb.). V praxi šlo o to, že se vlastně nerespektovalo zákonné ustanovení zákona o pozemkových úpravách, které říká, že: „rozhodnutí o schválení návrhu pozemkových úprav je současně územním rozhodnutím o umístění společných zařízení, která jsou stavbami“. V případě společných zařízení technického charakteru se jedná právě o novostavby, rekonstrukce stávajících staveb se změnou parametrů, nebo jejich modernizaci. Mimo jiné a především bylo třeba odstranit pochybení, ke kterým někdy docházelo v souvislosti s postavením pozemkového úřadu jako stavebníka, který využívá veřejné prostředky.

Při zavádění interního předpisu Technický standard plánu společných zařízení v pozemkových úpravách probíhala mezi projektanty pozemkových úprav diskuse především o účelnosti a způsobu provádění příčných řezů, podélných profilů a inženýrsko-geologických průzkumů. Také padaly námitky proti vyžadované autorizaci dokumentu osobami podle zákona č. 360/1992 Sb., když do tohoto zákona PSZ a pozemkové úpravy, jako vybrané činnosti, nepatří. Bylo však zřejmé, že ze zákona vyplývala pro Ústřední pozemkový úřad kompetence a povinnost vydat právní normu nejnižšího stupně tak, aby se naplnilo propojení pozemkových úprav se stavebním zákonem a technickou částí výsledků správního řízení.

Doba trvání a míra realizace pozemkových úprav jako kvalitativní ukazatel pozemkových úprav

Pokud bychom chtěli zmapovat celý proces plánování a projekce, lze využít modelového příkladu KoPÚ v katastrálním území Krsy (Plzeň-sever). Na příkladu návrhu, projekce a stavby Vodní nádrže 1 Krsy byl zdokumentován složitý proces, který začal v roce 2006 a trvá do roku 2015. Je třeba upozornit na to, že tato doba bezmála deseti let je obvyklá, a přitom všechna jednání a řízení jak při pozem-

kových úpravách, tak při stavebním řízení probíhala bezkonfliktně. Koordinátorem, správním úřadem a investorem v jedné osobě byl Státní pozemkový úřad [Mazín 2015].

Klíčový metodický krok pozemkových úprav je zabezpečení proveditelnosti PSZ. Kvalita tohoto zásadního a rozhodujícího dokumentu pozemkových úprav se projevuje v míře realizace pozemkových úprav. KoPÚ přináší do krajiny reálnou změnu a to především pro svůj fenomén výměn vlastnických pozemků. Skutečná změna krajiny po pozemkových úpravách se dá vyčíslit mírou realizace navržených společných zařízení [Mazín 2007]. Tímto kritériem efektivnosti a indikátorem řízených změn agroenvironmentální politiky se zatím zabývalo jen několik autorů, a to spíše modelově na vybraných územích.

Míra realizace společných zařízení závisí na řadě faktorů a mimo jiné na dovednosti komisaře pozemkových úprav při zpracovávání PSZ, stanovení priorit jeho realizace, kvalitě zadání investičního záměru od pozemkového úřadu a zpracování projektové dokumentace soustavy společných zařízení autorizovaným inženýrem.

Materiál a metody

Předmětem metodického kroku transformace plánu společných zařízení do podoby projektu stavby nebo opatření je krajina a komunita žijící a spravující toto území.

Modelová území

Pro účely této práce bylo využito výsledků z několika modelových území, kterými se zabývaly disertační práce nebo výzkumné projekty s cílem vyjádřit míru dosažené realizace pozemkových úprav. Jedná se o následující práce a modelová území:

- Výsledky studií převzaté do plánu společných zařízení komplexních pozemkových úprav v mikropovodí Bradavy, okres Plzeň-jih [Mazín 2011].
- Dynamika změn struktury krajiny při komplexních pozemkových úpravách v ČR 1994–2009 na příkladu 60 katastrálních území [Mazín 2010].
- Hodnocení realizací protierozních a vodohospodářských zařízení v pozemkových úpravách na 9 modelových územích v různých geomorfologických podmínkách ČR, projekt QI92AO12 [Konečná 2011].
- Implementace návrhu a protipovodňových opatření společných zařízení na okrese Plzeň-jih, VÚMOP Praha, v. v. i. [Kadlec 2012].

Procesy územního plánování a pozemkových úprav

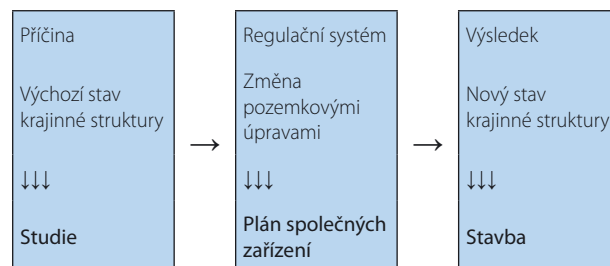
Předmětem pozemkových úprav není jen samotná krajina, ale i její obyvatelé a správci. Provádět pozemkovou úpravu tam, kde je nezájem obce a místní komunity, je nevhodné a nesetká se s úspěchem. Příjemci výsledků pozemkových úprav jsou totiž samotní vlastníci uživatelé půdy a správci společných zařízení charakteru veřejně prospěšných staveb.

Výsledkem jsou veřejné stavby za veřejné prostředky. V tomto směru se pozemkové úpravy neliší od územního plánování. U obou procesů se krajinný plán zabývá krajinou komplexně a v rámci platných zákonů reflektuje náměty obyvatel, obce a správců. V určitých atributech se však tyto procesy liší. Není to jen v podrobnosti nebo měřítku, protože plán společných zařízení a regulační plán je mají stejné, geodeticky určené. Rozdíl je v časovosti, kdy územní plán je stále otevřený dokument, který vyjadřuje okamžitý stav rozvoje území, jeho limitů a možností, kdežto pozemkové úpravy vstoupí revolučním způsobem do vývoje území a životů jeho obyvatel formou majetkově právně připraveného regulačního plánu.

Výsledkem KoPÚ je proto vymezení konkrétních staveb a opatření, včetně změn využívání pozemků. Samozřejmě, že pozemkové úpravy přebírají veškeré údaje analytických a návrhových dokumentů územního plánu.

Regulační systém pozemkových úprav

Komplexní pozemková úprava je systémové opatření, které revolučním způsobem vstupuje do vývoje venkovské krajiny.

Řízený systém otevřeného řetězce procesu pozemkových úprav

Regulační systém pozemkových úprav ovlivňující krajinnou strukturu byl vyhodnocen jako suma stavů (s_1 až s_n) za určitý časový úsek a věcnou etapu (t_0 až t_n).

$$s_0 (t_1 \text{ až } t_2) \rightarrow s_1 (t_3 \text{ až } t_4) \rightarrow s_2 (t_5 \text{ až } t_6) \rightarrow s_3 (t_7 \text{ až } t_8)$$

s_0 = výchozí stav struktury krajiny (TP, E, K) před projekcí jako výsledek analýzy stavu (t_1 až t_2)

s_1 = projektovaný stav (TP, E, K) po etapě (t_3 až t_4) dokumentovaný v plánu společných zařízení

s_2 = realizovaný stav po etapě (t_5 až t_6) realizovaných společných zařízení v krajině

s_3 = budoucí reálný stav po etapě (t_5 až t_6)

t_1 = zahájení komplexní pozemkové úpravy

t_2 = vyhodnocení výsledků rozborů současného stavu

t_3 = zahájení návrhových a projekčních prací

t_4 = schválení plánu společných zařízení

t_5 = zahájení realizace plánu společných zařízení

t_6 = ukončení realizace společného zařízení

t_7 = zahájení realizace dalších společných zařízení nebo údržba a oprava již realizovaných

t_8 = ukončení realizace nebo opravy a údržby, případně výchovné zásahy

Výsledky

Kvantita provedených pozemkových úprav

Proces pozemkových úprav postupuje z hlediska kvantitativních ukazatelů v rámci ČR relativně pomalu. K 30. 6. 2012 proběhl ve 22 procentech katastrálních území ČR. V roce 2014 se toto číslo zvýšilo na 26,6 procent zemědělského půdního fondu ČR. Míra realizace společných zařízení je nedostatečná z hlediska aktuálních potřeb zachování a ochrany životního prostředí v zemědělské krajině [Konečná – Podhrázká – Toman 2012]. Oproti tomu v jiných pracích a modelových územích je rozsah realizovaných opatření vyhodnocen jako poměrně uspokojivý, jako například protierozní a protipovodňová opatření v okrese Plzeň-jih. Obecně však proces pozemkových úprav vykazuje rozdíl mezi masivním návrhem a skutečnou, reálnou změnou krajiny.

Kvalitativní ukazatele pozemkových úprav

Vyhodnocením kroku mezi plánováním krajiny a projektováním krajiny v rámci pozemkových úprav je možné dojít k následujícím stupňům:

1. stupeň – studie širších územních vazeb, včetně rámcových návrhů opatření jako ideový krajinný plán;
2. stupeň – plán společných zařízení a míra převzatých rámcových návrhů ze studie jako reálná, min. nutná varianta;
3. stupeň – projekty soustav opatření a jednotlivých staveb.

Kvalita zpracování a projednání studií a plánů se projeví v docílené míře převzatých navržených opatření ze studií a míře realizovaných opatření a staveb v krajině.

Míra převzatých opatření ze studií širších územních vazeb do plánu společných zařízení

Tímto prvním stupněm plánování krajiny se zabývala práce v modelovém území mikropovodí řeky Bradavy skládající se z pěti katastrálních území (k. ú.). Výsledným posouzením bylo zjištěno, že míra převzatých opatření se pohybuje pro protierozní opatření v rozmezí 20–60 procent a pro kulturně-společenské prvky 10–40 procent. Z toho lze usuzovat, že rámcové návrhy studií širších územních vazeb a specifických podmínek jsou sice koncepčně náročné a důležité podklady, ale pouze v poloze ideových představ.

Míra realizace pozemkových úprav

Alespoň jedno společné zařízení pro ochranu půdy nebo vody bylo realizováno v 17 procentech k. ú. s ukončenou pozemkovou úpravou, tj. pouze ve 2 procentech k. ú. v České republice [Konečná 2010]. Autoři Váchal, Mazín, Konečná, Podhrázká shodně konstatují mírné zlepšení stavu krajiny vlivem dosud realizovaných společných zařízení oproti stavu před pozemkovými úpravami, a zároveň potvrzují, že k výraznému zlepšení sledovaných parametrů krajiny by

došlo celkovou realizací plánu společných zařízení. To však závisí na zapojení i jiných účastníků pozemkových úprav než pozemkových úřadů, především obcí, správců toků, zemědělců a vlastníků půdy.

Bohužel, často není ze strany rozhodujících příjemců pozemkových úprav – vlastníků půdy a zemědělců, o tyto projeven větší zájem. Diametrálně jiné výsledky byly zjištěny na okrese Plzeň-jih při realizaci protierozních opatření, kde bylo dosaženo realizace 77,2 procent opatření ze 100 procent navržených opatření v PSZ. Jednalo se však o neinvestiční opatření zatravnění orné půdy se změnou druhu pozemku.

Zásady zpracování plánu společných zařízení a návrhové parametry kategorií společných zařízení

Již zmíněný Technický standard PSZ v pozemkových úpravách aktualizovaný v roce 2015 není ani tak metodikou, jako spíše soupisem náležitostí, které by měly garantovat správný návrh a bezproblémovou návaznost na následné zpracování dokumentace pro stavební povolení. Projektant zde uvádí, jaké metody dimenzování společných zařízení použil, definuje zadání a stanovené cíle pozemkových úprav pozemkovým úřadem. Přijímá koncepční požadavky dotčených orgánů státní správy a podle převládajícího účelu navrhuje soustavu polyfunkčních zařízení. Dále zpracovává výpočty, provádí příčné řezy a podélné profily. Případně se může zabývat předběžným inženýrsko-geologickým průzkumem.

Výsledkem by měl být pozemek, jako půdorys budoucí stavby pro projektanta stavby, který po zápisu návrhu pozemkových úprav do katastru nemovitostí a veřejné zakázce pozemkového úřadu zpracuje dokumentaci pro stavební povolení. Tvorba plánu společných zařízení však v praxi, podobně jako územní plán, podléhá řadě okolností a nelze jej řešit rigorózně technickým způsobem.

Plán společných zařízení podléhá posouzení sboru zástupců vlastníků a zastupitelstvu obce, která je budoucím příjemcem staveb a opatření veřejného nebo obecního charakteru. Podle zákona se tento realizační tým společně s pozemkovým úřadem domlouvá na prioritách realizace plánu společných zařízení. Podobně obec po rozhodnutí o prioritách se písemně zavazuje, že vybudované investice převezme do svého vlastnictví a zastupitelstvo schvaluje PSZ na veřejném zasedání.

Pokud je v rámci PSZ navržena vodohospodářská stavba, např. brod, lávka či poldr, tak lze očekávat nezájem ve věci její realizace ze strany správce povodí. Je tedy stále obtížnější sladit tyto okolnosti a lidské faktory tak, aby v momentu schvalování plánu společných zařízení bylo jasné, která společná zařízení budou průchodná při jednání s konkrétními správci, budoucími vlastníky a příjemci investic, které použije stát jako investor.

Praxe regionálních dokumentačních komisí ukazuje na podstatné principy navrhování staveb při zpracování plánu společných zařízení. Nejde o technologii, ale rámcová kritéria, priority a standardní návrhové parametry jednotlivých kategorií společných zařízení. Nižší uvedená kritéria a standardy parametrů společných zařízení byla sestavena při zkušebním provozu Regionální dokumentační komise Plzeňského a Karlovarského kraje.

Smyslem hodnocení podle standardních kritérií je:

- Odstranit zásadní chyby v klasifikaci společných zařízení z hlediska kategorizace podle katalogu SZ.
- Vyloučit nerealistické, předimenzované návrhy nebo naopak poddimenzované nebo dokonce nulové řešení problému zjištěného průzkumy a rozbory.
- Nasměrovat plán na optimální celospolečensky přijatelnou variantu při maximálním využití polyfunkčnosti a zachování hlavní funkce konkrétního SZ.

Hlavní zásady při tvorbě plánu a návrhu soustav společných zařízení:

- Stanovené priority realizace navržených společných zařízení od pobočky pozemkového úřadu po spolupráci se sborem.
- Realnost a prahové hodnoty společného zařízení (minimální návrhové parametry, nebo naopak předimenzované).
- Kategorizace společných zařízení (HPC, VPC, DO) podle katalogu (svozná plocha, erozní ohroženost atd.).
- Synergický efekt soustavy společných zařízení a míra dosažené polyfunkčnosti.
- Technické řešení, rámcový návrh dle standardní situace.
- Širší územní vazby mimo obvod komplexní pozemkové úpravy.
- Úplnost a kontinuita vzhledem k výsledkům průzkumů a rozborů.
- Míra dosažené změny (zvýšení podílu TTP, řešení bloků orné půdy apod.).

Konkrétní klíčová kritéria posuzování plánu společných zařízení

1. Kritérium širších územních vazeb – sousední obec jako účastník řízení (povodí, biochora).
Posuzující parametr – kategorie společného zařízení v obvodu a za obvodem, prostorové propojení, eroze a odtok vztažený k mikropovodí, nikoli jen k. ú.
2. Kritérium úplnosti (respektování všech zjištěných dekadačních procesů a rozporů).
Posuzující parametr – srovnání výsledků rozborů a plánu společných zařízení, výměra bloku orné půdy nebo zemědělské půdy a velikost svozných ploch, minimální „oko“ LÚSES (pórovitost), řešení erozní ohroženosti pomocí biotechnických opatření nebo organizačním

opatřením (zatravnění, pásové střídání plodin), nikoli jen technologií zpracování půdy a osevními postupy, kapacitně vyhovující recipient.

3. Kritérium míry polyfunkčnosti.
Posuzující parametr – tvarově a prostorově funkční řešení SZ.
4. Kritérium zachování hlavní funkce společného zařízení.
Posuzující parametr – minimální návrhové parametry SZ dle kategorizace, u polních cest nelze měnit kategorii v rámci trasy.
5. Dodržení standardního typu společného zařízení a jeho návrhových parametrů.
Posuzující parametr – typ prostorově funkčního rozporu a druh navrženého SZ, min. přípustná šířka, výměra, případné střety s inženýrskými sítěmi jiných vlastníků.
6. Kritérium přiměřenosti – dimenzování společného zařízení musí respektovat maximální nebo minimální návrhové parametry (norma ČSN 73 6109 Projektování polních cest).
7. Míra progresivity návrhu společných zařízení na rozsáhlých plochách orné půdy.
Posuzující parametr – počet a rozsah nově navržených SZ v rámci bloků orné půdy, dodržení měřítka krajiny a obnova krajinné struktury (matrice versus linie a plošky).
8. Kritérium synergického efektu – kombinací a polyfunkčností společných zařízení v rámci území (povodí) dochází k zesílení účinku, např. zatravnění orné půdy a poldr, soustava mezí a zatravnění, interakční prvky a biokoridor, využívání synergického efektu může eliminovat velké investice ryze technických SZ.

Nejslabší článek klíčového kroku – zadání projektové dokumentace

Zavedení technických standardů má zabránit hrubým chybám při lokalizaci a dimenzaci staveb a zabezpečit jejich proveditelnost v následujících etapách pozemkových úprav.

Zásadní metodický krok však zůstal na straně komisaře pozemkových úprav a technika na pozemkovém úřadě. Koordinátorem tohoto kroku je vedoucí pobočky Krajského pozemkového úřadu, který by měl zajistit součinnost komisaře zodpovědného za plán společných zařízení a technika zpracovávajícího zadání pro uchazeče veřejné zakázky na projekt stavby.

Zadání projektové dokumentace by mělo obsahovat tyto náležitosti:

Pro prioritně odsouhlasená a vybraná společná zařízení vypracuje odborný referent (komisař, komisařka) podle výsledků Dokumentace technického řešení PSZ (DTR – Technický standard dokumentace PSZ) zadání stavby (opatření), které obsahuje:

- soubory SZ,
- snímek PSZ s širšími územními vazbami,
- pozemek vytvoření DTR v souřadnicích,

Soustava zařízení	Skupina zařízení	Kategorie spol. zařízení/funkce	Standardní návrh. parametry/charakter	Sekundární funkce v krajině	
I. Pozemní komunikace	A. Polní cesty	1. Hlavní	Zpevněná, odvodněná, i 2 pruhy, svozná plocha nad 150 ha (příkop, drén)	Zpomalení odtoku, ochrana proti erozi, interakce bioty, zlepšení struktury krajiny	
		2. Vedlejší	Nemá spojovací funkci mezi sídly		
	B. Objekty na cestách	3. Doplnkové 4. Lesní	Většinou nezpevněné zatravněné nebo šterkové	Bezpečné odvedení vody	
		1. Mostky 2. Propustky 3. Cestní příkopy 4. Drény odvodňující pláň	Světlost nad 2 m Světlost do 2 m Odvodnění pláně a vozovky		Zachycení vody
II. Protierozní opatření	A. Zemědělská, delimitační, organizační, lesnická opatření	1. Ochranné zatravnění v ploše	Zkrácení délky svahu	Zpomalení odtoku, posílení bioty, zlepšení struktury krajiny a ochrana před infiltrací živin	
		2. Zatravněné zasakovací pásy	Střední části svahů po vrstevnici (50–60m š.), Agroenvi min. š. = 30 m		
		3. Zatravněné údolnice	Podle hydrografické sítě odtoku	Zvýšení odolnosti proti povodním	
		4. Ochranné zalesnění v ploše (většinou rozvodnic)	Mělké, neúrodné půdy, svažité půdy	Biokoridor, biocentrum, ochrana mělkých půd a ochrana před infiltrací živin	
	B. Technická opatření	5. Zasakovací lesní pásy 6. Větrolamy	Po vrstevnici (15–20 m š.) Kolmo na převládající směr větru	Biokoridor, interakční prvek	
		1. Terasy	Na spraších, min. výška 1,0 m		
		2. Protierozní meze	Min. výška 1,0 m, po vrstevnici, bez retenčního prostoru	Interakční prvek, zlepšení struktury krajiny	
		3. Protierozní příkopy záchytné	Podélný sklon do 1%		
		Protierozní příkopy svodné	Zpevněné, průtok/návrh. Q_{50} až Q_{20}	Interakční prvky	
		4. Protierozní průlehy sběrné (vsakovací)	Podélný sklon do 1 %, cizí vody 1:1,5		
Protierozní průlehy svodné	Zpevněné, průtok/návrh. Q_{10} až Q_{20} (výjimečně Q_{50}), 1:5 až 1:10				
5. Protierozní ochranné hráčky	$v = 1$ až 1,5 m, s retenčním prostorem, zatravněné	Zpomalení odtoku ve svodných údolnicích, interakční prvek			
III. Vodohospodářská a protipovodňová opatření	A. Delimitační, organizační, opatření, k ochraně kvality vody	1. Ochranné zatravnění, zdrojových lokalit (infiltrační zóny) a OP	Dle BPEJ nebo vyhlášených zón OP	Protierozní ochrana, zpomalení odtoku	
		2. Sedimentační pásy (buffer-zóny) podél toků a nádrží	$\delta = 40$ –60 m nebo podle zátopové čáry (inundace)	Ochranné zóny biokoridorů a biocenter, pásma ochranných vodních zdrojů	
	B. Technická opatření k retenci a retardaci v povodí	1. Záchytné a svodné příkopy a průlehy	Meze s retenčním prostorem (průlehem)	Doba opakování $n = 50$ –100 let	Protierozní, výjimečně biokoridory
		2. Svodné příkopy			
		3. Svodné průlehy	Retenční objem pro ochranu intravilánu a vodních zdrojů	Biocentra	
		4. Ochranné nádrže s retenčním prostorem			
		5. Hrazení bystřin a strží	Většinou v lesích mimo ZPF	Biokoridor	
		6. Sanace strží a výmolů	Návrh průtok Q_{50} až Q_{100}		
7. Úpravy toků	Nedostatečná kapacita koryta, ochrana intravilánu	Doplnkové cesty			
8. Inundační hráze malých toků	Stávající meliorační zařízení	Interakční prvek, revitalizace, biokoridor			
C. Hlavní meliorační zařízení (kostra)	1. Odvodňovací příkopy 2. Zatravněné příkopy				
IV. Ekostabilizační opatření v biochoře	A. Delimitační opatření	1. Biocentra lučních ekosystémů ÚSES	Většinou „suché řady“ (min. 3,0 ha)	Ochrana kvality vody, protierozní funkce	
		2. Ochranné zóny biokoridorů a biocenter (zatravnění)	Ochrana proti splavům živin		
		1. Biocentra mokřadů a lužních lesů ÚSES	Vodní komponenta min. 3 ha	Akumulace a retence vody	
		2. Biokoridory mokřadů a lužních lesů ÚSES	(min. š. = 20 m)		
	3. Interakční prvky navazující na BK a BC ÚSES	Prostorově funkční návaznost na BK a BC, min. š. = 3,0 m)	Protierozní funkce		
	4. Interakční prvky jako enklávy a koridory mimo ÚSES	Remízky a linie, bodové prvky, refugia			
	B. Biotechnická	1. Obnovení biotopu na závadném odvodnění		Interakční prvek, biocentrum	
		2. Malá nádrž napájená z odvodňovacích systémů			
V. Asanace svážných území	1. Odvodnění zvodnělé vrstvy 2. Ochrana zhlaví	Svahové sesuvy, ohrožení zastavěné části obce	Interakční prvek (nezemědělská půda)		

Kategorizační soustava společných zařízení [Mazín – Konečná – Podhrázká 2010]

- kategorii PC: svozná plocha 150 ha u HPC – ČSN 736109 a hlavní technické parametry,
- Q návrhové: cestní příkop 10 let, příkopy a průlehy 20–50 let, nádrže 50–100 let,
- popis střetů a kritických míst s potřebou řešení (křížení s jinou linií infrastrukтурой, pozemním a nadzemním vedením, odvodnění,
- předpokládaný druh prací: (rekonstrukce, novostavba, modernizace, výsadby, zatravnění – agrotechnika apod.),
- nároky na organizaci výstavby (přístup pro stavbu, únosnost místních komunikací, dočasný zábor, předpokládané škody na plodinách apod.),
- speciální požadavky na koordinaci, širší územní vazby nebo specifické podmínky zjištěné průzkumy a rozboru (např. podrobný inženýrskogeologický průzkum).

Není vhodné, aby zadání stavby řešilo podrobnosti a technologie výstavby, protože by se buď uzavřela možnost tvůrčího přístupu pro projektanta, nebo naopak došlo k rozporu mezi PSZ, PD a stavbou.

I přes veškerou snahu všech zúčastněných dochází v praxi k chybám v projektové dokumentaci staveb, které se v současné době nízkých cen stavebních prací, respektive jejich zakázek, jen velmi obtížně řeší vzájemnou dohodou. Dodavatel stavby při problémech argumentuje většinou tím, že dodržel dokumentaci, TDI má stavební deník v pořádku a pozemkový úřad se brání vícepracím. O to více je třeba věnovat pozornost zadání projektové dokumentace a PSZ.

Diskuse a závěr

Metoda, kterou lze charakterizovat dosaženou mírou realizace společných zařízení je dynamika krajinné struktury během pozemkové úpravy. Krajinné jednotky s/bez pozemkových úprav nevykazují výrazné změny indexu hustoty plošek, nebo linií v krajinné matici [Bonfanti 1997].

Otázka je, co je dnes v přeměněné krajině výrazná změna. Rozhodující je míra realizace takzvaných společných zařízení, která jsou navržena plánem společných zařízení, a pro která jsou zpracované projektové dokumentace. Tento ukazatel efektivity pozemkových úprav nezávisí ani tak na finančních prostředcích, kterých je dostatek, ale na lidském faktoru, respektive aktivitě realizačního týmu sestávajícího z úředníků, projektantů, obcí a místní komunity. Tato aktivita obnáší ochotu vstoupit do riskantního kroku projekce a realizace staveb uprostřed volné krajiny.

Naplánovat v krajině veřejně prospěšné stavby je sice odborně náročná a koncepční záležitost, ale vlastní projekce a následná realizace stavby je počin vyžadující odvalu a rozhodnost hlavních aktérů, což jsou projektant, investor a technický dozor.

Použité zdroje:

BONFANTI, P.– FROGONESE, A.– SIGURA, M. Landscape analysis in areas affected by landconsolidation, In: *Landscape and Urban Planning* 37, 1997, s. 91–98.

DOLEŽAL, P. a kol. *Metodický návod k provádění pozemkových úprav*. Agroprojekt PSO, s. r. o. Brno: 2009, MZe ČR ÚPÚ 2011 (aktual. 2015 SPÚ).

DOLEŽAL, P. a kol. *Technický standard PSZ v pozemkových úpravách*. Agroprojekt PSO, s. r. o. Brno: 2009, MZe ČR ÚPÚ 2009 (aktual. 2015 SPÚ).

KADLEC, V. *Implementace návrhu a protipovodňových opatření společných zařízení na okrese Plzeň jih*. VÚMOP Praha, v. v. i. 2012.

KONEČNÁ, J. *Hodnocení realizací protierozních a vodohospodářských zařízení v pozemkových úpravách na 9 modelových územích v různých geomorfologických podmínkách ČR*. Projekt QI92AO12, 2010.

MACKOVIČ, V. Princip puzzle, gordický uzel krajinného plánování. In: *Pozemkové úpravy* 45, 2003. MZeČR-ÚPÚ.

MAZÍN, V. A. – VÁCHAL, J. – KVÍTEK, T. *Postupy a činnosti při projektování pozemkových úprav*. ČMKPÚ Středočeská pobočka, JČU v Českých Budějovicích. PB tisk Příbram 2007, ISBN 978-80-7394-003-4, MZe ÚPÚ č. j. 38810/2007-13110.

MAZÍN, V. A. *Změna struktury krajiny jako kritérium kvality pozemkové úpravy*. Konference krajinného inženýrství, ČZU Praha: 2007, ISBN 978-80-903258-7-6.

MAZÍN, V. A. – KONEČNÁ, J. – PODHRÁZSKÁ, J. *Systemizace a katalog soustav protierozních a vodohospodářských opatření jako standard pro hodnocení efektivnosti pozemkových úprav*. Sborník z konference *Krajinné inženýrství* 2010. ČSKI, Fakulta stavební ČVUT v Praze: 2010, MZe ČR a MŽP ČR. ISBN 978-80-903258-9-0.

MAZÍN, V. A. *Dynamika změn struktury krajiny při komplexních pozemkových úpravách v ČR 1994–2009 na příkladu 60 katastrálních území*. 2010.

MAZÍN, V. A. Míra převzatých opatření ze studie protierozních opatření mikropovodí Bradavy do plánu společných zařízení. In: *Pozemkové úpravy* 19/77, 2011, ISSN 1214-5815 MK ČR: E 19402.

MAZÍN, V. A. *Návrh, projekce a stavba vodní nádrže při komplexních pozemkových úpravách Krsy*. Sborník odborné konference *Rybníky – naše dědictví i bohatství pro budoucnost*, Fakulta stavebnictví ČVUT v Praze 2015, Česká společnost krajinných inženýrů, Nakladatelství ČVUT, ISBN 978-80-01-05765-0.

UHLÍŘOVÁ, J. – MAZÍN, V. a kol. *Metodika studie širších územních vazeb ochrany půdy a vody v KPÚ*. VÚMOP Praha, Praha: 2005, 31 s. ISBN 80-239-4845-8.

HOISL, R. *Stand von Landschaftsplanung, Landespflege, ländlicher Neuordnung und Dorferneuerung in Deutschland, Lehrgebiet*. Institut für Landespflege und Botanik der Technischen Universität München: 1992.

PFANDENHAUER, J. *Umgestaltung des FAM – Versuchsgutes auf der Grundlage des integrierten Naturschutzes*. Technische Universität München – Weihenstephan: 1992.

Ing. Václav A. Mazín, Ph.D. ● Státní pozemkový úřad
Krajský pozemkový úřad pro Plzeňský kraj

Přechod od plánování k projektování krajiny – panelová diskuse

Moderátor:

RNDr. Radim Perlín, Ph.D., Přírodovědecká fakulta UK

Účastníci panelu:

Ing. arch. *Pavel Koubek*, projektant, Urbanistický atelier UK-24

Ing. *Václav Mazín*, Ph.D. Krajský pozemkový úřad pro Plzeňský kraj

Ing. *Eva Voženílková*, Odbor obecné ochrany přírody a krajiny MŽP

Ing. *František Pavlík*, Ph.D., Státní pozemkový úřad, Odbor metodiky a řízení pozemkových úprav

Ing. *Iveta Laštůvková*, Odbor regionálního rozvoje ORP Krnov

Radim Perlín: *Jaké vidíte největší ohrožení krajiny a jaké nástroje na předcházení problémů doporučujete?*

František Pavlík: Primárně největší hrozby souvisejí s nedostatkem nebo nadbytkem vody v krajině a s tím související erozí. Nástrojem, který navrhuje opatření k eliminaci rizik, je tzv. plán společných zařízení. Kromě něj je samozřejmě účinné využívání evropských dotací na realizaci konkrétních opatření v krajině.

Iveta Laštůvková: V ORP Krnov máme problémy s půdní erozí. Snažíme se proto využívat komplexní pozemkové úpravy. Nezřídká se ovšem stane, že jejich projektanti nerespektují územní plán. Přitom by jej mohli výhodně použít při jednání s vlastníky, kteří s úpravami nesouhlasí. V oblasti ochrany proti povodním velmi dobře spolupracujeme s Povodím Odry. Připravili jsme mapy povodňových nebezpečí, máme stanovená nová záplavová území, která zapracováváme do územních plánů.

Eva Voženílková: Hledáme-li příčiny závad v území, tak kromě destabilizovaného vodního režimu, je spatřujeme v preferenci individuálních zájmů, nerozpoznání veřejných zájmů nebo v nevyvážené ochraně jednotlivých veřejných zájmů.

Pavel Koubek: Územní plán má postihnout a koordinovat to, co se v krajině odehrává. Základní rozčlenění krajiny, jak jej definuje vyhláška č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území, spočívá v asi čtyřech typech ploch. Jejich podrobnější rozčlenění, např. formou indexů, umožňuje stanovit podmínky z vícerá hledisek, např. z vodohospodářského nebo z pohledu ochrany proti větrné erozi atp. Kdybych měl odpovědět na úvodní otázku, pak hlavními narušiteli stability krajiny jsme my lidé a naše záměry v území. Zejména dopravní stavby, které mají náročné směrové a výškové parametry, formují krajinu výrazně. Územní plánování musí hledat jejich odpovídající řešení.

Václav Mazín: Jak prosadit veřejný zájem u soukromých vlastníků – to je hlavní fenomén pozemkových úprav. Platí povinnost, že komplexní pozemkové úpravy přebírají ře-

šení, která jsou v platném územním plánu. Poté nastupuje pozemkový úřad, který má za úkol prosadit veřejný zájem. Úřad zkoumá zájmy v území, organizuje schůzky vlastníků, schůzky s představiteli obce.

Radim Perlín: *Prosazování veřejného zájmu není snadné. Je mnohem jednodušší ustoupit, než trvat na svém. Jak má územní plánování postupovat?*

Pavel Koubek: Základem je diskuse s lidmi. Projednání komplexních pozemkových úprav je o to složitější, že se týkají bezprostředně soukromého vlastnictví pozemků. Odborník proto musí umět lidem ukázat, co je na území čeká, umět vysvětlit výhody navrhovaného řešení, ozřejmit rizika, když se opatření nepřijmou.

František Pavlík: Rozhodujícím subjektem, který má nástroje v rukách, je zemědělec, který se pohybuje na velké ploše. Státní pozemkový úřad komunikuje proto nejen s vlastníky, ale i s uživateli pozemků, neboť 75 procent půdního fondu u nás je užíváno velkými společnostmi. Pouze 25 procent pozemků jsou rodinné farmy.

Iveta Laštůvková: Veřejné zájmy by se měly prosazovat tvrději. Bohužel stávající zákon umožňuje jakési právo veta většiny vlastníkům půdy. Tím mohou ohrozit dohodu o pozemkových úpravách. Věřím, že nám v budoucnu pomůže územní studie krajiny. Její výsledky bychom mohli promítnout do územně analytických podkladů či do územních plánů.

Radim Perlín: *Kromě problematiky vodní eroze či záplav existuje ovšem taktéž větná eroze, problematika biotopů apod. Jaké jiné nástroje je možné použít jako podklad v územním plánování?*

Pavel Koubek: Jedním z nich je veřejný registr půd (LPIS). Obsahuje plno praktických údajů – svažitost, stupeň erozního ohrožení atd.

Václav Mazín: Oborovým podkladem pro pozemkové úpravy je pouze ÚSES. Na ochranu půdy žádný dílčí podklad není.

Eva Voženílková: Při analýze implementace Evropské úmluvy o krajině Ministerstvo životního prostředí konstatovalo, že nástrojů je dost. Je ovšem náročné je vzájemně koordinovat, používat je ve správném dokumentu, ve správném měřítku. Kromě toho má stát či obce ekonomické nástroje, například zdroj státní půdy nebo obecní pozemky. Není-li dostatek obecních pozemků, je možné získat podíly soukromých vlastníků na základě obecně prospěšných opatření prosazených prostřednictvím územních plánů. Takovéto pozemky lze vyvlastnit, ale praktické používání zejména v malých obcích je nereálné.

František Pavlík: Připravuje se tzv. „protierozní“ prováděcí vyhláška, která se bude zabývat vodní a větrnou erozí.

Iveta Laštůvková: Využíváme generel dešťových vod, mapy povodňového nebezpečí, plán společných zařízení. Chybí ovšem komplexní podklad, který by koordinoval využití krajiny. Vidím velkou naději v územní studii krajiny pro území celého ORP. Územní studie krajiny by měla obsahovat analytickou část, problémový výkres a samozřejmě i návrhový stav.

Radim Perlín: *Silně zaznívá, že roste počet dílčích nástrojů dokumentů, které se vztahují ke krajině. Asi chybí koordinace a provázanost.*

Eva Voženílková: Na ministerstvu máme představu, že územní studie krajiny by měla mít významnou analytickou složku. Ta by měla napomoci zjistit synergii problémů s cílem modelování scénářů vývoje v území. Pak bude možné veřejnosti ukázat, co by nastalo, nebude-li respektován veřejný zájem v krajině, například na vodním režimu. Nebo-li, co se stane když... Studie může být významným podkladem nejen pro územní plán, ale i pro strategické rozhodování obce.

Pavel Koubek: Územní studie je územně plánovací podklad. Když v krajině řeším jednu obec, řeším pouze segment krajiny. Studie by mohla pojmut celou plochu ORP. Byla by tedy výborným podkladem pro územní plán každé jednotlivé obce příslušného ORP.

Blanka Hysková: Proč se komplexní pozemkové úpravy více nekoordinují se zpracováním územního plánu? Vznikne-li souběh obou dokumentů, spolupráce projektanta územního plánu a zpracovatele pozemkových úprav bývá výborná. Předchází-li jedno nebo druhé, už koordinace vázne.

Iveta Laštůvková: V ORP Krnov řešíme zpravidla komplexní pozemkové úpravy až po vydání územního plánu. Menší odchylky od plánu lze tolerovat, avšak pouze v odůvodněných případech.

Pavel Koubek: Jsou-li nové komplexní pozemkové úpravy hotové, jsou pro mě podkladem pro územní plán. Přesto se v něm snažím prosadit koncepci rozvoje sídla, využít místní podmínky, jako je například cestní síť. Jsou-li pozemkové úpravy hotové, může být projednávání s vlastníky o dost obtížnější. Bylo by lépe, kdyby postup byl opačný. Chtěl bych ještě upozornit na jeden fakt: komplexní pozemkové úpravy nezohledňují plánované nadřazené stavby. Tím dochází k určitým nespravedlnostem z pohledu vlastníků pozemků. Někdy mívám podezření na zneužití této skutečnosti.

František Pavlík: Mělo by se postupovat od obecnějšího ke konkrétnějšímu. Předtím, než zadáme projekt KPÚ, snažíme se území zatřídit, zjistit si tzv. typologii území. Nejde jen o to, jaká je jeho protipovodňová či protierozní ochrana, jaká bude v území dopravní infrastruktura, jaké jsou zájmy ochrany přírody a krajiny. Současně chceme mít přehled o všech metodikách, studiích, dokumentech týkajících se území, abychom mohli zjistit složitost úprav předtím, než projekt KPÚ zadáme. Základem našeho pohledu je vymezení tzv. hydrologicky uzavřeného celku – voda totiž neteče po administrativních hranicích.

Václav Mazín: Pozemkové úpravy nemohou zahrnovat záměry, které se uskuteční za 10–15 let. Musí pracovat jen se záměry, které lze jednoznačně geodeticky identifikovat. Tuto podmínku nelze překročit.

Dotaz: *Jak předcházet při souběhu opatření v plánech společných zařízení jejich vzájemné kolizi?*

František Pavlík: Každý plán společných zařízení se předkládá kontrolnímu institutu, tzv. regionální dokumentační komisi. Odborníci jej posuzují z řady hledisek: dimenze ploch, vhodnosti a přiměřenosti opatření. Tím by se měly případné chyby odstranit včas.

Beata Vinklárková: Moravskoslezský kraj pořídil územní studii „Cílové charakteristiky krajiny“. Zjistili jsme, že na úrovni kraje v měřítku 1 : 100 000 máme o krajině informací dost. Jsme schopni definovat, co stojí za ochranu, co krajinu ohrožuje, jaká opatření jsou potřebná.

Impulzem pro pořízení studie byly neuspokojivé výstupy zásad územního rozvoje kraje. V kapitole F, která vymezuje typy krajiny pouze podle způsobu využití území, se došlo k závěru, že území Jeseníků je typově totožné s územím Beskyd. To ovšem není pravda.

Radim Perlín: *Můžu Vás požádat o závěrečné poselství?*

Iveta Laštůvková: Pořizovatelé, nebojte se pořizovat územní studii krajiny – má význam.

Eva Voženílková: Věřím v metodicky správnou realizaci územních systémů ekologické stability.

Pavel Koubek: Stabilita krajiny souvisí s jejím historickým vývojem.

Václav Mazín a František Pavlík: Budoucnost patří pozemkovým úpravám!

Zapsal: Vít Řezáč

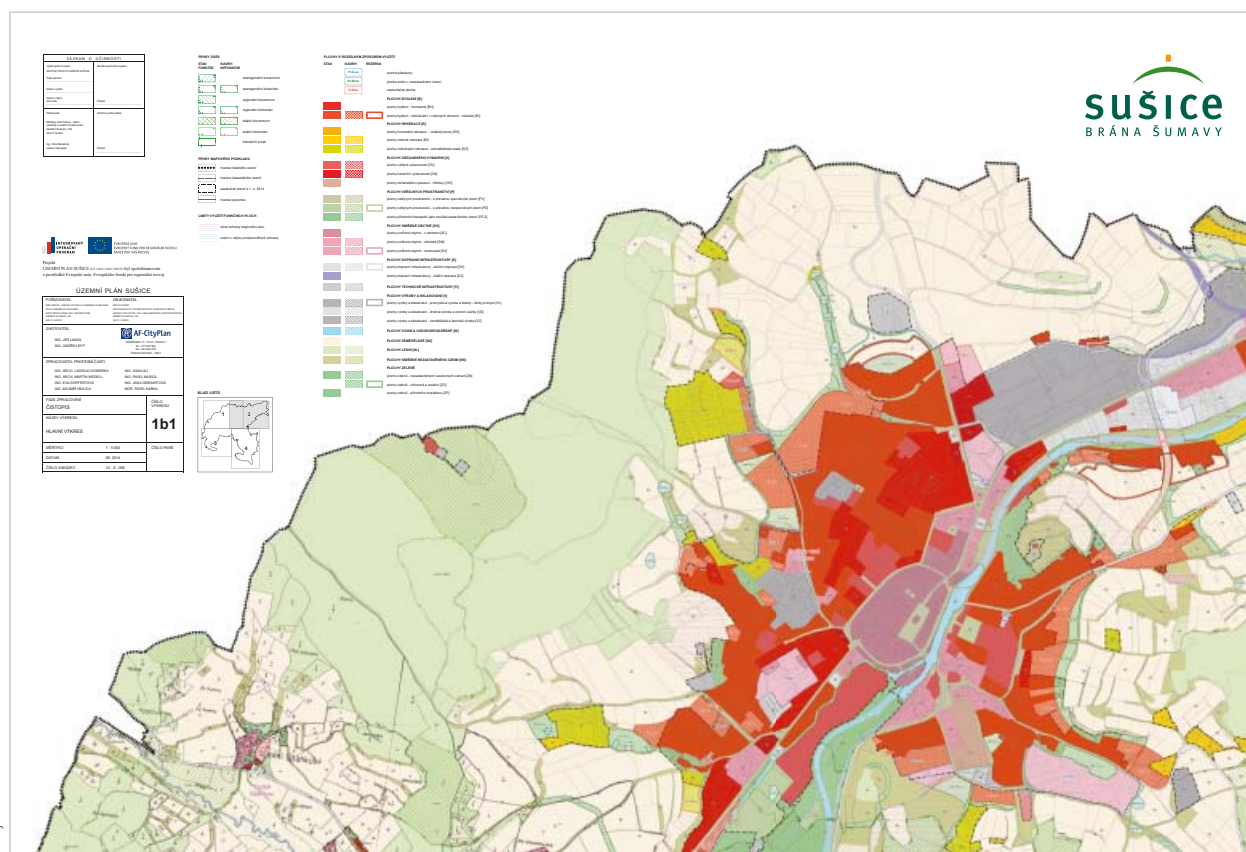
Stavba roku 2015 a Urbanistický projekt roku 2015

Jan Fibiger

Jako každý rok, letos již po třiadvacáté byl konec léta a začátek podzimu ve znamení hodnocení dokončených staveb a projektů v rámci přehlídky Stavba roku. Nominální večer proběhl 10. 9. 2015 v Nadaci pro rozvoj architektury a stavitelství a oznámil 15 nominací na Titul Stavba roku 2015, tři nominace na zahraniční stavby s českou účastí, více než 10 nominací na zvláštní ceny, mezi které patří i Cena za veřejný prostor, kterou společně udělují Ministerstvo pro místní rozvoj a Asociace pro urbanismus a územní plánování, a tři nominace na titul Urbanistický projekt roku 2015. Zároveň bylo zahájeno hlasování veřejnosti nad 15 nominovanými stavbami, ve kterém se vyjádřilo téměř 140 tisíc hlasujících. Dne 13. října t. r. pak v Betlémské kapli na Starém Městě v Praze byly slavnostně vyhlášeny konečné výsledky pro rok 2015. Titul Stavba roku 2015 získalo tradičně pět staveb. Tituly jsou udělovány bez rozlišení pořadí a letos je získaly: Dostavba školy v Dobřichovicích od Šafer Hájek architekti, s. r. o. realizovaná firmou Subterra a. s.; Nástavba na vysoké peci č. 1 v Ostravě Vítkovicích od Ing. arch. Josefa Pleskota, realizovaná firmou Ingsteel, spol. s. r. o.; Zpřístupnění a nové využití NKP Hlubina od Ing. Milana Šramla a Ing. arch. Jana Malíka, realizovaná firmou Stavmont – Pozemní stavitelství,

s. r. o.; Komenského most v Jaroměři od prof. Ing. arch. Mirko Bauma, Ing. arch. Davida Baroše a Ing. Vladimíra Janaty, realizovaný Společností Jaroměř; a Podzemní komplex v severní části Staroměstského náměstí od prof. Ing. arch. Michala Hlaváčka a Ing. arch. Karla Musíla realizovaný CGM Czech, a. s. a BAK Trutnov, a. s. Všechny stavby jsou podrobně zdokumentovány na www.stavbaroku.cz.

Je zajímavé, že soutěž, která byla původně, na začátku devadesátých let zaměřena zejména na kvalitu provedení stavebních prací, se velmi rychle během 2–3 let změnila v kompletní hodnocení architektonické kvality dokončených staveb, která zahrnovala nejen kvalitu stavebního provedení, ale i hledisko funkční a estetické. Významným prvkem se stalo i hodnocení spokojenosti investora a uživatele stavby. V poslední době však stále více na významu nabývá i urbanistické umístění stavby, její okolí a veřejný prostor, který stavba kolem sebe vytváří a spoluformuje. To vedlo ke vzniku již zmiňované Ceny za veřejný prostor a rozšíření soutěže o samostatné hodnocení s názvem Urbanistický projekt roku. Ministerstvo pro místní rozvoj, Asociace pro urbanismus a územní plánování, Nadace pro rozvoj archi-

Zdroj: Archiv Nadace ABF

Územní plán města Sušice – výřez

tektury a stavitelství, Česká komora autorizovaných inženýrů a techniků a Český svaz stavebních inženýrů zorganizovaly v rámci soutěže Stavba roku 2015 proto již podruhé Urbanistický projekt roku. Výsledkem hodnocení poroty ve složení Ing. arch. Jiří Vasiluk, CSc. (předseda poroty), doc. Ing. František Kuda, CSc. (ČSSI), doc. Ing. arch. Petr Durdík (AUÚP), Ing. arch. Jan Fibiger, CSc. (Nadace ABF), Ing. Pavel Křeček (ČKAIT), Ing. arch. Josef Morkus, Ph.D.(MMR) bylo udělení následujících ocenění:

Titul urbanistický projekt roku 2015 získal Územní plán Sušice. Zpracovatelem byl: AF-CITYPLAN, s. r. o. Pořizovatelem: Město Sušice. Autorizovaná osoba: Ladislav Komrská ČKA 02748, Martin Wedell, Ondřej Kyp, Hana Ali, Pavel Musiol, Eva Göpfertová, Pavel Kaňka. Stupeň dokumentace: Vydaný územní plán, zapsaný v evidenci. Rozloha řešeného území: 45,63 km²

Titul byl udělen za komplexní zpracování územního plánu. Multifunkční výraz městského centra, koncentrace občanského vybavení a struktura dopravní i technické infrastruktury vhodně podporují základní urbanistickou koncepci.

Urbanistický koncept rozvoje podporuje Sušici jako přirozené centrum v území a místo s potencí pro turistický ruch. Územní plán vychází z příslušných ustanovení Politiky územního rozvoje a Zásad územního rozvoje Plzeňského kraje. Kategorizace ploch respektuje obecné požadavky na využití území a stanovuje jejich přípustné využití pro jednotlivé lokality. Plán posiluje význam historických sou-

borů, jedinečnost kulturních objektů a přírodních hodnot a jejich dominanci v území. Krajinná i sídelní zeleň vytváří propojený systém ekologické stability na nadregionální, regionální i lokální úrovni. Územní plán řeší vlastní intravilán města i širší spádové území, které zahrnuje 11 dalších obcí, které společně obývá 11 340 obyvatel.

Dopravní řešení odstraňuje stávající závady a zpřístupňuje nové rozvojové plochy, nejsou v něm žádné nadregionální stavby. Podobně jsou rozvíjeny i jednotlivé systémy technické infrastruktury. Územní plán vytváří podmínky a příležitosti pro ekonomický rozvoj celého řešeného prostoru, ale i pro odstraňování jeho stávajících závad diferencovaně podle charakteru jednotlivých území.

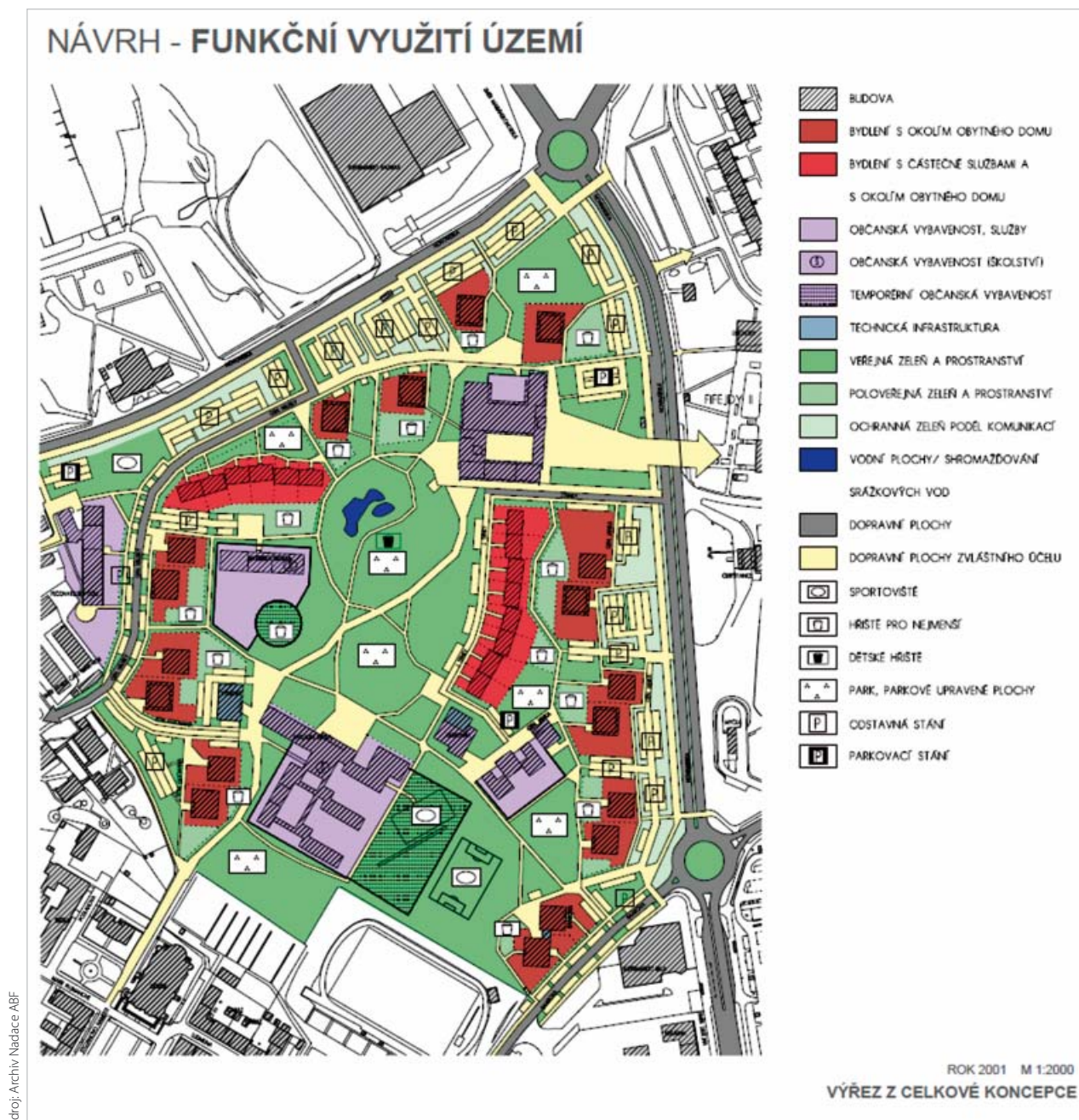
Nový územní plán svou koncepcí přirozeně navazuje a reviduje předešlé plánovací dokumenty. Návrhové období je stanoveno do roku 2030. Dokumentace územního plánu je přehledně a na dobré úrovni zpracována. Územní plán byl vydán městem Sušice 17. 9. 2014 jako platný územně-plánovací dokument.

Nominaci na titul Urbanistický projekt roku 2015 získala Revitalizace sídliště Ostrava – Fifejdy I. Zadavatel, pořizovatel a přihlašovatel: Statutární město Ostrava. Zpracovatel dokumentace: Atelier Genius Loci, s. r. o. Autorizovaná osoba: Eva Seitzová, ČKA 02637. Stupeň dokumentace: vydané územní rozhodnutí, postupná realizace v letech 2002–2014, rozloha řešeného území: 20,56 ha.

Revitalizace sídliště Ostrava – Fifejdy I.

Zdroj: Archiv Nadace ABF

Zdroj: Archiv Nadace ABF

Jaroměř – celková koncepce (výřez)

Porota ocenila dlouhodobou příkladnou péči o revitalizaci sídliště Ostrava – Fifejdy I. Podle jednotně koncipovaného a dlouhodobě prosazovaného územního řešení je výsledkem nový obytný parter v sídlišti ze sedmdesátých let 20. století, který přináší vysokou kvalitu veřejného prostoru pro jeho obyvatele.

Nominace na titul Urbanistický projekt roku 2015 dále získala **Územní studie Prachatic – Pod Cvrčkovem**. Zadavatel, pořizovatel a přihlašovatel: Město Prachatic. Zpracovatel dokumentace: Ing. arch. Václav Zůna. Autorizovaná osoba: Ing. arch. Václav Zůna; ČKA 03356. Stupeň dokumentace: územní studie.

Nominace byla udělena za územní řešení, které respektuje topografii území i zapojení nové lokality do urbanistické struktury Prachatic. Urbanistická studie přináší ucelený systém regulačních prvků pro řešení zástavby, vymezení soukromých i veřejných prostorů i podmínek pro technickou a dopravní vybavenost.

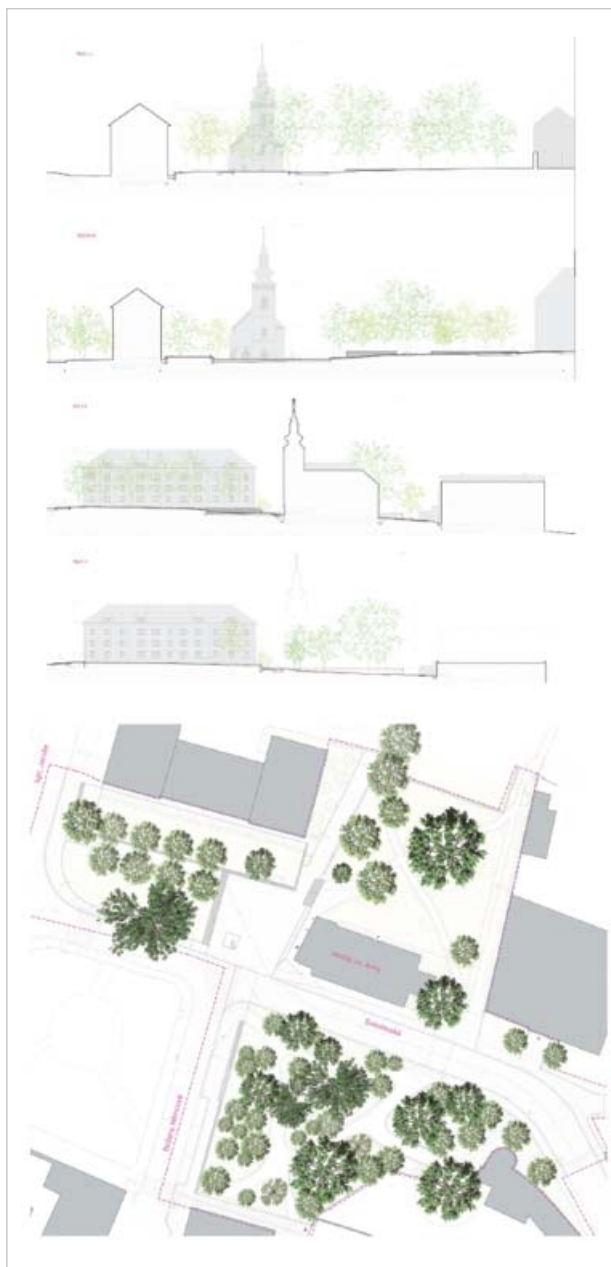
Prachatice – Pod Cvrčkovem (územní studie, vizualizace)

Zdroj: Archiv Nadace ABF

Cenu za veřejný prostor vybírala odborná pracovní skupina složená ze zástupců MMR a AUÚP, která navštívila: mladoboleslavské Staroměstské náměstí, rekonstrukci Masarykova náměstí ve Velké Bíteši, rekonstrukci ulice Na Skaličkách v městě Mšeno a **kadaňské Löschnerovo náměstí**, kterému cenu nakonec oba partneři společně udělili.

Kadaň – Löschnerovo náměstí

Kadaň – Löschnerovo náměstí

Revitalizace Löschnerova náměstí v Kadani. Autor: Ing. arch. Přemysl Jurák. Investor: Město Kadaň. Dodavatel: FRK_ZEM-PRA. Lokalita: Kadaň.

Projekt představuje revitalizaci Löschnerova náměstí v Kadani, kterým se vytvořilo zklidnění dopravy a úpravy v okolí hřbitovního kostela sv. Anny. Prostor navazuje na městskou památkovou rezervaci. Doprava v blízkosti kostela byla nahrazena zónou pro chodce, výškové úpravy s využitím původní žulové dlažby vozovek zklidnily přílehlou dopravu. Komunikace – kamenná dlažba, mlatové cesty, štetové dlažby, dlažba z pohledového betonu v ušlechtilé formě prefabrikátů v dlažbě, zídky – prefabricko-litý hladký beton, zeleň, kašna beton a bronz.

Foto © Tamara Blatová

Lednice – Multifunkční centrum – panely se soutěžními projekty

Putovní výstava, která prezentuje všech 76 staveb a projektů se stala doprovodným programem i setkání Asociace v Lednici a umožnila všem jejím účastníkům se podrobně s výsledky soutěže seznámit.

Ing. arch. Jan Fibiger, CSc. ● Nadace pro rozvoj architektury a stavitelství

Poznámky:

Poznámky:

Název:

**Územní plánování v procesech plánování
a projektování krajiny**

Sborník z konference AUÚP, Lednice 24.–25. 9. 2015

Foto na titulní straně obálky:

Lednicko-valtický areál | Foto © Archiv Českého dědictví UNESCO

Vydání:

První

Místo vydání:

Brno

Vydává:

Ústav územního rozvoje

jako mimořádnou přílohu časopisu Urbanismus a územní rozvoj č. 6/2015

Redakce a grafická úprava:

Tamara Blatová

Rok vydání:

2015

Počet stran:

76

Sazba a tisk:

GRAFEX-AGENCY, s. r. o.

Helceletova 16, Brno

Náklad:

1 650 ks

ISBN 978-80-87318-42-3

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

ÚSTAV
ÚZEMNÍHO
ROZVOJE

